

Н И В А

Часопис присвячений церковним і суспільним справам

Виходить раз у місяць в 2¹/₂ арк.
з проповідничим до да т к о м
— в 1 арк. до кожного числа —

Передплата виносить 12 зл. річно,
півріч. 6.— зл., чвертьрічно 3.— зл.
для Америки 2:50 долари річно.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Коперника Ч. 36
Чекове конто: 151.092

З М І С Т :

	Зміст
Ювілей Архипастиря	225—227
<i>о. Мат. Гуньовський:</i> Суспільна безпека духовенства	227—229
<i>о. Мик. Декайло:</i> Основи соціології	230—238
<i>о. Волод. Престашевський:</i> Католицька преса	238—243
<i>о. прот. П. Табінський:</i> Релігійні питання в церк. розколі XI в.	244—255
<i>о. Ос. Кучкуда:</i> Про відбудову парох. резиденцій	255—261
<i>о. І. Б.:</i> Тіни деканальних соборчиків	261—262
<i>о. Петро Холин:</i> І Католицький Зїзд Чехословаччини	262—274
<i>о. Др. Г. Костельник:</i> Моя відповідь о. прот. П. Табінському	274—282
Всячина	282—288

ВПР. ОТЦІ ПЕРЕДПЛАТНИКИ!

**До сього числа долучуємо
поштові складанки і просимо
присилати передплату
на III. квартал.**

Адміністрація

Церковні дзвони

доставляють

ЛІЯРНІ ДЗВОНІВ

Братів Фельчинських

в КАЛУШІ і ПЕРЕМИШЛІ

Новина! Розбиті дзвони особливої вартости спюємо під гарантією, вони відзискують попередню краску і силу тону, через те перетоплення дзвонів зайве.

Остерога! Остерігаємо перед агентами якоїсь жидівської ліярні дзвонів зі Станиславова, які волочаться по селах та ярмарках і подаючи себе за наших відпоручників, напихають людям послідню гандиту. Ми як ніколи так і тепер не послуговуємось агентами в тій надії, що хто забажає доброго товару, довідається про нас з українських часописів, а жидівського агента з його дзвонами відправить до найближчої божниці.

Н И В А

Часопис присвячений церковним і суспільним справам

Виходить раз у місяць в 2 $\frac{1}{2}$ арк.
з проповідничим додатком
— в 1 арк. до кожного числа —

Передплата вносить 12 зл. річно,
півріч. 6—зл., чвертьрічно 3—зл.
для Америки 250 долари річно.

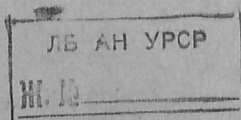
Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Коперника Ч. 36
Чековеkonto: 151.092

Ювілей Архипастира

Дня 29. липня ц. р. сповнилось 70 літ від дня народження Архипастира Української Католицької Церкви в Галичині, Високопреосвященного Митрополита Андрія. Коли зваяти, що цей ювілей припадає майже одночасно із ювілеєм 35 ліття Його керми Церквою Галицької Землі, який припадає у найближчому році, то не здивуємось, що святкування обох цих подій, таких важних в історії нашої Церкви, викликали такий живий і такий радісний відгомін серед цілого українського громадянства. Поява представників духовенства і всіх центральних краєвих установ у дні 29. липня ц. р. в Підлютім свідчить найкраще про ту велику любов і той глибокий піетизм, з яким весь нарід відноситься до Особи Ювілята від часу, як Він, поставлений Провидінням Архипастирем, віддав Себе всеціло на службу Церкві й Народові.

Ювілей Митрополита Шептицького сповняє радістю цілий український нарід, він стає безперечно подією всенационального значіння. Бо це не тільки ювілей Його життя, але й ювілей Його праці, яка не вміщується у рямцях одної тільки епархії чи навіть у рямцях одної тільки Галицької Волости, але була виконувана для добра цілої нації.

З усеї Його велитенської діяльності, яку Він розвинув на всіх ділянках національного життя, найважлиша Його праця над піддвиженням і зміцненням Церкви та над поглибленням релігійно-морального життя народу. Що наша Церква вповні доросла до сповнення своєї великої історичної місії, яку на неї вложило Боже Провидіння, що вона в часи найбільших ударів не заломилася, але відбила всі ворожі

наступи, вдержала міцно свій стан посідання та ще й поширила свої впливи далеко поза межі своєї території, що вона не завагалася вложити на себе вінець мучеництва — це в першій мірі заслуга Ювилята.

Через правильне зрозуміння особливого становища нашої Української Католицької Церкви у рямцях Вселенської Католицької Церкви Митрополит Андрій створив на правду нову епоху в історії нашої Церкви. Він вивів її із галицького загумінку та із нетрів забуття на широкі європейські шляхи і зробив її предметом зацікавлення, студій, а навіть і жертвенного труду для неї з боку католицького Заходу. У великому ділі церковного зеднання між Сходом і Заходом найвизначнішу роль грає і грати ме в майбутньому Українська Католическа Церква з ідеологією Митр. Шептицького.

Своєму духовенству дав ясно означений церковно-релігійний світогляд, надиханий любовю до аскези і старих церковних традицій, і правильне розуміння положення і завдань нашої Церкви.

А для Українського Народу зробив Він Греко-католицьку Церкву його національною Церквою, у якій справи Божі тісно сплелилися із справами Народу, і тому на неї звернені нині очі і тих його синів, що живуть ще в злощаснім церковнім розеднанню і що раді би вернутись під високу зверхність Митрополита Шептицького, а через Нього під найвищу зверхність Христового Намісника.

На довгі літа, а може й століття, поклав Ювилят на Українську греко-католицьку Церкву печать Свого великого духа.

—о—

Через 35 літ, головню ж у час трудних і незвичайно складних обставин останніх років, кермує Митрополит-Ювилят мудро Церквою Галицької Землі, змушений нераз плисти поміж Сциллею і Харибдою, наражений на атаки від чужих і ще прикріші від своїх.

А одночасно Своім живим відчуттям усіх потреб Народу і Своєю визначною участю в будованню національного життя був Він усе, а передусім у нинішні часи народнього лихоліття, Князем не тільки Церкви, але Князем і Провідником цілого Народу.

Під тягарем тої важкої праці могутча постать Великого Ювилята похилилася вниз, пооралось зморщками благородне лице, а голова, осяйна німбом терпіння і мучеництва, покритилась інеєм.

Та мимо цього Він усе свіжий і бадьорий, все повний глибоких плянів і замислів, усе готовий на нові труди, подвиги, а навіть жертву життя для Божої справи.

—о—

До всіх побажань, що їх Ювилятови складає цілий Український Нарід, прилучуємося і ми, редакція станового органу

духовенства Греко-католицької Церкви, та просимо Всевишнього, щоби обдарував Ювілята здоров'ям, довгими літами та дозволив Йому діждатися сповнення усіх Його великих задумів, яких стільки у Його серці зродила горяча любов до Церкви і Народу.

Редакція

Суспільна безпека духовенства

Перечитуючи некрольоги по священниках, находимо у світській пресі похвальні панегірики, що ось майже кожний зпоміж душпастирів причинився до розвою народніх станиць: читальні, кооперативи чи каси. В якій мірі причинився померший священник до розвою своїх станових установ, годі доглянути навіть у нашій виразно релігійній пресі, а це свідчило б на перший погляд, що ми духовні або не маємо чисто станових організацій, або мале число духовних отців, у них заінтересованих.

Алеж у найновішому шематизмі Львівської АЕпархії з 1932/33. року на 204. сторони вичислені наші станові товариства і вони мають напевно багато членів, одначе про їх діяльність навіть „Нива“ мало що подає. Усі вони мусять мати характер централь, бо напр. Богословське Наукове Т-во, чи Тов. Катихитів навіть не може мати філій, одначе своїми досягненнями, чи й труднощами у досягненню своїх ідеалів повинні б через станову пресу заінтересувати загал духовенства, як це робить Тов. св. Андрея. На такому становищі кожне товариство оживить, на зверх проявить свою діяльність і зискає кромі членства, з обовязком матеріяльної піддержки у виді вкладки, також симпатиків, даючи їм право голосу, з чого мусить починатися жива діяльність.

Наше духовенство, передовсім ті душпастирі, що працюють поміж народом, мало завсіди впродовж історії добрих знавців на всіх суспільних ділянках, одначе розпорюшуючи свої здібности та досвід між народом і досягаючи нераз блискучих успіхів, не зложило тих скарбів до тої скарбниці, з якої їхні наслідники моглиб, збогачені дальше, цей становий дорібок капіталізувати. Успішно та ідейно працюємо напр. на полі кооперації чи економії, а станових подібних організацій не маємо; хоч мусимо признати, що нпр. наші вдови-сироти це найбідніші люди після смерти священника. У теперішній важкий час мусимо починати з трудом надробляти, що можна було в кращих часах легко осягнути. Маю на думці наш „Посмертний Фонд“. Відрухово він серед нас народився, але хоч не уложений ще в статутіві рямці, кожного з нас живучих кличе, що він потрібний і мусить існувати. І найкращі почини не все утриваються,

якщо не мають допливу свіжих, життєвих струй, які давали б ділу органічного приросту. Якщо ще не всі священники нашої АЕпархії приступили в члени цього фонду, то не кладу цього на карб їх байдужности, бо рідня сама наклонить свогого кормителя до вплачування місячних складок, але є багато таких священників, що вже перед 1932 роком обезпечилися у „Карпатії“ (а може й у чужому обезпеченому Товаристві) і коли їм тяжко платити премії до Фонду будь-що-будь певнішого, як Посмертний Фонд, то й може тих 3 зл. не всилі платити.

Наш „П. Ф.“ напевно притягне сам усіх священників, як він дасть гарантію свогого існування, без огляду на висоту посмертної відправи. Тут конечні засади, якими руководяться обезпеченеві Товариства. Заки цей фонд osiąгне досконалу базу, мусить перейти ще ріжні переміни, чого сама практика буде вимагати.

Вихідною засадою отримання грошевої суми буде ця, що її треба зложити.

Та маємо серед нас старців-священників, які після всякої правдоподібности не зложать і $\frac{1}{10}$ на відправу для осталих після смерти крєвних. Другі ж, конкретно наймолодші віком, може будуть вплачувати найбільше, але якраз при нинішньому поставленню справи може й дуже мало або й нічого не забезпечать своїх найближчих, бо членів може бути дуже мало.

Так як справа вкладок і виплат нині стоїть, немає жадної гарантії, що „П. Ф.“ утримається.

Але певно утримається, якщо на разі зріжничкується висоту складок після т. зв. „математичної надії“.

Тут треба взяти пересічний вік життя 50 літ. Наведена в долі статистична табеля, хоч вона недосконала, бо взята за 3 роки викаже нашу смертність у відсотках та покаже ключ, як отворити, здається, замкнений секрет утримання й усталення життєвого обезпечення.

Пересічна річна смертність за 3 роки на 990 священників є річно 15 осіб, не узгляднено тут віку і кількості новоординованих священників. Приймаю пересічно також річно 15 осіб.

Якщо поодинокa висота відправи має виносити 2.500 зл., то на 15 случаїв річно треба зложити 37.500 зл., або 990 священників-членів має зложити місячно 3.125 зл. Її osiąгнеться, якщо кожна група під I. буде складати після відсотка смертности (під р. IX.), помноженого числом 878·8. Цей чинник повстає з поділу 3.125 через 3·556 (місячна сума складок через суму — пересіч % смертности, отже: $2·69 + 0·51 + 0·312 + 0·044$). Місячна премія буде змінна, бо зменшиться, якщо прибуде до котрої групи (під I.), а збільшиться, як убуде (помре, чи виселиться до иншої дієцезії) її член, або й не буде платити вкладок-премій.

Уроджених в р. р.	1932.		1933.		1934.		°/о смерти 1932 1933 1934 Перес.	Висота премій на місяць в зл.	Чинник обчисл. висоти премій	Сума вкладок (місячно)
	Ж.	П. О. М.	Ж.	П.	Ж.	П.				
I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.
До 1884 р.	479	12	467	16	451	10	2.5 3.45 2.19 2.69	5.37	878.8	2.363.80
Від 1882 1894	366	1	265	1	264	2	0.376 0.38 0.76 0.51	1.71		448.10
Від 1895 1904	214	1	213	—	213	1	0.467 — 0.469 0.312	1.29		274.20
Від 1905 р.	31 орд.	—	ок. 66	—	ок. 76	1	0.044	0.37		38.80

У повищій таблиці ІХ. рубрика о стільки зміниться, скажу збільшиться, оскільки менше членів котрийсь з чотирьох відділів буде мати, зате ХІ. рубрика є незмінна, прийнявши, що кількість священників-членів Посмертного Фонду є на даний рік добре уложена.

При нагоді зїзду деканальних Відпоручників Вдов.-Сиріт. Інституту і після прийняття осьього проекту як обов'язуючого, ялосяб прийняти й постанови у напрямі, який проектує:

1) Виплату відправи доконується при кінці календарного року, а на випадок смерти члена виплачує каса Вдов.-Сир. Фонду 250 зл. як 10% зачет;

2) Через 10 літ відтягається 10% цілої забезпеченої суми і передається Тов. св. Андрія на фонд будови дому для емеритів, чи з иншого приводу неспосібних до праці священників.

3) Установляється осідок такого священничого захисту нпр. місто Винники.

4) Надвишку, яка булаб, коли на протязі року не буде 15 случаїв смерти, також призначується на повищу ціль.

В такий спосіб Тов. св. Андрея, диспонуючи вже в 1934 р. готівкою 12.087 зл., моглоб зятягнути у Зем. Банку позичку, яку моглоб сплачувати по 3.750 зл. річно з приходів, виказаних (під 2.) і приступити до будови так конечного дому.

У повищих виводах маю ціль піднести на один щабель вище нашу організаційну систему, а передовсім висвітлити відносини духовенства у ділянці нашого матеріального уґрунтування.

о. Матей Гуньовський

о. Микола Декайло

Основи соціології*).

Життя пливе, змінюються форми людського устрою, але є певні незмінні основи, яких не вільно нарушити без шкоди для загального добра.

В добі невільництва і в февдальній добі загал людей не здавав собі справи, що може бути інакше. Нинішній устрій не є вічний, він зробить місце новому, що також вічний не буде.

Тепер криза. Виходу з кризи шукає світ у зміні устрою. Капіталізм, комунізм, фашизм, гітлеризм, рузвельтизм, солідаризм — отсе суспільні течії, які нуртують у світі. Кождий священик мусить посвятитися студіям, щоби на цих течіях розумітися.

„Вашим завданням, Достойні Братя, і завданням Вашого духовенства вишукувати старанно серед світських людей апостолів робітничого і працедавчого світа, оглядно їх зібрати, відповідно дібрати і вишколити. Немалий труд накладається тим самим на священиків. Щоби його сповнити, повинні будучі священики належно приготувитись поважною студією суспільного питання“¹⁾. Або, як каже єпископ-соціолог Кеттелер: „Духовенство повинно зрозуміти дух часу і не тільки при помочі звичайних середників, на давно утертій вже дорозі, але уживаючи також всіх можливих засобів, на всяких можливих дорогах, які покажуться нам слухними, справедливими і дозволеними, повинно боронити святої справи Бога. Треба повчати християнські народи... вони мусять пізнати важні квестії нинішніх часів... з кождої амвони треба про те навчати нарід“²⁾.

Щоби зрозуміти суспільні течії і бути приготованим до такого проповідування, треба вперід пізнати основи соціології.

Соціологія се наука про суспільність і її добробут. Є соціологія християнська, етична, і соціологія ахристиянська й аморальна. Християнська соціологія досліджує соціальні і господарські явища також з метафізичного становища, а соціологія ахристиянська займається тільки тим, що є, і тим, що з даних впливає, як наслідок з причин.

Є три основи християнської соціології. Перша: Бог є початок і кінець вселенної. Друга: Людина є соціальною особою. Третя: Праця обов'язує всіх.

В християнській соціології місце Бога займає симво-

*.) Соборчиковий реферат.

¹⁾ Енцикл. „Quadragesimo anno“, ст. 42.

²⁾ Duchowieństwo a socjalna kwestija. VI. ks. Władysław Gryziecki.

лічно подумане людство — або тільки нарід, а в дійсности тільки міг. бо ані людство, чи нарід, що були, ні ті, що є, ані ті, що будуть, не є тим богом, якому хоче служити ахристиянська соціологія.

Що до другої і третьої основи є різниці в поглядах у християнській і ахристиянській соціології.

Бог є паном вселенної. Він призначив вселенній ціль, а всім єствам витиснув свій закон як вираз своєї волі. Бездушна природа йде після певних, сталих засад, одному лиш чоловікови полишив Бог до волі, достроїтися до Божого закону на свій пожиток, або переступити той закон на свою загибіль.

Як нема Бога, то чоловік тільки вищий рід звірини і його господарка звіряча. Як нема Бога, то нема що говорити про несправедливість поміж людьми, бо так як є, так мусить бути. Хто має силу, той має й право. Як нема Бога, тоді багаті можуть повторити за Аристотелем, що одні родилися на панів, а другі на рабів.

Другою основою християнської соціології є, що чоловік є особою і то соціальною. „*Rationalis naturae individua substantia*“ (Boetius)¹⁾. Найвищою філософією про людину се знане речення в катихизмі: Бог сотворив чоловіка, щоби його пізнавав, його любив, йому служив, і так осягнув вічне спасення.

Людина має безсмертну душу, ось в коротких словах метафізика людської особовости. „Ідея про людську особовість має основне соціяльне значіння. Ся ідея се найсильніша оборона перед рабством, перед всемогучістю держави, перед визиском загалом. Рабство в своїй суворій формі могло доти існувати, доки та ідея не була пізнана. Вихисновувати людину може лиш той, хто не думає про Євангеліє і про свободу божих дітей²⁾“.

Людина не є самовистарчальною і тому дала їй природа суспільну прикмету — соціяльність. Аристотель писав: „Коли знайдете людину, що інстинктивно жиє поза суспільністю, то досвід повчить вас, що то або звірина, або надлюдське єство³⁾“.

„Особовість людини вимагає її свободи, а соціяльність вимагає авторитету власти. Свобода й авторитет ось дві життєві засади людського добробуту на землі. Означити межу між ними це найвища проблема. Де нема свободи, там нема життя, а де нема авторитету, там нема свободи. „*Legum omnes servi sumus, ut liberi esse possimus*“ — казав вже Цицерон⁴⁾. Найкращою була б така держава, в якій

¹⁾ Др. А. Ушенічник: Основа соціології, ст. 49.

²⁾ Ушенічник: *op. cit.*, ст. 51.

³⁾ Тамже, ст. 54.

⁴⁾ Тамже, ст. 59.

дійсно Боже ім'я було б святе. „Благо народови, котрий у всім признавав би Божу власть“ (Пс. 143, 15). Там соціальна влада шанувала б особовість і свободу горожан. Там горожани шанували б соціальну владу. По всі часи теократична форма правління була для народу щасливою, що признають навіть вороги релігії. Противно, досвід учить нас, що коли влада забувала за Бога і замість розуму Божого і волі Божої ставила свій малий розум і хитку волю, тоді приходило лихоліття, як нині у большевиків.

Третьою основою — це закон праці. Праця це зужиття людських сил для означеного вчинку. Є праця умова й фізична. Св. Апостол Павло каже, що хто не працює, той нехай не їсть (2. Сол. 3, 10). Є три роди дармоїдів у світі: злодії, жебраки і рентієри-капіталісти, котрі не живуть зі своєї праці. З ними всіми треба боротися, як із суспільним лихом. Жерелом багатства, яка каже Адам Сміт, є праця. А Маркс, який повторяє це за Петтієм Англійцем, каже, що праця не є єдиним жерелом багатства. Праця є якби батьком багатства, а матір'ю є земля. Так само Пій XI називає несправедливою претенсію, щоби праця приписувала собі всю продукцію. „В ім'я суспільної справедливости не вільно одній верстві виключати в зисках другу. Проти неї грішить у рівній мірі і сита буржуазія, яка в своїм наївнім безглуздію й добробуті вважає такий порядок річей за справедливий, який їм дає все, а робітникам нічого, і грішить покривджений і тому дуже огірчений пролетаріят, що в своєму правному почуттю і доходженню свого одинокого права, надто далеко посувається і жадає для себе всего, наче би все було витворене працею його рук, і тому всяку без ріжничі власність, всякі доходи й зиски, не здобуті працею рук, поборює і бажає знести, без огляду на завдання, яке вони мають у людській суспільности, тільки тому, що вони здобуті без праці. При тім годі також поминути, що нерозумно і несправедливо покликуватися на слова Апостола: „хто не уоче працювати, нехай і не їсть“, бо ці слова звернув Апостол до тих, що оминають праці, хоч могли б і повинні б працювати. Крім того наповідає їх, щоби пильно користали з часу і з тілесних та умових сил, а не були тягарем для інших, коли самі в силі про себе дбати. А проте, що праця, і тільки праця дає право до удержання й доходу, не згадує ані словом¹⁾.

З законом праці тісно звязане право власности. Право власности після римського права, се *ius utendi et abutendi*. Та нині се гріх, що взиває до неба о пімсту, коли палиться і топиться продукти, а мільони людей пухнуть з голоду. Та „ще більше минається з правдою той, хто каже, що

¹⁾ Енцикл. *Quadragesimo anno*, ст. 18.

наслідком надужиття або неужиття право власности вигасає“. „Тому світська влада може, з огляду на правдиву потребу загального добра, видати докладніші в світлі природного й Божого закону зарядження, що посідачам вільно, а що не вільно в уживанню дібр¹⁾. Чоловік впровадив приватну власність „*natura duce et instigatrice*“ (А. Vermeersch)²⁾, і в такім змислі треба розуміти право власности як право природне. Право власности не є в повнім розумінню законом природи — але *ius gentium*. Св. Тома каже: „*Secundum ius naturale non est distinctio rerum, sed magis secundum humanum conductum, quod pertinet ad ius positivum*“³⁾. Сама природа не дала землі ані тому, ані цьому, але доцільність каже, щоби земля була поділена, бо, як каже Лев XIII в Енцикліці *Reverentiam*, коли усунемо приватну власність, то висохне найважливіше жерело достатку і треба стреміти до того, щоби кожний ту приватну власність мав, хочби невелику.

„Історія стверджує цю телеологію. Культура починалась і поширялась з приватною власністю. Тому остане вона і на пізніше. Коли б комунізму вдалося на якийсь час знести приватну власність, то соціальна необхідність приневолить людство повернути знову до приватної власности в тій або іншій формі⁴⁾.

Форма власности може змінитися. В февдальній добі властителем був тільки король, а всі інші посідачами. Нова форма може бути така: Одиноким властителем нарід, а одиниці посідачами. Найкращою формою була б така, в якій збережена була б свобода одиниці і загальне добро суспільности. Про приватну власність так каже Пій XI. в енцикліці „*Quadragesimo anno*“: „Є се насамперед непохитна правда, що ані сам Лев, ані також богослови, які навчали по думці і під проводом Церкви, не перечили колинебудь, ба навіть не сумнівалися про подвійний характер власности т. зв. індивідуальний і суспільний, залежно від того, чи вона служить одиницям чи загальному добру. Зате навчали завсіди однодушно, що право приватної власности дала людям природа, або дав його сам Творець в користь одиниць і їх родин, а з другого боку, щоби при помочі тої інституції ті матеріальні добра, які Творець призначив для цілої людської сімї, дійсно служили тій цілі. Ті всі цілі можна досягнути тільки зберіганням якогось означеного ладу“⁵⁾.

Є нині у світі два лади — системи: перший індивідуальний, ліберальний, або капіталістичний і другий соціалістичний. Обі системи протиставляться трьом основам хри-

¹⁾ *Quadr. anno*, ст. 14.

²⁾ А. Szymański: *Zagadnienie społeczne*, ст. 85.

³⁾ А. Szymański: *op. cit.*

⁴⁾ Ушенічник: *op. cit.* ст. 89.

⁵⁾ *Quadr. an.*, ст. 13.

стіянської соціології. Проти Бога воює і капіталізм і соціалізм. Основним етичним засадам особовости і соціальности протиставляться обі системи. Лібералістичний виносить понад міру особовість з поминенням соціальности, соціалістичний виносить понад міру соціальність з поминенням особовости.

Закону праці в теорії обі ніби цупко держаться, а соціалістичний голосить царство праці.

Лібералізм є потрібний: релігійний, політичний і господарський. Перший голосить свободу людської думки, другий свободу людської волі, а третій свободу людської господарки.

Духовими батьками лібералізму є гуманізм, протестантизм з підкресленням особистого пояснювання св. Письма, французький та англійський натуралізм.

Господарський лібералізм розвинув Адам Сміт у своїй праці „про природу і причини народнього богацтва“. Він каже, що так, як світ фізичний має свої незмінні закони, так і людська господарка йде якимсь означеним природним ладом. Чоловік не всилі накинати волі бігові звід, не може видумати жадного мудрого ладу, а може тільки пізнати природний лад і до нього пристосуватися. Нехай кожний робить те, що вміє найкраще, а цілість сама зложиться. Держава до господарки не повинна мішатися, її роля, се роля жандарма, який береже, щоб кожний був вільний у сповнюванню своєї чинности. Звісна засада лібералізму: „Laissez faire-laissez passer“. Головним керманичем господарки, се конкуренція. Вона буде регулювати усю продукцію, бо як збільшиться подаж, то зменшиться ціна, а за тим і продукція, а противно попит викличе і більшу продукцію. Головною пружиною господарки се зиск. Господарський лібералізм створив могуче світове господарство і до такого стремить він і тепер. Клич Пан-Європи Coudenhowe-Calergi — це клич лібералізму, клич капіталістів. В господарським життю сей дух поширили особливо Жиди своїм невтомним змаганням до зиску, а радше лихварського зиску.

Політичний лібералізм розвинув найбільше Руссо (Суспільний договір). Він голосить суверенність народу, народня воля, се жерело всего права. Республіканська форма правління, рівне і тайне право голосування, се кличі лібералізму. Лібералізм підготовив демократію, зніс панщину.

Та має лібералізм і свої основні похибки. Перша з них се заперечення Божої власти і моральних основ у політичнім і господарським життю. Господар дбає про машину, худобу, але капіталізм не дбає про робітника, про консумента, його одна ціль: зиск і всяка дорога, яка веде до зиску, добра. Саго в своїм „Солідаризмі“ каже, що капіталізм без етики, це самохід без шофера, з необмеженим запасом бензини, який жене з шаленою скорістю, але кінець кінців мусить розбити.

Друга хиба — це заперечення первородного гріха — це віра в добру природу чоловіка. За тим ця добра природа розвивається у ненаситний імперіалізм, не в'язаний жадними зглядами, ні Божими, ні людськими. Сила, це право.

Третя похибка — це заперечення людської соціальності. Лібералізм не має зрозуміння для жадних організацій, суспільних обезпечень. Він розбив людство на атоми, розбирає при своїй господарці і першу суспільність — родину, запрягаючи у своє ярмо мужа, жінку і нелітню дитину.

Капіталізм означає перемогу капіталу над працею, перемогу зиску над людиною; Означає панування біржевиків над робучим народом, панування жидівства над народами, абсолютизм банків в господарському і політичному життє.

Наслідки капіталізму для робітництва страшні. Робітники ще нині працюють по 16—18 годин на добу. Платня робітників виносить 2%—7% ціни за товар. Решта йде на зиск і платню для директорів та різних посередників, які заробляють по 200% і 300% за саме посередництво. Величезна рекляма, як засіб ошуки консулента, а в суті річі негосподарська витрата енергії. Чеколяда зла, цвите, а рекляма каже: правдивість пізнати по білім порошок.

З нужди, яку спричинив капіталізм, зродився соціалізм, як реакція на капіталізм і як льогічний вислід з капіталізму. „Нехай тямлять, що батьком культурного соціалізму був лібералізм, а спадкоємцем буде большевизм“¹⁾. Соціалізм є льогічним вислідом лібералізму, бо лібералізм відвернув увагу людства від ідеальних висот, а спрямував її на землю. Коли люди стратили віру в небо і позагробове життя, то забажали неба на землі. Політичний лібералізм оголосив рівність і свободу. Соціалізм домагається свободи для всіх і на всіх ділянках життя.

Соціалізм не голосить якогось сталого ладу, бо все змінється, але головні напрямні його такі: знесення приватної власности, усупільнення народного господарства, боротьба кляс.

Бебель сказав 1881 р. в німецькім парламенті: „Ми хочемо на політичному полі республіки, на економічному соціалізму, а не релігійному атеїзму“.

Про комунізм мріяв вже Плятон (347 перед. Хр.). Між Персами ширив комуністичні ідеї якийсь Масдек (489 п. Хр.). Вальдензи, Альбігензи се також рід комуністів. Та властивим духовим батьком комунізму є Карло Маркс. 1847 р. видав він враз з Енгельсом „Комуністичний маніфест“, а 1867 р. перший том свого твору: „Капітал“. В тім творі описав він долю капіталізму. На думку Маркса, весь історичвий розвій

¹⁾ Quadr. anno, ст. 34.

є конечний і має свої внутрішні закони (історичний матеріалізм). Всі моральні, правні і релігійні ідеї є лише продуктом того розвою — рефлексом господарських обставин. Тому на думку Маркса нерозумно говорити про несправедливий господарський лад. Капіталізм є в нинішніх часах оправданий, як в будуччині буде оправданий соціалізм. Вониж оба є вислідом розвою еволюції, а другі революції. Ці останні кажуть, що і спілий овоч треба зірвати, а се вже революція.

Так як лібералізм має заслуги перед продукцією, так соціалізм перед робітництвом. Завдяки соціалістам проведено різні соціальні реформи. В програмах поміркованих соціалістів є багато домагань, що по суті не є соціалістичні, а соціальні, нпр. усупільнення копалень вугля, уділ робітництва в зиску. Другі домагання не є ані соціалістичні, ані соціальні, а переняті від лібералізму. Такими є думки про релігію, Церкву, подружжа. Особливо сильний вплив на соціалістичні партії здобув Марксів матеріалізм. „Соціалізм по своїй суті не мусів би бути ані матеріалістичний, ані анти-релігійний. О скільки він виявляє змагання до усунення всякого визискування — походить із ідеалізму людської душі. Нещастям є, що він заражений ідеями лібералізму і що Марксів соціалізм побудований на матеріалізмі“.¹⁾

Та так як нині є, соціалізм і християнізм — це огонь і вода. „Ніхто не може бути рівночасном добрим католиком і соціалістом“.²⁾ Англійський соціалізм не виявляє ворожих настроїв супроти Церкви чи релігії. Підчас одного обіду, який видала Labour Party в честь французьких гостей соціалістів, провідник встав і відмовив молитву, на велике здивування, просто остовпіння Французів. „Коли в році 1923 Labour Party була при кермі державою, тижневик „British Weesky“ перевів релігійну анкету серед провідників Labour Party і висліди оголосив 10. I. 1924. Всі відкидають закид безрелігійности і ворожнечі супроти християнства, як абсурд. Признають себе людьми віруючими і твердять, що колиб християнство загинуло, не булоб місця для соціалістичної держави“³⁾ Інша річ, що англійський християнізм дуже воднистий. Є й серед інших народів соціалісти, які не є ворогами Церкви і тим поміркованим соціалістам каже папа Пій XI в Енцикл. Quadragesimo anno „що для них місце між соціалістами, а не християнами“.

Ані лібералізм, ані соціалізм не розв'язує суспільного питання. Правда лежить по середині. Лібералізм має гарну і плідну ідею про свободу особовости, а соціалізм ідею соціальности, чи солідарности. Новий суспільний устрій

¹⁾ Ушенічнік: *op. cit.*, ст. 123.

²⁾ *Quadr. anno*, ст. 34.

³⁾ A. Szymański: *op. cit.* ст. 244.

повинен бути синтезою обох, опертий на засадах метафізично-етичних. Новий, християнський устрій потребує „реформи уладжень і направи обичаїв“.¹⁾ Батьком християнського соціального устрою є єпископ Майнцу, Кеттелер. У Франції сю ідею голосили світські люди: De Mun і De la Tour du Pin, в Астрії Vogelsang, також світський. В Англії конвертит Manning. „Rerum Novarum“ Льва XIII — це Magna Charta християнсько-суспільної ідеї. „Наш попередник, каже Пій XI, мав у своїй Енцикліці на думці передусім такий устрій економічний, в якому до спільної господарської діяльності одні вносять звичайно капітал, другі працю. Як це він так гарно сказав: „Не може існувати капітал без праці, а праця без капіталу“²⁾“. Цю ідею підносить ще виразніше, бо дає і позитивний нарис устрою на наші часи — папа Пій XI в Енцикліці „Quadragesimo anno“.

Головні напрямні цього устрою се: 1) ідея особовости і то свобідної. — Нинішні відносини далеко не відповідають тій ідеї. Нинішня форма устрою се остання форма рабства, як каже Шатобріян. 2) Друга напрямна се соціальність. — Ціле людство, це один організм і кожний чоловік та кожний нарід це повна клітина того суспільного організму і кожний має право на існування і розвій. Люди не можуть жити окремо, мусять бути в асоціації. „Треба, щоби різні народи супроти вельми сильної господарської залежности і потреби взаїмної помочі довели спільною радою і зусиллям до успішного і щасливого міжнароднього порозуміння у господарській справі при помочі розумних умов і уладжень“.³⁾ „І держава і добрий громадянин повинні передовсім дбати про те і стреміти до того, щоби після занехання боротьби противних собі „кляс“ повстала й розв'язалася згідна „співпраця станів“.⁴⁾ 3) Третя напрямна — се праця, якої характер, таксамо як приватної власности, є індивідуальний і суспільний. „Бо як сама природа спонукує сусідів лучитися в громади, так нехай члени одного ремесла чи професії створють задля господарської чи іншої ціли союзи або корпорації“⁵⁾ Голосить отже корпоративний устрій, який проводиться в життя в Італії і Болгарії і над яким застановляються нині всі держави. Та над усе, „щоби покористуватися словами нашого Попередника, коли нинішня суспільність має бути вилічена, то це станеться тільки відновою християнського життя та інституцій християнства“⁶⁾.

Та деякі кажуть, що новий устрій піде ще далше,

1) Quadr. anno, ст. 23.

2) Quadr. anno, ст. 28.

3) Quadr. anno, ст. 26.

4) Quadr. anno, ст. 24.

5) Quadr. anno, ст. 24.

6) Quadr. anno, ст. 36.

голицька Церква, якій інші віроісповідання не дають жадного опертя, але ще й самі черпають з неї життєві сили.

До групи атеїстичної належать елементи безбожницькі, большевицькі і до деякої міри й націоналістичні, котрі діляють на почування і послугуються доброю організацією. Такою організацією є напр. соціалізм, який у західній Європі, перепоєний християнськими традиціями, заховує певні позначки християнської етики, а на сході, де традиції є слабші, бо не були католицизмом угрунтовані, втворюють власну безбожницьку релігію, що міститься в комунізмі (серед українського народу закордоном) і тут у націоналізмі, а в Німеччині напр. в неопоганстві.

Атеїзм має також впливи серед буржуазійних верств і там виступає як масонерія і різні секти, котрі скрито управляють ріжними організаціями і партіями і противляться католицизмові. І хоч масонерія ділає серед буржуазії, а комунізм серед пролетаріату, однак обі ті безбожницькі групи мають спільний ідеологічний ґрунт.

З другого боку кристалізується і зміцняється теїстична ідеологія, яка в останніх часах через могутній вплив папи Льва XIII має великі успіхи в Франції, Італії й Іспанії, а де інде, як у Мексику чи б. Росії знаходиться у відвороті.

Однак одно спостерігається, що при побідах того чи іншого напрямку, неутральна маса нидіє і вже наглядно заповідається велика ідеяна розправа між двома засадничими осередками людської думки: релігійної і матеріялістичної.

Та боротьба відбувається вже здавна, однак світова війна приспішила розкладовий процес з одної сторони та збільшила боеві сили і здобутки з другої.

Перед війною боротьба була на малих відтинках, наче малими відділами: релігійний табір був розпорошений між ріжні віроісповідання, а атеїстичний був також розбитий і розпорошений. Нині ті дрібні справи загинули, а дрібнички стратили на значінню.

Боротьба світоглядів: релігійного і матеріялістичного зискала на масовости і радикалізмі. Іде засадничо про вирішення, чи світом має управляти Г. Бог і обявлені Ним правди, чи чоловік, що творить сам для себе етичні норми і може їх довільно змінити, залежно від обставин і потреб кожної хвили.

Тепер йде боротьба між двома великими фронтами, що мають зцентралізовані команди; одним кермує масонерія, комунізм, націоналізм і неопоганство, а на чолі другого стоїть сама одна католицька Церква. Інші віроісповідання відграють тут другорядну ролю, не беручи майже в ній участі, та укриваючися за плечима католицизму.

Православ'є розбите і упокорене по війні, протестантизм ріжних красок чує себе слабим і сам витягає руку

о поміч до католицизму, який одинокий посідає незмінну етику і догму, яка голосить, що Г. Бог не поперестав на сотворенню світа, полишаючи його власній судьбі, але все інгерує в його справах.

В такий спосіб боротьба з атеїстичним табором спадає виключно на католицизм і тому безбожницька й вільнодумна преса не воює із сектами ані жидівською чи магометанською релігією, але з цілою силою звертається проти католицизму — проти об'явленої релігії.

Католицька Церква не впаде в цій боротьбі, а побідно вийде так само, як від віків виходила з тріумфом з усіх боротьб і переслідувань.

Але на поодиноких відтинках в деяких державах може католицька Церква потерпіти втрати і саме тому мусить організувати не лише свої духові сили, мобілізувати світський клир, монастирі й цілу церковну ерархію, але мусить взвати до сеї оборони всіх світських людей-католиків.

Кожний має обовязок ширити і боронити релігію і це якраз називається Католицькою Акцією, що її започаткував св. Отець, а наші Владики враз з духовенством закладають її всюди, так у містах, як і по селах.

В цій боротьбі дуже важну ролю відграє католицька преса, бо преса є наче зеркалом вдачі й характеру, як також поглядів народу. Тому треба признати безбожникам-комуністам, чи ріжним сектам великий успіх при помочі атеїстичної преси і численних летючок, які масами розходяться між нарід і притягають велике число приклонників до даної атеїстичної пропаганди.

Як жеж виглядає наша католицька преса?

Не є вона рівномірна. Не зважаючи на політичні чи партійні ріжниці, котрі не повинні нас обходити, то мимо рішучо католицького становища і релігійних підстав має вона в собі ріжні варіанти.

Є часописи, що не побороють католицизму, напр. Діло, Новий Час і т. д.; поміщують навіть католицькі відомости, але не є вони в своїх виступах переняті католицьким духом. Дальше є часописи католицькі з імени і переконання, але допускають у фейлетонах-детехах багато річей, незгідних з католицизмом, так, що коли вони одною рукою дають, то другою нищать і підкопують католицький фронт. Вкінці є й такі часописи, що називають себе католицькими, — але вони не вмють писати в католицькій дусі, бо його не знають. Є ще й часописи, які в католицьких справах багато пишуть, але радше як справоздання, не ангажуючи себе. Можна їх порівняти до воєнних коресподентів, котрі описують якусь боротьбу, в котрій не брали участі і ніколи боротьби не виділи.

А як часто часописи трактують релігію чисто розу-

мово, з точки людської, похваляючи подвиги кат. Церкви з одного боку, а критикуючи з другого; не видять вони волі Божої, стараючися те, що їм не подобається, змінити, не здаючи собі справи з того, що одна цегла, винята з фундаментів будинку, потягає за собою другу, що такі бажання преси викликають в умі читача нерішучість, відривають від Бога і опирають виключно на людським розумі.

В найновіших часах треба згадати про політичну пресу, яка попирає ідейний напрям і ставить його на першій місці, хоч такий ідеал може й партикулярний, може знайтися в конфлікті з загальною етичною ідеєю католицької Церкви (націоналізм). Преса цього роду ставляє державу не лиш на рівні з Богом, але навіть вище, признаючи державі владу і право обмежування Божих заповідей і діяльності Церкви, не зважаючи на Божі права.

В теоріях устрою нинішніх держав, то одні знаходяться в фазі підпорядкування релігійних справ справам держави, а інші вже зуміли перевести поділ між ідеалами тимчасовими і вічними.

Заходить тут небезпека, якщо не побоювання, то бодай промовчування католицьких домагань, оскільки вони стануть наперекрест потребам держави чи якоїсь партії.

Переходячи до характеристики преси чисто католицької, треба піднести, що й вона може мати різниці, бо католицька етика дає тільки сильну основу, на якій шойно люди вишивають різні взори. Щоби однак остерегтися блудів, преса мусить знати добре засади католицизму, а це знозу не така легка річ, бо католицизм містить у собі всі ділянки людського життя.

Яка має бути та католицька преса?

Не може вона бути неутральною, бо діяльність її є тоді зла, або добра, або ширить згіршення, або виконує працю апостольську. Дальше преса повинна уникати поміщення статей, незгідних з догматичною наукою і етикою кат. Церкви. Вкінці належить пристосувати певного роду ідейну цензуру до поміщених статей, щоби не нашлись в них похвали для неморальних осіб, чи річей і похвали зла.

Преса не потребує бути ані проповіддю, ані пастирським листом, бо вона посідає свій власний спосіб представлення річей і не потребує виручувати священників в цім згляді.

Однак найважливішою річю є кермуватися в пресі загальними теоріями католицизму. Преса повинна покинути певного роду стид в признаванню себе до католицизму, а заразом не повинна вязатися якими партіями чи лібералами.

Ця мода перестала вже бути добрим тоном, бо час лібералізму вже минув..

Великим завданням преси є: дати поміч кат. Церкві

в праці над уморальнюванням суспільности, яка через війну і великі катаклізми дуже стратила в теперішніх часах під цим оглядом.

Кожна критика в кат. пресі мусить оцінювати статті чи інші річі не лиш з точки артистичної чи політичної, але й моральної. Очищення читалень з неморальних і атеїстичних книжок, театру, кіна, ріжних брудів в суспільнім життї можна доклати лише при помочі преси. Належить знов вернутися до Божих заповідей: не вбивай, не кради, не чужолож, не роби шкоди в чужім майні; все те було толероване під ріжними масками, а навіть підчас війни приказане з огляду на ворога. Нині ця страшна неморальність повинна по 16 літах зникнути в католицькім світі.

Католицьку Церкву уважають нині навіть некатолики заборолом християнської думки і моральних засад, непоборних, непорушних. Поворот до цих засад уважають навіть деякі економісти за один з виходів із світової кризи, яка передусім є кризою моральною. Тому й лікування її мусить спиратися на чесноті і на виконуванню своїх обовязків.

Ідеологія компромісу не веде до нічого, непевний католицизм не дасть того, що точно означений. Тому й кат. преса в цих тяжких часах не повинна бути індиферентною і відтягатися від співпраці й помочі при уморальнюванню католицької суспільности, але противно іти на руку всім змаганням католицької Церкви.

Коли ми пізнали потребу кат. преси, а разом і те, яким вимогам підлягає вона, то треба пізнати й народи, які мають свою пресу, а головно будемо трактувати Українців і їх пресу.

І так спостерігаємо, що чим якийсь нарід більше розвинений під національним і культурним оглядом, тим численніша його преса, тим більше вона зріжничкована. Тому щоби пізнати нарід, треба наперед пізнати його пресу. Якже представляється українська преса? Політичних часописів є в нас 22, господарських 7, культурно-освітніх 11, літературних 4, наукових і фахових 11, релігійних і церковних 4, професійних 3, для молоді 8, спортових і гімнастичних 3, гумористично-сатиричних 2; ріжні 2; Коломия 14, Станіславів 6, Перемишль 2, Жовква 2, Дрогобич 2, Рава руська 2, Стрий 2, Зборів 1, Золочів 1, Криниця 1, Підгайці 1, Самбір 1, Яворів 1, Луцьк 5, Рівне 1 і Варшава 6.

З поданого виказу бачимо, що всіх українських часописів, що виходили в Польщі в році 1934, було 125, до цього ще 3 утравквістичні, то разом 128. Українська преса в Польщі численно зросла — але вона зросла більше з партійного чи сектярського боку, як із чистого католицького.

І так є заступлених в часописах 7 українських партій: УНДО, Соціяль-Радикальна Партія, Українське Національне

Об'єднання, Українська Соціалістична Радикальна, Українська Національна Обнова, Фронт Національної Єдності, Організація Українських Націоналістів, крім цього москвофіли, радянофіли, комуністи і т. д.

Перше, що впадає в очі з огляду на вище вичислені українські часописи, се їх слабкість, а друге, що найважливіше і що стосується цієї статті, то в нас нема ані одного католицького консервативного щоденника. Є періодичні, або й тижневики, як нпр. Мега, Нова Зоря, але вони не можуть заступити щоденника, який був би відповідний і для світської інтелігенції і для духовенства. Дотепер в цім річ, що світська інтелігенція бажає мати часопис з відповідними статтями свого стану чи ремесла, статті політичні, а при тім можна би помістити і релігійні статті, які відповідали би вимогам духовенства. Такий консервативно-католицький щоденник є конче в нинішніх часах потрібний. Бо який пожиток маємо ми католики із тих 128 укр. часописів?

Дня 7. II. 1935 відбулася конференція у Львові в справі католицької преси і щож показалося? На 128 українських часописів являється ледви 12 заступників католическої преси, себто ледви 10% і це дає про католицизм Українців дуже лихе свідчення. Такі н. пр. щоденники, як: Діло і Новий Час, в яких нині покутує драгоманівщина, а які мають в переважачій частині передплатників серед священників, виказують мало католицизму. Наша передплата, наші тяжко запрацьовані гроші нераз ідуть на партійні, а навіть ворожі цілі, не маючи нічого спільного з католицизмом.

І тому насувається проєкт створення такого католицького щоденника.

В першій мірі належить це до нас, духовних, під проводом наших Владик, всіх 3 чи 4 епархій, які представляють поважне число передплатників. Ми повинні рішити на якійсь конференції заспокоїти духові потреби, так католического духовенства, як і католическої інтелігенції, видаючи один католический щоденник для всіх епархій, так як послання Св. Отця розходиться по всіх епархіях і парохіях католицького світу.

Дотеперішні католицькі тижневики чи 2-тижневики, що їх одна епархія читає, а друга не погоджується з ними, належить перемінити в один загальний католицький часопис для всіх вірних інтелігентних грекокатоликів і для духовенства, полишаючи малі видання для шкіл і дітей.

Нині, коли кожний священник Львівської АЕпарх. мусить оплачувати часопис „Мега“, Перемиської „Український Бескид“, а Станіславівської „Нову Зорю“, дуже охотно згодився би на вищу передплату католицького щоденника, бо вже відпав би видаток на передплату „Діла“ чи „Нового Часу“.

Кінчу і сподіюся, що на виставі міжнародної преси в р. 1936 вже такий католический щоденник з'явиться в числі українських католицьких часописів.

о. прот. П. Табінський

Релігійні питання в церковнім розколі XI в.

(Продовження)

Додаток до символу віри. З питанням про православність виразу „і від Сина“ тісно зв'язується питання про правність додатку даного слова до символу. Греки завжди ставилися до цього питання відмовно, посилаючись на 7 правило III вселен. собору, potwierdжене пізнішими вселенськими соборами. І в данім разі, сталося те саме, що й з виразом: „і від Сина“: відстоюючи авторитет соборно-вселенської постанови, Греки розійшлися фактично з самою постановою; надали їй зміст, якого в ній немає. Назване правило проголошує: „По прочитанню цього (читано перед тим Нікейський символ і єретицький символ Теодора Мопсуетського, де про воплощення Сина Божого говорилося інаше, ніж у символі Нікейським), св. Собор ухвалив: нікому не вільно виголошувати, чи писати, чи укладати іншу віру, крім тої, яку вияснили св. Отці, що з Духом Св. у місті Нікеї зібралися“. Непокірним собор загрожує тяжкою карою: членам клиру — позбавленням уряду, мирянам — anatemoю. Посилаючись на дане правило, грецькі полемісти під вірою розуміють символ; під вірою, яку вияснили Св. Отці в Нікеї, — символ ухвалений св. Отцями в Константинополі (II вселенським собором), а під іншою вірою — інший текст символу, хочби й цілком православний у свому змісті й згідний з наукою символу Нікейського (Константинопольського). Подібне розуміння характеризується значнішою силою, ніж сама наука про походження Св. Духа „тільки від Отця“, бо коли незеднані часом і погоджуються на „уступку“, — признають на тій чи іншій підставі західнім право на Filioque, виступають рішуче проти уміщення даного виразу в символі¹⁾. І можна сказати, що не так дратувала і дратує їх сама наука про походження Св. Духа „і від Сина“ як внесення цього слова до символу. Таке відношення до справи, однако, не виправдується властивим сенсом правила, як і його розумінням Св. Отцями, вселенськими соборами й навіть самими незеднаними поза полемікою з Латинянами.

¹⁾ Архієп. Теофілакт Болгарський дозволяв Латинянам з уваги на згодну бідність їх мови і брак слів уживати приватно і в церковній проповіді вираз „і від Сина“, але рішуче висловився проти внесення його до символу. De his, quorum Latini incusantur. n. 5, Migne P. G. t. CXXXVI, c. 229.

Православні члени „Мішаної Богословської Комісії“, про яку мова була вище стор. 48—49, ніяк не погодилися, щоб можна було уживати цей вираз у символі, хоч і не визнавали його за противний науді православній.

Обставини, в яких правило це виникло (читано спочатку символ Нікейський, потім — Теодора Мопсуетського; про символ же Константинопольський на III вселен. соборі, як і взагалі в Несторіянській полеміці, не було згадки), вказують, що в ньому під „вірою“ Нікейських Отців належить розуміти їх символ, а під „іншою вірою“ — науку суперечну з останнім.

Так розумів справу передовсім сам св. Кирило Алекс. — голова III вселен. собору. В 433 році — два роки по соборі — підписав він з „східними“ єпископами, що зірвали з партією виклятого Несторія, символ, що виразами своїми відбігав від Нікейського. Противникам поєднання, які закидали зламання згаданого правила, св. Кирило указав на припис Ап. Петра вияснювати свою віру тим, що питають про неї¹⁾. На IV вселен. соборі на це правило покликались єпископи, які не бажали укладати догматичної постанови проти монофізитів: „писаного визнання — казали вони — не складаємо; правило наказує задовольнятися існуючим; воно вимагає іншого виразу не робити; треба держатися заповіданого Отцями“. Їм вияснили, що такого правила немає; заборонено лише перечити Нікейському символі та що до останнього зроблено додатки (II вселен. собором). Треба було довшого часу — аж п'ять засідань — і великої зручності влади, щоб переконати незгідних і нахилити їх до уложення й підпису соборної постанови²⁾. В VII віці на зазначене правило посилалися ще єретики-монотелити, і св. Максим Ісповідник вияснив його в розумінню св. Кирила Александрійського та IV вселен. собору.

Таке розуміння стверджується практикою вселенських соборів, які уложили обов'язкові для всіх вірних догматичні постанови; як рівно ж і фактом, що Церква з пошаною прийняла визнання віри, написані окремими особами: напр. зване Атанасієвим символом, Анастасія Антіохійського, Максима Ісповідника, Тарасія й Никифора Константиноп. і інш. Уже за пізніших часів появляються на Сході уложення віри, звані „книгами символічними“, де внесено багато точок віри, яких нема в символах Нікейським і Константинопольським, або які висловлено в іншій формі. Коли 7 правило III всел. собору брати в розумінню формальнім, як заборону всякого нового символу чи визнання віри, без огляду на його зміст і характер, то очевидно правило те ніколи не виконувалося Церквою, не виконується нині й тими, хто на нього посилається. Що більше: символ Константинопольський не повторює цілком Нікейського, а містить у собі в порівнянні з ним де-які пропуски й значніші додатки³⁾, згідні однак з наукою Нікейський Отців. Отже додаток до символу виразу „і від Сина“ ніяк не суперечить 7 правилу

¹⁾ 1 Пет. III, 15. S. Cyrill. Alexandrin. epist. XL ad Acacium Melit. Migne P. G., t. LXXVII, c. 189.

²⁾ Див. Діяння IV вселен. собора.

³⁾ Для порівняння символів подаємо Константинопольський (в старослов'янській, до-Ніконовій редакції) підкресливши додатки проти Нікейського й умістивши в дужках пропущені вирази Нікейського.

„Въруемъ во единого Бога Отца, Вседержителя, Творца не ба

III вселен. собору, бо зроблений до символу Константинопольського й не перечить науці церковній. Старанням підвести його під заборону названого правила — плід сумного непорозуміння.

Собор Константинопольський 381 року скликаний був тільки як греко-східній, без участі Заходу, але його затверджено й прийнято Столицею Апостольською як вселенський, тому зрадагований ним символ віри набув безперечно вселенського значіння. Подібним чином і редакція символу з додатком: „і від Сина“, яку можна назвати західною й яка виникла спочатку як помісна, одержала авторитет визнання вселенського так з огляду річевого — її вірності вселенсько-православній традиції, як і формально-правного, в силу затвердження Апостольською Столицею. Як така, не перечить вона східній і не виключає її, бо різниця між ними лежить не в царині віри чи догматики, лише виразу віри. Обидві можуть спільно й мирно вживатися в єдиній Церкві — так саме, як уживалися в давнину, від 589 р. до церковного розколу і як справді вживаються нині в Католицькій Церкві.

Опрісноки.

Історія питання і його значіння. На якому хлібі належить відправляти св. Тайну Евхаристії? Це питання час від часу ставили так на Сході, як і на Заході, але до XI в. ніяких непорозумінь між тим і другим із-за нього не виникало, хоч у Царгороді, Римі та інших містах (особливо в південній Італії) були святині обох обрядів — грецького й латинського. Відомі також випадки, коли Греки були присутніми на Службі Божій латинській, а Латиняни — на грецькій; нпр. Іван єп. Порта підчас VI всел. собору відправив 14. IV. 681 р. у св. Софії Царгородській урочисту (великодню) Службу Божу в латинським обряді й у присутності визант. імператора й патріярха¹⁾, а в 932 р. легати папи

и земли, видимыхъ же всѣхъ и невидимыхъ. И во единого Господа І. Хр., Сына Божія, единородного, отъ иже Отца рожденного, [то есть изъ сущности Отца] прежде всѣхъ вѣкѣ. [Бога отъ Бога], Свѣта отъ Свѣта, Бога истинна отъ Бога истинна, рожденна, не сотворенна, единосущна Отцу, Имже вся быша (яже на небеси и на земли): Насъ дѣля челоувѣкъ, и нашего ради спасенія спешдаго съ небесъ, и воплотившагося отъ Духа Свята, и Маріи Дѣви, и вочеловѣчшася: Распята же за ны при Понтіѣстѣмъ Пилатѣ, страдавша и погребенна, и воскресшаго въ третій день по писаніемъ: И возшедшаго на небеса, и сѣдящаго одесную Отца: и паки грядущаго со славою судити живымъ и мертвымъ, Егоже Царствію не будетъ конца: И въ Духа Святаго“.

¹⁾ Vita Agath. Mansi XI, с. 168. Гумберт навівши цей факт, додав ще оповідання про те, як легати пояснили імператорові значіння деяких латинських обрядів; зокрема про евхаристичний безквасний хліб, яке пояснення імператорові подобалося (Humberti Responsio in

Івана Х мали Службу Божу й причащалися спільно з патріархом Николаєм Містиком.

Спори над питанням про євхаристичний хліб розпочали Греки за патр. Сергія II, закидаючи Латинцям уживання опрісноків, як практики єретицької, перейнятої від аріянів і аполінаріянів¹⁾; за патр. Михайла Керуларія почали дивитися на неї, також, як на юдаїзм²⁾, а за часів пізніших лише як на самовільно впроваджену новину й ухиленню від вселенського передання. Відповідаючи на грецькі закиди, латинські полемісти й богослови старалися довести первісність своєї практики, покликуючись на приклад Христовий і передання апостольське (Петрове). На допомогу полемістам прийшли учені дослідники; хоч і вони не дали однозгідної розв'язки питання, установили однако низку фактів і свідоцтв про давнє уживання в Євхаристії квасного хліба на Заході, як і безквасного — на Сході³⁾. Висловлені полемістами погляди можна звести до чотирьох засадничих: а) безквасний хліб в Євхаристії належить до первісного й загального церковного передання, від якого з тих чи інших причин раніше чи пізніше ухилилася Західня Церква, впровадивши в себе опрісноки; б) безквасний хліб — передання первісне, від якого відступив Схід, в) обидві практики первісного походження й г) за перших часів уживано в Євхаристії без різниці хліб квасний і безквасний, так на Сході, як і на Заході, лише пізніше Схід засвоїв виключно практику першу, а Захід — другу. В останнім погляді, як доводять зібрані науковим дослідом дані, треба шукати правильного й об'єктивного розв'язання справи.

За одиничними виїмками Захід завжди ставився до літургічної практики Греків терпимо, і Євхаристію на хлібі кваснім визнавав за важну. Інакше оцінював латинську практику Схід. За декотрими виїмками⁴⁾, він рішуче осуджував опрісноки, як річ з церковним переданням суперечну. Яка це була в переконанню Греків провина проти християнства,

libellum Pectorati с. 20). На жаль, про факт переданий Гумбертом, нічого не говорять інші джерела, і тому не можна прийняти його за безперечний.

¹⁾ *De origine schismatis opusculum* I, с. 2. (J. Hergenröther *Monumenta graeca*, р. 156; А. Поповъ, *Обзоръ др.-рус. полемич. сочиненій*, с. 138—139; Зр. „Нива“ 1934, с. 171). Никита Никейський, *Λόγος ἀναρρητικός* (А. Павловъ, *op. cit.* с. 143).

²⁾ Лев Охридський, Никита Ститат, Петро Антиох., Лев Переслав. Михайло Керуларій — в творах, названих раніше.

³⁾ Див. бібліографію питання у Fern. Cabrol, *Dictionnaire d'archéologie chret. et liturgie*. Tom I, part. 2. Paris 1907, art. *Azymes*, col. 3258—3260.

⁴⁾ Напр. Петро Антиохійський (*Epist. ad Mich. Caerul.*), св. Юрій Святогорець, грузинський подвижник і письменник (Еп. Порфирій Успенській, *Востокъ Христіанскій*. Ч. III, отд. I, Київ 1877, с. 193), Теофилакт Болгарський (*Epist. ad Nicolaum* с. 8), Никита Нікомідець (*Anselmi Havelberg. Dialogum* III, с. 14, Migne P. L., t. CLVXXXVIII, с. 1230).

легко бачити з даної ними Латинянам назви „азимітів“ чи безквасників, на яку ті відповідали Грекам назвою „прозімітів“ і „ферментаціїв“¹⁾). Більшість полемістів вважала опрісноки за одну з головних²⁾, а декотрі навіть за головну перешкоду до церковного поєднання³⁾. Вже в половині XI в. висловлюється погляд, що не належить відправляти Служби Божої, якщо нема квасного хліба⁴⁾, і погляд цей знайшов вираз у пізніших творах офіційного значіння. Напр. у так зв. „Учительном Извѣстіи“, — літургичнім памятнику російської Церкви XVII в., друківанім при Синодальнім Служебнику, читаємо слідуєче поучення: „Прѣсный хлѣбъ, аще и пшеничный будетъ, въ Церкви Святой восточной православнокаѳолической матерією, сієсть, самою вещью тѣла Христова никакоже быти можетъ: тѣмже никтоже надъ таковымъ да служить — яко таинство на таковыхъ видахъ не совершится“⁵⁾ Ту саму думку, здається, містить і догматична наука Російської і взагалі Східної незед. Церкви. Катихизис митр. Філарета на питання: „який мусить бути хліб для Тайни Причастя?“ відповідає: „Такий, якого потребує саме імя хліба, святість Тайни і приклад Ісуса Христа й Апостолів, цебто: хліб квасний, чистий і пшеничний“⁶⁾ Погляд у розумінню „Учит. Извѣстія“ й Катихизиса Філаретового часто висловлюється й тепер, але він уже стратив науковий кредит і держиться в силу традиції. Наукові досліди, особливо про тайну вечерю Ісуса Христа, підважили його найважлишу основу — про квасний хліб, як установу Господню,

¹⁾ Wiberti Vita s, Leonis L, II, c. 9; Innocentii III De sacramento altaris IV. c. 4.

²⁾ Нпр. Никита Нік. Старший, Лев Охр., Никита Ститат, Лев Переяслав., Іван II митр. Руський, Никита Сеїдський.

³⁾ Іван IV патр. Антиохійський, De azymis c. 2 ed. Leib, (Orientalia Christiana, t. II, p. 244—245).

⁴⁾ У східних народів — Персів, Індіців та інші — каже Никита Нікеець — коли в якому місті нема закваски, не відправляють Служби Божої, поки не принесуть закваски з іншої місцевости й не зготують на ній проскомидійного хліба (А. Павловъ, с. 144). Зр. заяву Анзельма Гавельберського (Op cit. с. 1211—1212), але ліберальний Никита Нікомідець був особисто іншого погляду (с. 1239: колиб не було квасного хліба, а тільки безквасний, а треба було конечно відправити Службу Богу, не побоявсяб ужити хліб безквасний, причаститися і причастити Греків).

⁵⁾ „Учит. Извѣстіе“, написане в кінці XVII в., з наказу москов. патріярха Якіма монахом Евтимієм, учнем Епифанія Славинецького, але церковно-практичне значіння набуло не ранше XVIII в. Про нього дивись статті в журналах „Странник“ СПб. 1878, I, с. 136—143 і „Христ. Чтеніє“ 1911, IV, VII—VIII і X.

⁶⁾ X член символа віри. Про причастя. Зривн нпр. М. Ястребова Таинство Евхаристіи (Труды Киев. Дух. Академіи 1908, I. с. 7): „Хліб (для Евхаристіи) мусить бути пшеничний і доконче квасний, бо на кваснім хлібі відправив тайну Сам Ісус Христос й відправляли Апостоли, як це видно з грецької назви впливаного тоді хліба „ἄρτος“, від ἀίρω підношу — хліб, що піднявся, скис“.

й витворили толерантне відношення до латинських опрісноків, як до *αδιάφορον* — байдужої для справ віри обрядової установи. Безперечно з бігом часу, коли наукові висновки дістануться до ширшої верстви вірних, таке відношення засвоєне буде цілим незєдиненим Сходом і наблизить його до Заходу. Що питання про євхаристичний хліб має перед собою таку, а не іншу будучину, в цім переконали може контроля підстав, на якій опирається неприєднаний погляд грецьких полемістів.

Значіння слова *ἄρτος*. Хліб, ужитий Спасителем до Євхаристії, називається в Євангелії (Мт. XXVI, 26; Мр. XIV, 22; Лк. XXII, 19) й ап. Павла (I Кор. XI, 23) *ἄρτος*. Грецькі полемісти (починаючи від Никити Нікейця Старшого) розуміють це слово в значінню хліба квасного й відрізняють від слова *ἄζυμος*, *ἄζυμον* — опріснок. Лев Охридський таке пояснення стверджує способом фільольогічним, виводячи слово *ἄρτος* від *ἀίρω*, в значінню: *ἀπαίρω φέρω ἐπι τὰ ζῶα*, — підймаю, підношу до гори, бо хліб „від закваски й соли має теплоту й піднесення“¹⁾. Пояснення те в науці східних богословів відогравало ролю одного з рішаючих аргументів і навіть ще тепер подекуди вважається за такий. Одначе вартість його менша, ніж сумнівна: доказ цей — просто фальшивий.

Поняття *ἄζυμος* протиставляється льогічно поняттю не *ἄρτος*, а *ζυμίτης* чи *ἐνζυμος*; по відношенню до поняття, *ἄρτος* обидва вони підрядні й в ньому мисляться, а тому не рідко вживані сполученні: *ἐνζυμος ἄρτος* і *ἄζυμος ἄρτος*²⁾ цілком вірні: перше не містить у собі тавтології, а друге — внутрішньої суперечности, що було б у тім разі, якби слово *ἄρτος* розуміти в значінню хліба квасного. І в Св. Письмі слово те вживається однаково для хліба квасного нпр. Мт. XIV, 17; Дн. II, 42, 46; XX, 7; XXVII, 35) як і безквасного чи опріснока (нпр. Вихід XXV, 30; XXIX, 23, 32, 34; Лев. XXIV, 4—7; Втор. XVI, 3; Мт. XII, 4; Лк. XXIV, 30, 35; Євр. IX, 2), а в сенсі фігуральнім означає воно взагалі поживу (нпр. Тов. I, 10; II, 5; Мт. VI, 11) і зокрема, манну (Вихід XXVI, 15; Псал. LXXVII, 25 = Прем. Сол. XVI, 20). Подібно слово *ἄρτος* — *panis* в давнім греко-римським суспільстві служило назвою обох сортів хліба — квасного й безквасного³⁾.

Справка з археологією не буде в данім разі зайвою: вона допоможе вияснити первісне значіння даного терміну, оповістить нам про його еволюцію й дасть розгадку одно-

¹⁾ Epist. ad Joannem Tran, Migne, с. 837.

²⁾ Нпр. у св. Письмі: Лев. II, 4; VII, 13; Чис. VI, 19; Суд. VI, 20; в церк. письмеників: Никити Пафлагонського, Льва Переяслав. та інших.

³⁾ Cels. II; 24. 25. 28; Plin. XVIII, 26. Теодорит Кирський (In Daniel с. 10) пише: *ἄρτος λέγεται καὶ ὁ ζυμίτης καὶ ὁ ἄζυμος*.

думної впертості, з якою грецькі полемісти покликалися на його спеціальне значіння, нехтуючи цілком обґрунтовані заперечення з боку противників — богословів латинських. Хліб, як свідчить археологія, має за собою довгу історію. На нижчій стадії своєї культури чоловік чолював в їжу зерна хлібних рoстин, приготoвивши з них юшку, або кашу: він роздавлював або грубо молoв їх двома камями і змочував водою. На дальшій стадії людської культури з'являються вже палянички, приготoвлювані з прісного, неквасного тіста; печені в попелі, земляних ямах, пізніше — в печах. Взірці такого хліба зберіглися в палевих будівлях. Нарешті третій найбільш удосконалений спосіб приготoвлення хліба це печення його з квасного тіста. Цей спосіб, знаний давнім культурним народам Сходу, від них перейшов до Греків, які передали його Римлянам, а ті поширили його між варварськими народами Заходу. В Римі до Антонінів безквасний хліб був так саме в ужитку, як і квасний, і не тільки в родинах бідних, але й багатих, тому той і другий одинаково називався словом *ἄρτος* — panis. У народній поживі на Заході квасний хліб переважати став не раніш, як з початком доби середніх віків, але ще й нині в різних країнах — в Італії, Іспанії, Ірляндії, Швеції й Фінляндії — прісні палянички поширені в народі, як поживний продукт¹⁾; та саме треба сказати й про нашу Україну (наші коржі, жилики).

Приймаючи під увагу дані археологічні й зміст терміну *ἄρτος*, треба думати, що спочатку тим словом називалася найраніша форма хліба (безквасний), а потім його поширили й на хліб квасний, коли цей увійшов в ужиток: тільки таким чином могло повстати його загальне значіння. В Візантії ж хліб безквасний рано вийшов з ужитку²⁾, а тому вказаний термін спеціалізувався-зробився назвою лише хліба квасного, як одиноко уживаного.

В звязку із сказаним, початок слова *ἄρτος* належить шукати не в *ἀίρω* із значінням: „підношу до гори“, як це за Львом Охридським прийнято думати незєднаними боґословами; рівно ж не в тім самім слові із значінням „*σὸ προσφέ-*

¹⁾ Повільність, з якою ширився на Заході квасний хліб, правдоподібно пояснюється так значнішими клопoтами з його приготoвлюванням, як і браком уміння. Анзельм Кентерберійський (кінець XI в.) каже, щодехто й на Великдень їв опрісноки, бо смакували йому більше, ніж квасний хліб (De azymo et fermentato, с. 3, Migne PL. t. CLVIII, с. 543—544). Очевидно, останній випікали не вміло.

²⁾ На це вказує зневажливе відношення грецьких полемістів до опрісноків взагалі: їх вважають за наслідування юдейства, заборонене канонами, за річ бездушну й марну. Лев Охридський називає їх „засохлим болотом“ (Epist. ad Joan. Tran. l. c.), а Никита Ститат запевнює, що якби чоловікові, багато днів мореному голодом, подати хліб квасний і опрісок, то той „всяко гнушалъ бы ся опріснока“ а їв би хліб (квасний). Одна з редакцій „Слова до Римлян“ у слав-перекладі, А. Поповъ, стор. 213).

προσφαί — підносити до себе, їсти, як гадав Геладій Візантієць¹⁾, а в *ἄρω* (*ἀραρίσκω*), — в значінню: готую, лаштую, сціплюю, і слово *ἄρτος*, як походяче від кореня *αρ* і споріднене з *ἀρτήρως*, — властиво значить річ зготовану, зладжену, міцно сціплену, як то є з зернами в хлібі.

В кожному разі термін *ἄρτος* ніяк не свідчить, що правдивим хлібом є тільки квасний; назва та однаково належить опріснокові, як і хлібові квасному.

Приклад Христа й Апостолів. На якому хлібі справив Христос тайну Євхаристії, — на кваснім чи пріснім? Ще в давній Церкві висловлено було христ. письменниками на це питання два суперечні погляди: а) що остання вечера, на якій Христос установив св. Євхаристію, була звичайною, не пасхальною і б) що була вона ритуально-пасхальною²⁾. Коли почалися на ту тему спори між Греками й Латинянами, зявляється ще й третій погляд, так сказати примиряючий; таємна вечера була обрядовою пасхальною — з пасхальним ягням і опрісноками, але по її закінченню, установлюючи св. Євхаристію, Христос ужив хліб квасний³⁾. На якій же стороні правда?

Євангелія Іванова подає безсумнівні докази, що вечера, про яку йде мова, відбулася в четвер вечером 13 дня нізана (або за єврейським способом рахування часу, на початку п'ятниці 14 нізана), цілою добою раніше єврейського свята Пасхи. „Перше свято Пасхи Ісус — став від вечері“. „Сказав йому (Юді Іскаріотові): що чиниш, чини скоріше — декотрі думали, що Ісус каже йому: купи, що нам треба на свято“. Був ранок, і вони (члени синадріона й інші з ними Юдеї) не ввійшли до преторії, щоб не опоганитися та щоб можна було їсти пасху“. „Є в вас звичай, щоб я одного відпустив вам на Пасху: чи хочете відпущу вам Царя Юдейського?“ „Юдеї, щоб не зоставити тіл на хресті в суботу, бо та субота була великим днем, просили Пилата, щоб перебити їм голені і зняти їх“ (XIII, 1—4; 27—29; XVIII, 28, 39; XIX, 31).

З точними вказівками Євангелії Іванової, здається, розходяться дані Євангелій синаптичних, які оповідають, що Тайна Вечера Христова була вечерою святочною, пасхальною. „В перший день опрісноків [Мр.: коли заколювали ягня пасхальне; Лк.: коли належало заколювати ягня пасхальне], приступили Ученики до Ісуса і сказали Йому: де хочеш, приготуємо Тобі їсти пасху?“ „Ученики зробили

1) Photii Bibliotheca cod 279: Ὅτι ἄρτος ἐκ τοῦ αἵρου εἴρηται, ὃ δηλοῖ τὸ προσφάσαι καὶ γὰρ καθ' ἑκάστην τοῦτου προσφάμεθα.

2) Див. нижче.

3) Никита Нікеець (А. Павловъ, с. 142—143); Лев Охрид. (Epist. ad Joan Tran.) Святий Зигабен (Panoplia dogmatica, tit. XXIII; Comment. in Matth.) Никифор Каліст Ксантопул (синаксар Вел. Четверга в Тріоді) та інш.

так, як наказав їм Ісус і приготували пасху. Коли ж настав вечір, Він приліг з дванадцятьома учениками“. [Мт. XXVI, 17—20; Мр. XIV, 12—17; Лк. XXII, 7—15). „Вельми бажав Я Істи з вами цю пасху, перше ніж прийму муки,“ (Лк XXII, 15).

Одначе, суперечність між євангелистами тільки видима. Синоптики містять низку даних, які доводять, що останню пасхальну вечерю Христос справив не 14, а 13 нізана і що таким чином попередив свято пасхи одним днем. На попереджене справлення пасхальної вечері та на його причину вказав Сам Христос Апостолам: „підіть до міста до такого-то і скажіть йому: Учитель каже: час Мій близький, у тебе справлю пасху з учениками своїми“ (Мт. XXVI, 18). З низки подій, описаних синоптиками, видно, що день розп'яття Христового не був днем святочним; отже був це день 14 нізана: Ап. Петро й Юдеї носили з собою мечі (Мт. XXVI, 47, 51, 55 = Мр. XIV, 43, 47, 48; Лк. XXII, 49, 50, 52); слуги розвели огонь на подвір'рю первосвященика (Мр. XIV, 54; Лк. XXII, 55); рано зібрався синаedrion у повнім складі, формально перевів процедуру засудження Спасителя (Мт. XXVI, 1—2; Мр. XV, 1; Лк. XXII, 66—XXIII, 1); Пилат ще не відпустив на свято в'язня, як було в його звичаю, і зробив це лише тоді, коли розглядав справу Христову (Мт. XXVII, 15, 17; Мр. XV, 6—9; Лк. XXIII, 17—18); Симон Киринець йшов до Єрусалиму з поля, чи з хутору (Мр. XV, 21; Лк. XXIII, 26); Йосиф Ариматей купив плащаницю й урядив похорони Спасителя, (Мт. XXVII, 57—60; Мр. XV, 46; Лк. XXIII, 53), а жінки мироносниці приготували пахощі й миро (Лк. XXIII, 53), — все то діла, яких по думці закону не вільно було робити в перший день Пасхи (Левит. XXIII, 7; Второз. XVI, 8). Зеднуючи оповідання евагелій синоптичних і Іванової, приходимо до висновку, що в рік смерті Спасителевої пасхальне ягня заколювали 12 нізана, а їли його 14 нізана вечером, лише Христос виїмково — з огляду на Свої будучі муки — їв 13 нізана вечером. Як це могло статися, коли по закону священники заколювали пасхальне ягня в святині 14 нізана? Це явище в'яснив гебраїст Хвольсон. За його поясненням, правило, що пасхальна жертва „витісняє суботу“ (тоб-то: субота не забороняє праць, зв'язаних з принесенням пасхальної жертви) походить від знаменитого Гилеля, діда відомого з Діянь Апостольських (V, 34) Гамаліїла. Садукеї ж, які по смерті Гилеля стали на чолі синаedrionу, держалися традиції давнішої, і за нею, коли 14 нізана припадало на п'ятницю, пасхальну жертву, що її треба було приносити по заході сонця, приносили вечером 13 нізана, а як вечір уважався в Євреїв за початок дня, то тим самим задовольняли буквальному приписові закону про заколення пасхального ягняти 14 нізана. В рік смерті Христової 14 нізана випало в п'ятницю, тому Апостоли, принісши разом

з іншими Юдеями пасхальну жертву, їли її з Спасителем на Його бажання вечером 13 нізана; інші ж Юдеї споживали її слідуючого вечера 14 нізана¹⁾. Пояснення Хвольсонове, оперте на широку талмудичну ерудицію, справді рішає трудне питання з євангельської хронології, не насилуючи євангельського тексту.

І так, остання вечеря Христова, на якій установлено тайну Евхаристії, була ритуальною пасхальною вечерою, отже з пасхальним ягням і опрісноками. За таку визнає її православна Церква в своїх богослужбових співах, а саме: в канонах — Кузьми Маюмського²⁾ і Андрея Критського³⁾ — як і в творах більшости своїх Отців і письменників⁴⁾. До того ж погляду рішуче прихилилася й російська богословська наука під кінець XIX в.⁵⁾, і не ризикуючи впасти в пе-

1) Хвольсон, Последняя пасхальная вечеря I. Христа и день Его смерти. Христ. Чтеніе 1875 г., ч. 9—10; 1877, ч. 5—6, 11—12; Записки Академіи Наукъ VII скц., т. 41, СПб, 1892. 3 р. Н. Глубоковский, Къ вопросу о пасхальной вечери Христовой, Христ. Чтеніе 1893, ч. VII—VIII.

2) Канон утрени Вел. Четверга, пісня 9: „Идите, ученикомъ слово рече, на горнемъ мѣстѣ пасху, еюже умъ утверждается, уготовите тѣмъ, иже тайнѣ научаю, бевкваснымъ истиннымъ словомъ, и крѣпость благодати величайте.

3) Канон повечіря Вел. Середи, пісня 8: „Законное исполнѣе скрѣжали законныя написавыи на Сінаи, снѣде убо пасху древнюю и сѣновую: бѣсть же пасха и таинственная живая жертва“ Зрѣвн. канон. повечіря Вел. Четверга, п. 5. „Укралися вечеря, и уготовася Тебѣ пасха“...

4) До найраніших з них треба віднести: (Псевдо) Кипріяна — твір *Comptus de Pascha*, Орігена — комент. на Мт. XXVI, 17; Св. Амвросія — *Epistola XXIII*, Св. Теофіла Александер — послання до Теодосія Вел., св. Золотоустого — нпр. *Бесіда на Мт. LXXXII*; Протерія, Александр — послання до св. Льва I. Слід зазначити, що за Клявдія Аполінарія Єрапольського (180 р.) були особи, які таємну вечерю Христову датували 14, а роспяття Христове 15 нізана.

Останню вечерю Христову не визнавали за пасхальну: (правдоподібно) Клавдій Аполінарій Єрапольський, Клим Александр. і св. Іполіт (Див. И. Глубовскій, *Хронологія Нов. Завѣта*, Труды Киев. Дух. Академіи 1911, III, стор. 374—376). Далі слід назвати ще двох анонімів, про яких пише Фотій у своїй у своїй „Бібліотеці“ (Cod. 115 і 116) і його сучасника Никиту Пафлагонського, якого твір видаю Кордерієм у 1630 році з іменем Івана Філопона (А. Павловъ, с. 36).

5) Нпр. Н. Глубоковский (проф. Св. Письма) пише: *Тамна Вечера* була й вважалася за пасхальну в строгім розумінню. Рівно ж усе на ній справлене було згідно з визначенням пасхальним ритуалом — *Вечера Господня* була законна — за „уставом вічним“. Къ вопросу о пасх. вечери Христовой. Хр. Чтеніе 1893, ч. VII—VIII, с. 120.

Д. Богдашевскій (Еп. Василій — проф. Св. Письма): „Христос Спаситель справив з своїми учениками пасху юдейську — нема сумніву, що Господь наш вповнив обряд юдейської пасхи, бо на це вказівки в самих євангеліях. — Так довгі спори про опрісноки були в суті спорами непотрібними. Сумнівові не підлягає, що квасного хліба на вечері не було“. *Тайная вечеря Госп. н. Ісуса Христа*. Труды Киев. Дух. Академіи 1906, X, с. I, 2, 12.

И. Карабиновъ (Літургіст) „Тайна вечеря Христова була єврейською пасхальною вечерою. Ритуал її просвічує в оповіданнях євангелістів“ *Евхаристическая молитва (анафора)*. СПб. 1908, с. 11.

ребільшення, можна сказати, що оборона квасного хліба для Евхаристії прикладом Христовим на початку XX-го віку зробилася в нез'єднаній богословській науці (принаймні — російській) атестацією невисокої учености.

Якщо устанавлюючи тайну св. Евхаристії, Христос ужив хліб безквасний, то чи не належить вважати останній за установу Господню? Ні, Христос взяв хліб безквасний тому, що іншого на пасхальній вечері не було й не могло бути. Євангелія й ап. Павло (I Кор. XI, 23—25), оповідаючи про устанавлення названої тайни, послуговуються загальним словом *ἄρτος*, без докладнішого окреслення, чи був це *ἄζυμος*, чи *ἐνζυμος*, а тим самим висловлюють ідею, що для тайни Христової докладніше окреслення є *accidens*; що вона дійсна й важна так на хлібі безкваснім, як і кваснім¹⁾.

Практика Церкви апостольської, без сумніву, оперта на точнім розумінню установи Христової, вповні стверджує дане положення. Коли Апостоли відправляли св. Евхаристію, не повторювали кожний раз обрядів пасхальної вечері. Їх Евхаристія відбувалася на взір подяки, складеної Христом на тайній вечері, від чого й одержала цю свою назву (Евхаристія-подяка); була вона — далі — спомином спасительної жертви, принесеної Спасителем за все людство, і благально-умилостивляючою жертвою. З'єднана за часів апостольських з „трапезою любови“, називалася ще „переломленням хліба“, „вечерою Господньою“ й „причастям“ (Дн. II, 42; I Кор. X, 16; XI, 20). Відбувалася вона, як то було в Єрусалимі, щоденно (Дн. II, 42-46), або принаймні першого дня тижня (Дн. XX, 7), а річами для неї служили приноси вірних (I Кор. XI, 21). Отже не може бути найменшого сумніву, що Апостоли справляли Евхаристію на хлібі, який вживала громада вірних: був це звичайно хліб квасний, а в Палестині (як і поза Палестиною в громадах, що головним чином складалися з „юдеїв розсіяння“), протягом восьми днів Пасхи, — хліб безквасний, бо тільки такий хліб був в ужитку вірних. Особливо й передовсім це треба сказати про Церкву Єрусалимську, бо вона під проводом Якова Праведного складалася з вірних, ревно відданих Законові (Дн. XXI, 20). Але й в інших християнських громадах, до яких належали Юдеї й Єлини, в дні опрісночні для „вечері Господньої“ мусіли брати хліб безквасний, бо інакше не могла б відбутися спільна Евхаристія. Заклик ап. Павло до Коринтян (перше послання, V, 7—8) містить у собі пораду в термінах пасхального символізму, яким законні приписи не касуються, а лише вияснюються в розумінню християнським: „Вичистіть стару закваску — святкуймо не з старою закваскою, не з закваскою

¹⁾ Такого погляду, між іншим, держався Теофілакт Болгарський (epist ad Nicolaum, с. 8).

бл. п. о. Гавришови і його родині, який перебував у Бібщанах найдовше, бо аж 8 літ. В тій резиденції набавився він ревматизму в ногах, на що й передчасно помер. Діти постійно хорували і померли, а тільки один син жиє. Всіми силами старався про іншу парохію і дістав Урмань. Але і тамошня резиденція була дуже дрантита тай здоровля підривалося дальше. Звідтам хотів йти на іншу парохію, а коли вже втратив надію на іншу парохію, перебудував її, але вже довго в ній не мешкав, бо вкоротці помер на хорі ноги.

По відході бл. п. о. Гавриша, себто від 1908 до 1920 року було в Бібщанах десять душпастирів, які щораз мінялися, щоби освободитися від зараженої резиденції. Останнім був о. Семчишин. Через війну мусів довше перебувати, тай через се потерпів найбільше. Гриб підірвав його слабе здоровля і приспівив смерть. Його родина не мала де вибратися і тому лишилася в тій заразі і там вимерла, а тільки недобитки осталися.

На ту парохію старався о. Редкевич і одержав презенту, але з неї зрезигнував, саме ізза знищеної резиденції. Потім хотів старатися о. Літинський і радив парохіянам щоби побудували резиденцію. На се одержав відповідь, що як тільки прийде на парохію, то резиденцію сейчас поставлять. Тим приреченням не довіряв і тому домагався наперед поставити резиденцію, а щойно відтак прийде на парохію. До будови ніхто не брався і тому о. Літинський не прийшов.

Через знищення резиденції дуже багато потерпіла парохія, а найбільше душпастирі. А скільки більше можна оповісти про резиденцію у Виписках, де вже перед 40 роками бл. п. о. Скленкович хотів перебудувати, бо вже була зужита, а в ній мимо цього замешкували до попереднього року. Там було вже стільки підпор, що в лісі дерев, а кожний подув вітру похитував нею. Таких случаїв багато.

Кожда знищена резиденція, це жива хроніка преріжних тяжких переживань її мешканців — священиків із їхніми родинами. Яким нещастям для священиків і їхніх родин є знищена резиденція, знають дуже добре старші священики і тому дуже уважають на якість резиденції, якщо тільки рішаються старатися про якусь парохію. Вони з засади оминають ті парохії, хочби вони були найбільші, якщо тільки там є знищена резиденція.

Незвичайно велику вартість резиденції зрозумів законодавець і зобов'язав всі горожанські чинники до спільної праці при будові резиденції. При нормальних відносинах зростала резиденція мов на дріжджах в гарне приміщення для душпастиря. Найбільший уділ давали парохіяни відтак патронат. Уряд державний і автономний помагав в тім ділі. Се свідчило про державну зрілість.

Нині під цим оглядом часи аномальні. Є вправді закони, прихильні для будови резиденцій, але се лише бездушні букви. Про конкуренцію шкода говорити. По війні відбудувалися резиденції ерекціональним майном. Справді пропало дещо поля, але за те прибула резиденція, найперша вартість в парохії. І хоч тоді знищення було найбільше, але поміч Божя була найближча.

Всвишній обдарував нас церковним майном, яким можемо класти найпершу і найбільшу жертву при будові. Справді церковна влада не дозволяє на продажу поля, але дозволяє на винаєм части поля на довший час, н. пр. від 3 до 5 га поля на 10 літний винаєм. За тим добрим прикладом йдуть парохіяни — даровою роботизною і дрібною збіркою, що робить дуже поважну рубрику в будові. Звичайно патрон дає добровільний даток. Все разом взяте дає можливість відбудови бодай скромної резиденції, навіть серед найгірших обставин.

Митрополичий Ординаріят радо затверджує пляни і від себе дає допомогу.

Коли хтось мусить обняти душпастирство в парохії, де є знищена резиденція, то він відразу чомусь так знеохочується, що тратить охоту до праці. На тім терплять парохіяни і церковна влада.

Та передусім терпить на сім священик і його родина, які з дня на день упадають на здоровлю. Серед пригноблення не може тоді священик успішно працювати над спасенням своїх парохіян. Під лихим і невистарчаючим духовним проводом терплять парохіяни. Слабші місця наражені на сильніші атаки. А до сього треба нині особливої душпастирської праці, щоби протиставитися ворожим нападам, а тут нема найзвичайнішої помочі ні рятунку. Се видять парохіяни, мусять терпіти і дивитися на постійний свій упадок.

І не можна сього врятувати інакше, як тільки через усунення лиха в коріні. Тим лихом є знищена резиденція і доки її не відбудується, зло буде ще більшати. Одинцем се годі зробити, але збірно дуже легко. Тут треба потягнути всіх до співпраці при відбудові, а резиденція буде збудована. Нині мало хто буде і всі відраджують. Ся нездорова атмосфера спинює будівельний поступ. Про це треба знати і не дати себе здержати, противно — працювати і ломити упередження.

Що дійсно нині є можливість відбудови понижених резиденцій, хай послужить приклад відбудови резиденції в Бібщанах. Плян резиденції і господарських будинків був затвержений Митрополичою Консистоцією дня 19. травня 1933 р. ч. 6422/Б., а вже 20. серпня 1934 року була вона замешкана.

Парохія Бібщани се найменша в деканаті, а тим самим

можність відбудови найслабша. Парохіян є мало, бо лиш около 700 душ, і то дуже бідних. Парохіяни числили на продажу поля. Грунту ерекціонального є 36 моргів. Будову переведено однак без продажу поля, тільки винаймом 5 моргів поля на 10 літ і добровільними датками. Громада Біщани дала 20 дубів, вартости 700 зол. Патрон дав 500 зол. Люди давали роботу даром, як також околоти на стодолу, стайню і шопу. Митрополичий Ординаріят дав підмогу 300 зол.

В порівнанню із місцевою школою резиденція є багато краще побудована. В школі дах соломяний, а в резиденції бляшаний. Шкільні стелі ліплені, а в резиденції тростинові. В школі є один тинк і то глиняний, а в резиденції подвійний, вапняний. Резиденція багато обширніша, з верандою і на відповіднішім місці.

Свіжо побудована резиденція прикрасила ціле село і стала предметом подиву для сусідних громад. Це доказ нашої сили, бо серед надзвичайних труднощів переведено будову як живий приклад і заохоту до відбудови. В нас є дрімучі сили, треба їх тільки розбудити. До цього в першу чергу покликаний душпастир. З вірою і готовістю до жертв досягне особлившу славу ктиторську, вратує парохію і оставить по собі памятник.

Резиденція призначена на помешкання для священика, тому він обовязаний про неї дбати. Будова дає незвичайно миле заняття. Будуючий видить наглядно, як твориться перший і найпотрібніший твір — дім. Де нема праці й жертви, там нема творів — будови. Будова дає велику потіху і користь. З новим помешканням приходить радісне — здорове і вигідне приміщення для себе і родини. Беручи під увагу самі особисті успіхи, варто не пожалувати трудів і жертв для будови, а всі дальші користи повинні ще більше одушевити.

Найвищий вже час взятися за працю біля відбудови резиденцій. Щоби взятися до будови після нинішніх вимог, подам найголовніші вказівки, добуті практикою.

Наперед подам погляд будівничих що до резиденцій муrowаних і ліпянок. Добра ліпянка відповідає мурови на 2 цегли, а є відповіднішою від муру на $1\frac{1}{2}$ цегли. По наших селах надаються ліпше ліпянки, бо скорше висихають і є здоровіші. По містах з конечности треба мурувати. Ціна майже однакова.

З огляду на тяжкі часи повинен священик вести будову сам, бо всякі підприємці дуже використовують. Пляни партерових резиденцій не дуже трудні, так що кождий може їх собі легко сам нарисувати. Добре познакомитися з будівельним законом, що находиться в кождій громадській бібліотеці.

По зладженню пляну і кошторису резиденції треба його предложити Митрополичій Консистерії до затвердження.

Відтак треба зладити ситуаційний шкіц і долучити його до позволення на будову резиденції і господарських будинків. Уділення дозволу на будову мешкальних будинків належить по думці арт. 391 будівельного закону з дня 16. II. 1928 року до громадської зверхности. Коли сеї праці не довершив підприємець, то можна сподіватися доносів, однак вони не перешкоджають будові, хоч і будуть доходження. Кождий господар може сам собі робити пляни і кошториси і сам може вести будову.

По одержанню позволення на будову треба братися за будову, придержуючися ситуаційного шкіцу. Вже при зладжуванню його треба вибрати найвідповідніше місце під резиденцію. Передовсім сухе, фронтове і до полудня. Підмурівок, бодай на пів метра понад землю конечний, його треба підсипати сухою землею, а відтак давати сухий пісок під підлогу.

До помочи треба покликати собі двох охочих до будови і чесних людей. Відтак треба бути готовим на великі труди і жертву. Однак де більше труду і жертви, там більше вартости, слави і пожитку.

Першою і найважнішою трудністю для кожного священика передовсім в початках. Я перебував сю трудність з помешканням дуже харектеристично і тому для прикладу переповім. Одержавши посаду катихита в Перемишлянах, заїхав я до тодішнього пароха о. Костельного. Побачивши резиденцію, не хотів я вірити, що там може мешкати парох Перемишлян. На даху подерта папа, а зпід неї виглядають зігнилі гонти. Дім на загал зужитий, здеформований, просто валився.

В такім помешканню перебув я кілька днів і наочно переконався про лихий вплив його на здоровля. Хоч я там був коротко, то все таки він мене пригнобив, а до того о. Парох нарікав, як всі дома мусять з того приводу терпіти. А що не видів можности відбудови, носився з думкою покинути парохію, що незабаром й сталося.

Супроти таких наглядних доказів на убийчість знищених помешкань я набрав переконання, що вже краще мешкати у звичайній господарській хаті, як на знищеній резиденції, а рівночасно братися за будову нової резиденції

Воєнні події змусили мене покинути катихитуру, а перейти на душпастирство. Хотів я бути ближче рідні і тому вибрав я собі Бібщани, куди ніхто не хотів йти ізза знищеної резиденції. А що замешкання при родині не робило трудности, тому я остався. До знищеної резиденції не думав спроваджуватися, а постановив будувати нову, хочби власним коштом. Се видалося старшим братам дивним і тому не розпочинали будови. До будови прийшло по довším досвіді.

Кождий душпастир переходив подібні історії і мігби оповісти дещо більше, бо лихих резиденцій більше, ніж добрих. На нас приходять тверда дійсність. Урядники відкладають 10% своїх поборів на помешкання і тому мають добрі приміщення, хоч не дістають домів на власність. Щось подібне мусимо й ми робити, а тоді в короткім часі покрийуться наші села гарними, парохіяльними домами, нам на пожиток, на славу Церкві і народови.

Odpis!

Tymczasowy Wydział Powiatowy w Zborowie
Powiatowy Zarząd Drogowy
Nr. D—16

Budowa Plebanji.

Zborów, dnia 8 lipca 1933. r.

Urzędowi gminnemu

w Bubszczanach

Zwracam podanie Komitetu parafjalnego ze szkicem budynku zawiadomieniem, że w myśl art. 391. ustawy budowlanej z 16. II. 1928 r. wydawanie pozwolenia na budowę budynków mieszkalnych należy do zwierzchności gminnej.

Akta dotyczące udzielonego przez p. Naczeinika gminy zezwolenia na przedmiotową budowę należy mi przedłożyć do dnia 5 wraz ze wszystkimi załącznikami.

Przewodniczący tymczas. Wydziału Powiatowego
Starosta powiatowy
Kocół

Wielebnemu ks. Józefowie Kuczkudzie
gr. kat. proboszczowi w Bubszczanach

Udzielam do wiadomości z tem, że przeciw zamierzonej budowie plebanji nie zachodzi przeszkoda o ile Zwierzchność gminna wyda pozwolenie według kompetencji na przedmiotową budowę.

Przewodniczący tymczas. Wydziału powiat.
Starosta powiatowy
Kocół.

зації, а саме: Чесько-братська Церква і Чеська національна (православна) Церква, обі з великим числом визнавців.

Здавалося, що в новій чехословацькій державі католицька Церква розлетиться. Та так могло здаватися тільки тим, хто міряє силу католицької Церкви тільки природною і людською мірою і хто не знав сили чеського католицизму, який, головно на Моравії, був органічно врослий у ціле приватне і публичне життя. Зрештою і тисячлітна традиція католицизму в Чехах була великою перепоною у розвою протикатолицької акції. Та ж сама Прага, така дорога кождому Чехови, своїми численними святинями і предметами релігійного культу як найтісніше звязана із католицизмом.

Тому, як тільки минуло революційне похмілля, показалося, що спустошення у католицькій Церкві, спричинене ворожими наступами, не таке страшне, а число відпавших не таке велике, як спершу здавалося і що також багато із тих, які відпали, вернулось назад до католицизму. Католицизм після перших ударів приходить до себе, консолидується й організується та творить нові духові й матеріяльні цінности. Супроти ворожого наставлення уряду республіки до католицької Церкви, католики організують окрему політичну партію т. зв. „Lidov-y Stran-y“, яка з успіхом боронить інтересів Церкви на парламентарній арені, висилає до уряду своїх мужів довіря, причиняється у великій мірі до заключення конкордату між Ап. Престолом і республікою. І хоч офіційна політика уряду була довший час ворожо наставлена до католик. Церкви, то поволі ця ворожість уступає. Показалося це підчас великого святкування ювілею 1000-ліття чеської держави в 1929 році, звязаного із 1000-літтям смерти чеського короля Вячеслава, що є одночасно Святим католицької Церкви. Підчас тих величавих торжеств мусів бути прилюдно підкреслений і католицький характер святочних обходів — а те все в великій мірі причинилося до зміни настроїв супроти Церкви. Протикатолицьке вістря, так громадянства, як теж і правительства значно притупилося, настала якась спокійніша атмосфера, повіяло якимсь толенрантнішим духом. Свято-Вацлавські торжества в 1929 році були наче зворотною точкою в історії чеського католицизму. Від тоді католицизм, досі прибитий і легковажений, вертається поволі назад до того значіння і впливу, яке йому з радії його великої моральної сили і великих організаційних досягнень слушно належалося.

Про зміну поглядів і відношення чеського громадянства до католицизму свідчить дуже вимовно стаття проф. Радля, провідника чеських лівих інтелектуалістів, яку він помістив напередодні Католицького Зізду в „Křesťansk-ій revue“ і де він м. ін. пише таке: „Клич „Геть із Римом“ дуже мало пошкодив католицизмови, оснування нової чехословацької

Церкви не принесло ніяких змін у світовім становищі католицького віроісповідання, а вільнодумна течія наглядно паде. Люди, так у нас, як і всюди інде (н. пр. в Австрії) вертаються назад до Церкви. Коли б сьогодні йшло про те, щоби установити день Гуса національним святом, ледви чи справа так легко перейшла би в парламенті і в громадянстві“.

Цей перелім у настроях супроти католицької Церкви серед інтелігенції, членів уряду й державної адміністрації зрозумів і оцінив якслід чехословацький єпископат, коли рішився на такий будь-що-будь ризиковний крок, як урядження на велику скалю вседержавного Католицького Зїзду і то в Празі, та ще й з участю всіх національностей республики.

Прилюдним зїздом мала Чехословаччина перш за все перепросити Христа за всі ті кривди й зневаги, що їх Йому нанесли і наносять Гусити та всякого роду вільнодумці й безбожники, а дальше мала вона проголосити *urbi et orbi*, що вона перебула вже той революційний фермент, який валить старі вартости, і вертається до творчої, органічної праці, шануючи при тому давні цінности, а найбільша цінність це повсякчасна творча сила — Церква і тому Чехословаччина маніфестує прилюдно й урочисто свою вірність католицькій Церкві, визнавцями якої є понад 80 % населення держави, а маніфестують цю вірність усі верстви населення. Зїзд кинув могучий клич обнови народу на засадах Христової істини, що її проповідіє католицька Церква. „Христос наш Спаситель з біди і нужди“ — це проповідне гасло цілого зїзду. Прилюдна заява вірности Христови і піднесення ваги і значіння католицької Церкви в життю одиниці й держави — це перше завдання зїзду.

У зїзді взяли участь усі народи, які входять в склад Чехословацької республики. Зїзд був спільною і братерською маніфестацією усіх національностей, які на інших ділянках публичного життя стоять нераз проти себе ворожо. Це друге велике досягнення католицького зїзду. Воно свідчить, що тільки на ґрунті Христової науки, тільки у такій спільній духовій організації, якою є католицька Церква, можливе вирівнання усіх національних ріжниць, загальне порозуміння і правдиве братерство народів. Це великий тріумф католицької Церкви, а одночасно завдяки католицькій Церкві і тріумф чехословацької державности. В іншій державі, з такою національною шахівницею, така спільна і дружня маніфестація просто неможлива. Але в демократичній чеській державі вона відбулася, а це свідчить як найкраще і про католицьку Церкву, яка для кожної нації є рідною матірю, а не мачухою, і про державний розум чехословацького уряду, який кожній національности дає змогу свобідно розвиватися і плекати свою національну окремішність.

Єпископи показалися тут добрими пастирями католицької Церкви і знаменитими державними мужами, коли вони на ґрунті Церкви вмїли обєднати до спільної манїфестації шість національностей. Церква добре прислужилася державі. Провід чехословацької держави повинен бути дуже вдячний католицькій Церкві за те, що вона в часі скрутного міжнароднього положення Чехословаччини манїфестує перед цілим світом так наглядно її силу і державний розум її провідників.

Не диво, що на зїзді панувала давно небачена гармонія між католицькою Церквою і державною владою. Державна адміністрація йшла радо на руку аранжерам зїзду (железниця, шкільна влада, самоврядні установи, військо). Державна влада і її уряди, беручи офіційну участь у зїзді, підкреслювали тимсамим його політичне значіння. Часи взаємної ворожнечі і недовіря раз на завжди минули, настає доба взаємної співпраці, на користь Церкви і державі.

Апостольський Престол зрозумів як найкраще значіння зїзду для католицької Церкви загалом, а для чехословацької з окрема. Св. Отець видав на передодні того зїзду буллію, якою призначив на зїзд окремого легата, париського архієпископа, кард. Вердієра, і в якій висказав свою радість з приводу зїзду, вірючи, що „зїзд приведе до тісної однодушності вірних Чехословаччини не тільки для добра й успіху католицької Церкви, але для добра і згоди цілого народу“. Булля була зрадагована в дуже прихильнім і повнім любови до Праги і цілої Чехословаччини тоні і кінчиться апостольським благословенням для легата, обох архієпископів, єпископів, державних урядів і всіх учасників.

Папська булля і легат, кардинал союзницької Франції зробили незвичайно корисне вражіння навіть на тих, хто ворожо, або бодай нерадо ставиться до католицької Церкви і Риму.

На легата гляділи всі не тільки як на єпископа католицької Церкви, але й як на представника папської держави, йому віддавано почести, належні суверенам чужих держав, на його повитання явилися міністри з мін. Бенешом на чолі, легата прийняв на окремій авдієнції през. Масарик у своїй літній резиденції — Ланах, а легат зі свого боку всюди (перед представниками преси, в радіо і загалом у всіх своїх виступах) підкреслював свою особлившу симпатію до Чех та свою радість з приводу вражінь, яких тут дізнав.

Вільнодумна Прага—хоч може не вся—була одушевлена, а шонайменше цілковито обезброєна супроти католицького зїзду. Преса, крім невеличких виїмків, поставилась до зїзду симпатично, а декуди й дуже сердечно, за виїмком, розуміється часописів комуністичних. Преса зрозуміла як слід вагу і значіння кятолицького зїзду, підкреслюючи на своїх

сторінках, що тут не йде про самий тільки зїзд католиків і маніфестацію католицьких почувань, але теж про маніфестацію державної думки і внутрішнього миру.

Маніфестація католицької Церкви була така могутча, що примусила всіх склонити голову перед її силою. Віднесла вона великий успіх на ґрунті релігійнім, національнім, державнім і міжнароднім.

Технічна організація зїзду була переведена зразково. Все відбулося після пляну, в найбільшій порядку, і величаво.

У зїзді взяли участь всі народности Чехословаччини і всі верстви населення. Приїхали теж у великому числі наші земляки із Закарпаття. На всі праські стації приїхало 181 надзвичайних поїздів, а крім того багато учасників приїхало поїздами звичайними, на які була лиш 50% знижка. Число учасників перейшло далеко суму 400 тисяч. Деякі приїхали у своїх народніх строях, поміж ними українські національні і гудульські строї звертали на себенайбільше уваги.

Українці приїхали до Праги в четвер 27. червня о год. 10 рано в числі понад 2000 осіб. Це була дуже велика скількість, коли взяти під увагу велику віддаленість Закарпаття і прикру матеріяльну скруту населення. Покровителями нашої секції і офіційальними її представниками були оба Владики, ужгородський і прашівський. Національним провідником був ректор ужгородської духовної семинарії, о. канон. Хира, а крім нього на чолі підготовчого комітету стояли о. Гепко, праський парох, о. Калинець ЧСВВ, ігумен ужгородського монастиря та ін. Більшість учасників творили селяни і шкільна молодь, було також велике число народних учителів (250) і священників (понад 160). Мали з собою власну оркестру і кілька хорів.

З високих церковних достойників, крім кардинала-легата, приїхав на зїзд віденський архієпископ, кард. Інніцер, що є уроженцем Чех і польський примас, кард. Гльонд, який задержався тільки одну добу в дорозі на евхаристійний конгрес в Любляні.

Прага, всупереч сподіванням, приняла зїздових гостей незвичайно гостинно і прибралася ціла дуже святочно прапорами: папськими, національними і міськими. Усі зїздові дні панував на вулицях великого й незвичайно гарного міста святочний настрій. В ночі найбільша і найкраща святиня Праги, церква св. Віта на Градчанах і церква св. Николая були освітлені сильними рефлекторами, а на Свято-Вацлавській площі горів блакитним неоновим світлом високий (34 м) залізний хрест, між двома скісно уставленими білими стінами, на яких виднів латинський напис „Christus regnat“. Хрест на Вацлавській площі віддавав як не мож краще ідею зїзду. Під знаком його стояла не тільки вільнодумна, гуситська Прага, але й ціла Чехословаччина, а в проміннях його світла збраталися усі народи республіки, в згоді й любові.

Програма зїзду була незвичайно богата: богослуження, манїфестаційні походи, концерти, святочні вистави в театрах, зібрання пленарні і поодиноких національних секцій (кожда секція мала свою повну автономію), сходина поодиноких суспільних станів (духовенства, робітництва, селянства, купців і промисловців, урядовців, учителів і людей вільного звання). На тих зібраннях і сходинах читано реферати, виголошувано промови, ухвалювано резолюції. Кожда національна група сама собі виробляла порядок своїх зібрань і святочних виступів, а крім цього було кілька манїфестацій, спільних для всіх учасників.

В середу 26. червня по пол. приїхав на Вільсонову стацію в Празі папський легат, кард. Вердіє. Для його повитання явилися єпископи й духовенство та найвищі представники уряду під проводом міністра Бенеша, а далі відпоручники війська і міста. З Українців явився мукачівський єпископ, Преосв. Стойка і пражський Преосв. Гойдич та протоігумен закарпатської провінції ЧСВВ. о. Полікарп Булик. Легата привітав предсідник чехословацького єпископату, оломудський архієп. Пречан і голова ділового комітету зїзду, папський камерарій др. Рікль. Їм відповів кардинал, після чого поїхав до архієпископської палати на Градчанах, де на час зїзду замешкав.

Святоче відкриття зїзду відбулося в четвер 27. червня о год. 6 вечером в храмі св. Віта. Вже в 4 год. по пол. заповнився великанський храм, що може легко помістити в собі 15 тисяч вірних, тисячами учасників, що хотіли бути свідками величавої, історичної хвилі. Точно в 6 год. заграли дзвони усіх праських церков і через пів години звїчали всім, що Перший Вседержавний Католицький Зїзд Чехословаччини починається. З архієпископської палати вийшов похід архієпископів і церковних достойників, що супроводив кардинала-легата, який їхав золотим, історичним возом чеських примасів. Уставлені шпаліром тисячі народу витали легата ентузіастично. При співі „*Ecce Sacerdos magnus*“ єпископи увійшли в олтар, а кардинал-легат сів на високому троні, маючи по обох боках кардиналів: Гльонда й Інніцера. В пресвітерії засіли єпископи, й церковні достойники, а нижче біля т. з. „*Kralovské hrobky*“ представники уряду, члени дипломатичного корпусу, делегати армії і державних урядів. Праський архієп. Кашпар прочитав папську буллу, насамсамперід по латинськи, а відтак по чеськи і німецьки. Потім промовив кард. Вердіє, після чого заїнтонував „*Veni Creator*“, що його співали гарно праські богослови, а вкінці кардинал уділив усім благословення Нсв. Тайнами. Понеслась у величавім храмі й українська пісня: ужгородські богослови проспівали одну строфу гимну в честь Царя-Христа. Відкриття зїзду закінчено папським і державним гимном, відспіваним присутніми в супроводі органів.

Того самого дня в 8 годині вечером в салі „Česká Kogrupa“ відбувся концерт Пряшівчан, на якому співали прашівські богослови та учні прашівської учительської семінарії. Концерт під мистецьким оглядом дуже слабкий і нецікавий, а під ідейним — мертвий, тому зібрав дуже маленьку кількість учасників.

В п'ятницю дня 28. червня, рано відправив в греко-католицькій церкві св. Климента на старім місті архиерейську Сл. Божу Пресв. Стойка. Співав хор ужгородських богословів, а проповідь сказав Преосв. Гойдич. В суботу навпаки: архиерейську Сл. Божу співав Преосв. Гойдич, проповідав Преосв. Стойка, а співав хор прашівських богословів. Хоч виступ Українців на з'їздових торжествах випав на загал удатно, за те там, де ми могли чужинцям найбільше заімпонувати, а саме нашим прекрасним східним богослуженням, ми випали блідо і бідно. Відноситься це передусім до обох архиерейських Літургій. Були вони далекі від репрезентативності та виведені були нижче своєї звичайної форми. Слабі діякони, слабі хори (головно хор прашівських богословів з його непростимою інтерпретацією співаних літургійних пісень і псалмів та якоюсь дивовижною вимовою богослужбового тексту) не могли як слід віддати усеї краси Літургії, а вже просто разило, що підчас архиерейської (співаної) Літургії, при бічних престолах (і то не в якихсь бічних навах, бо їх у церкві нема) священники відправляли одночасно читані Служби Божі і тим створювали правдивий хаос і замішання у невеликій церкві. Чужинці були тим просто дезорієнтовані. Мене дуже дивувало, як оба приявні Преосв. Владики могли на таке дозволити. Та ж ті священники, що мусли відправити Сл. Божу, могли її відправити соборно, разом із своїм Архиєреєм! Я тоді наглядно переконався, що в обрядовій ділянці на Закарпаттю ще гірше, ніж у нас. Ціле щастя, що те все діялось серед самих греко-католиків, яких такі річі, на жаль, вже й не разять, а з чужинців були приявні тільки одиниці.

В п'ятницю 28. червня, зараз по архиерейським богослуженню відбулося в салі „Мішанської Бесіди“ перше засідання української секції, на яким прочитано кілька рефератів, з яких найкращим був реферат о. рект. Хири, що говорив на тему „Христос наш Спаситель з біди і нужди“. На засідання прибув сам кардинал-легат в оточенні архієп. Кашпара та інших церковних достойників. Його привітав Преосв. Стойка, на що відповів йому кардинал і виголосив відтак довшу французьку промову. Зібрані уладили папському легатови величаву овацію.

Того самого дня о год. 5 по пол. відбулося на грищі спортивного клубу „Славія“ перше пленарне зібрання усіх шістьох націй. Великанська площа виповнилася вщерть уча-

сниками. Високий червоний хрест з терновим вінцем знімався в гору поміж білими стінами, на яких видно було напис з євангелії „Tedy Ty Jsi král? — Ano, já jsem král“. По обох боках хреста маяли папські і державні прапори. Коли появився кардинал-легат, заграли фанфари і понеслися одушевлені оклики зібраних. З ним разом приїхав кард. Інніцер, оба чеські архієпископи, два французькі єпископи, опат Завораль і папський камерарій др. Рікль. По відігранню і відспіванню папського і державного гимну промовив, стоячи перед мікрофоном, кардинал-легат та передав в першу чергу благословення Св. Отця для всіх „синів і дочок“ Чехословаччини, а відтак візвав присутніх, щоби зберегли віру, яка був весь час окрасою чеської історії. Промову його переривали присутні одушевленими окликами й оплесками. По ній промовив архієп. Пречан і Кашпар, а відтак др. Рікль проголосив, що святочне пленарне зібрання відкрите і предложив на його предсідника ректора університету, проф. Драховського. Після промови предсідника кард.-легат уділив присутньому народови апост. благословення і покинув зібрання. Після того б. міністр, сенатор др. Грубан виголосив прекрасний реферат н. т. „Христос рятунком! запорукою мирного співжиття станів і народів“. Відспіванням гимнів закінчилося те перше пленарне зібрання.

Вечером тої самої днини українська секція урядила концерт у невеликій, але дуже симпатичній салі „Мишанської Бесіди“. Виступало два хори: ужгородських богословів під управою о. Сільвая і учениць ужгородської семінарії під управою п. М. Аркаса. Хор богословів, що розпоряджає гарним голосовим матеріалом, співав на загал добре, але не стояв ще на висоті правдивого мистецького досягнення, до чого причинилося у найбільшій мірі хибна інтерпретація співаних річей, що кожду, бодай хоч трохи музикальну людину, мусить разити. Також вимова і дикція полишали багато до бажання. Зате хор учениць, що співав самі українські народні пісні і пісні до слів Шевченка, представився з як найкращого боку, так що численна публіка, своя і чужа, була просто захоплена і оплескам не було кінця. Також відтанцьовано кілька українських національних танків. І сюди теж завітав високий гість, міністр о. прал. Шрабек, якого привітав короткою промовою Преосв. Стойка, хор відспівав многоліття, а приявна публіка зробила йому велику овацію.

В суботу 29. червня рано, після архиєрейської Літургії в церкві св. Климента, яку співав Преосв. Гойдич, відбулося в салі „Мишанської Бесіди“ засідання української секції, присвячене справам молоді. За президіальним столом засіли м. ін. оба Преосв. Владики. По відспіванню „Царю небесний“ предсідник Преосв. Стойка відкрив зібрання, вка-

завши на те гарне вражіння, яке українська національна група своєю чисельністю і своїм достойним виступом зробила на всіх чужинців. Відтак уділив голосу парохови праської гр.-катол. парохії, о. сов. Вас. Гопкови, який виголосив свій реферат п. з. „Духовне(!) і соціальне положення наших високошкільних студентів“, у яким змалював невтішний образ положення закарпатських студентів в Празі, Берні і Братиславі, число яких з року на рік щораз більше росте та поставив резолюцію створити в нас організацію, яка мала б на меті підпомагати студентів морально і матеріально. Другий промовель о. сов. Дмитро Попович, гімназійний катихит з Хуста, говорив про „Ідеї (себто ідеали) нашої молоді“, Обробітка прекрасної теми доволі хаотична, але цілий реферат був виголошений з життям і серцем і тому своє вражіння, бодай на короткий час, зробив. З черги промовляла учителька горожанської школи з Вел. Бичкова, п. Марія Ромжова на тему „Дівоча молодь у службі Царя-Христа“. Бесідниця промовляла чистою українською літературною мовою в противенстві до всіх інших промовців, які промовляли народньою мовою із закарпатським акцентом, перетиканою густо (в о. Поповича) чехізмами. Реферат був добре оброблений, повний глибоких думок, переконливий і спокійно, може трошки за тихо, виголошений. Останній реферат на тему „Церковні школи і молодь“ сказав о. протоігумен Булик. Говорив ще студент Фіцай, предсідник „Общества гр. кат. студентів“, заявляючи, що студенти збережуть вірність і гр. кат. Церкві і рідному народови. Вкінці промовив ще якийсь бувший студент, що увесь час говорив жажливо російщиною, без найменшого змісту, а закінчив свою „орацію“ якимсь російським стихом. Публика за прикладом президії і йому плескала.

Пополудні о год. 3, на грищі спорт. клубу „Славія“ відбулося друге пленарне зібрання всіх народностей під проводом сенатора дра М. Грубана, на яке прийшла в упорядкованім поході молодь з Чех, Моравії і Шлеська в числі 15 тисяч душ. Зібрання відкрив предсідник др. Грубан, після чого перший реферат на тему „Христос рятунок людства, що гине в матеріальній нужді“ виголосив міністр публичних робіт інж. Досталек, що зробив на приявних великанське вражіння. Відтак промовив на тему „Христос-Спаситель і Провідник в духовій нужді нинішньої людини“ кралевоградський єпископ, Преосв. Піха, який у своїй промові підкреслив, що нинішня людина знаходиться на правду в духовій нужді, з якої її визволити може тільки віра, яка однак мусить бути прийнята в цілости. Релігія не є приватною справою, тому не сміємо байдужно приглядатися тому, як її усувають з прилюдного життя. По його промові, перериваної заедно оплесками, представник молоді, др. Шіядлер

передав зїздови привіт від молоді. Др. Рікль відчитав привітну телеграму для зїзду від секретаря стану, кард. Пачеллія, і телеграму кард. Вердієра для централі католицького студентства, що присутні прийняли одушевленнями окликами. По відспіванню чеського і папського гимнів зібрання закрито.

Вечором, о год. 8 відбулася найвеличавіша точка зїзду, велика евхаристійна маніфестація на площі св. Вацлава, получена з відновленням хресного обіту та прилюдним визнанням віри всіми народами Чехословаччини у своїх рідних мовах і вкінці прилюдне богочитання Евхаристійного Христа. Це була на правду гарна і зворушлива хвилина.

Великанська Свято-Вацлавська площа була вже в 7 годині вечором просто набита людьми, учасниками зїзду і мешканцями Праги. Хідники, вікна домів, а навіть криші високих кам'яниць повні людей. На горішнім кінці площі збудовано престол перед пам'ятником св. Вячеслава, мальовничо прибраний, за пам'ятником на тлі темних зарисів монументального Національного Музею, між двома білими стінами знімався високий хрест із написом на стінах „Christus regnat“. Того вечора справді над цілим людським муравлищем, що залило великанську площу та над цілою Прагою царював Христос. Коли вечірній сумерк упав на землю, загорілась ціла площа різнобарвними світлами склепових реклям, а в горі, над св. Вячеславом, покровителем чеської землі, запалав лагідним, блакитним неоновим сяйвом високий зїздовий хрест. Прекрасний престол був освітлений великанськими рефлекторами, так що вірні, споглядаючи на те все, були наче очаровані.

Перед восьмою годиною заняли свої місця, нижче престола, представники чехословацького уряду, Національного зібрання і війська. З'явились: бувший міністр Грубан, міністр о. прал. Шрабек і міністр інж. Досталек, начальник генерального штабу ген. Крейчі в оточенні кількох генералів і вищих військових старшин, начальник французької військової місії, ген. Faucher, військові атташе чужих держав, весь дипломатичний корпус в уніформах, президент поліції, ректор Карлового університету проф. Драховський, репрезентанти високих шкіл, церковні достойники і багато інших.

Кінооператори тільки хапали на фотографічну ленту важніші і кращі моменти того незвичайного вечора.

В часі коли Святовацлавська площа хвилювала наче море та ціла немов чудова цвітуча левада (на площі було щонайменше 200 тисяч людей), в найближчій до площі церкві св. Гавла збиралися чехословацькі й закарпатські єпископи, високі церковні достойники і понад 2300 священиків — до величавої евхаристійної процесії, яка мала супроводити Нсв. Тайни на площу.

О год. 8 заграли фанфари і роздзвонились дзвони праських церков — і в тій хвилі з будинку Апостольської нунціятури виїхав історичний золотий віз, що його тягнуло шість вороних коней із папським легатом, а за ним авта його почоту. Перед ним їхав відділ кінної поліції і національної гвардії. Тисячі учасників одушевлено витали легата, який недалеко від престолола висів і пішов до естради перед пам'ятником св. Вячеслава та сів на приготований для нього трон. За ним прийшли до престолола всі інші єпископи й прелати.

Тимчасом з церкви св. Гавла вийшов похід із Нсв. Тайнами і йшов з долішнього кінця Вацлавської площі на гору, до престолола. Похід творили католицькі пластуни, студентство, Марійські дружини, а відтак 2300 священників і богословів (виріжнялись прекрасні світлі фелони гр. катол. духовенства) із горючими свічками в руках, а посеред єпископів йшов кралевоградський єпископ Преосв. Піха під розкішним бальдахимом, несучи в дорогоцінній монстранції Нсв. Евхаристію. Захвилювало море голов — тисячі учасників клякали, щоби віддати честь Евхаристійному Христови. Коли єп. Піха вийшов на підвищення перед престолом, Нсв. Евхаристію у срібній монстранції, з якої били ясні проміння золота і діамантів, поставлено у спеціально зробленій звзді і тоді на голос трубки зачались богослужбові торжества.

Хор праських богословів відспівав „Coenantibus illis“, військова орхестра відіграла хорал, після чого наступила найкраща і найзворушливіша хвилина: віднова хресного обіту і зложення визнання віри. Складали її всі народи републики в такій черзі: Чехи, Словаки, Українці, Німці, Мадяри й Поляки. Українське слово вперше загомоніло прилюдно перед цілою Чехословаччиною, зараз за обома державними мовами, чеською і словацькою, перед багато численнішими Німцями і Мадярами. Провід зїзду маркував автономне, себто півдержавне становище закарпатських земляків. Голесно і виразно неслися слова присяги Христови, що її складали тисячі, та скріпловані великанськими мегафонами відбивалися сильним відгомоном від мурів кам'яниць, зникаючись понад вільнодумну Прагу і цілу державу — яка нині устами своїх найкращих синів і доньок складала у стіп Евхаристійного Христа свою любов і відданість Йому і Його Церкві.

Після того зворушливого моменту кардинал-легат уділив усім благословення Нсв. Тайнами. Двістатисячна маса людей упала на коліна, понісся шепіт молитов, а відтак музика заграла могучий і величний Свято-Вацлавський хорал. Закінчено ціле зворушливе торжество відспіванням папського і державного гимнів.

Нсв. Тайни віднесено знов у супроводі священиків і в таким самим порядку до церкви св. Гавла, кардинал-легат відїхав, благословлячи всіх, а орельська трубка заграла, звїщаючи, що урочистість скінчена. В годині 11 вночі Свято-Валдавська площа прибрала звичайний вигляд. Один тільки великий хрест у її горішнім кінці палав блакитним саявом і звїщав усім, що тепер, у ці радісні дні панує над Прагою і цілою державою беззастережно Христос.

Закінчився зїзд в неділю 30. червня архиерейською Службою Божою, що її відправив легат, кард. Вердіє на великанським Масариковім стадіоні на Страгові. Поодинокі національні групи зачали виповняти стадіон вже від 6 години ранку. Перед 10 годиною Страговський стадіон представляв чудовий вид. Всі трибуни щільно виповнені. Великанська площа між трибунами залита масою людей і грає прекрасними барвами національних строїв, вилискується золотими ризами духовенства, хвилює наче море під подувом леготу. Серед тої людської маси, на право, коли глядіти до престолу, уміщена українська група, на що вказують мальовничі українські національні і гуцульські строї.

На почесній трибуні засіли представники президента республіки, уряду, парламенту, війська, всі краєві президенти, Мальтанські лицарі, свої і чужинні журналісти. Довкола стадіону, на амфітеатральних підвищеннях примістилася публіка. Ціле те людське муравлище, залите горячим червневим сонцем, числило щонайменше 300 тисячів душ.

Напроти великанської залізо-бетонної трибуни, на щоглі якої маяв великий папський прапор на протилежнім боці стадіону збудовано великанський престол з могучим піднебесним, завершеним великою червоною кулею з хрестом. Перед престолом, у досить великим віддаленню статуя благословлячого Христа. За престолом висока, амфітеатральна трибуна для духовенства, а біля неї сотні прапорів Марійських Дружин і католицьких організацій.

Точно в год 9:30 заграли фанфари, які звїщали, що зближається кардинал-легат. Перед ним почесна військова сотня на конях, бо легат заступник суверена держави. Музика заграла папський гимн, а тисячні маси привитали його оплесками й одушевленими окликами. Службу Божу співав кардинал, стоячи за престолом, звернений лицем до людей, так як це буває при головнім престолі у церкві св. Петра у Римі. Євангеліє було прочитано в сімох мовах, а саме: в латинській, церковно-словянській, чеській, словацькій, німецькій, мадярській і польській. Співав хор чеських богословів і весь нарід, та грали великанські органи. Могутній спів в супроводі органів, скріплюваний великими мегафонами нісся благальною молитвою аж у піднебесні простори. При кінці Сл. Божої зазвеніла на стадіоні й наша пісня. Хор

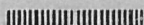
ужгородських богословів відспівав початок могутньої пісні слави, Бортнянського „Слава во вишніх Богу“, а відтак і одну стрічку гимну в честь Царя-Христа. Хор співав рівно і складно, приносячи славу і нашій музичній культурі.

При кінці Сл. Божої кардинал-легат сказав проповідь, у якій в імені св. Отця подякував всім, головнож містови Празі за одушевлене прийняття, відтак дякував президентови республіки, представникам влади, єпископам, прелатам, президентови ділового комітету др. Ріклеви і всім учасникам. По промові легата проголошено у шістьох мовах народів уділення повного відпусту всім учасникам під звичайними умовами, після чого над морем голов понеслось величне „Te Deum“, подяка Богови за щасливо переведене велике діло, а відтак з одушевленням відспівані папський і державний гимни. Закінчилось ціле могутнє, невидане досі в Празі торжество благословенням Нсв. Тайнами, уділенням апост. легатом.

Серед невмовкаючих овацій і окликів „Слава“ перейшов кардинал поміж ряди жіноцтва в чудових народніх строях, супроводжений своїм почотом, аж до золотого воза, яким переїхав поміж непроглядні ряди до краю одушевленої людської маси до архієпископської палати на Градчанах.

Так закінчився I Вседержавний Католицький Зїзд Чехословаччини. Його великанський успіх в ділянці релігійній, національній, державній і міжнародній безсумнівний і для кожного, неупередженого, наглядний. Він виявив як неможливу велику силу чеського католицизму і притягнув під католицькі прапори цілу Чехословаччину, навіть оту вільнодумну, гуситську Прагу. Столиця держави, прикрашена святочно прапорами, державними і в дуже великім числі папськими — раділа радістю католицької Церкви і католицького народу. Думки про кінець чеського католицизму розвіялись як дим. А нарід, ті тисячі з усіх кінців республіки, зворушений глибокими і святими переживаннями, поніс домів ще сильнішу віру і любов до Христа та постанову — працювати самому для Христового царства і других до тієї праці тягнути.

о. Петро Холин

о. др. Г. Костельник.

Моя відповідь о. П. Табінському.

(Докінчення).

II. Розміняв на дрібні.

Є собі анекдота про жидика, сина лікаря, що хвалився своїм батьком, як то його батько, „спец над спецами“, коли якась дитина проковтнула ще австрійський гульден і дуси-

лася, проміняв того гульдена (в гортанці дитини) на дрібні й вирятував дитину.

Подібну штуку втяв і о. прот. Табінський: ген розміняв усі вартости патріярха Николая Містика „на дрібні“ — і виконав таку операцію, якої йому саме треба було, щоб мені і Hergenöthero-ви закинути фантазію — ну, й „співчувати“ зі мною задля „цілком непотрібних“ моїх страждань.

О. прот. Т-кий обвиняє Николая Містика, „що „стороною агресивного й розриваючої церковну спільність був патріярх і що поступовання його було вельми шкідливе для византійської Церкви і що сам він був свідомий тої шкоди й тому перший виступив із старанням її направити“. Дальше обвиняє о. прот. Т-кий Николая Містика: „А може патріярх обороняв спадщину віри й традиції проти посягань царя? Може стояв на становищі канонів своєї Церкви? — Так думав Николай Містик, дивляться так J. Hergenrötter — о. Костельник. Ніяк не можна з таким поглядом погодитися“. — „Таким чином Николай Містик не стояв на твердім ґрунті точного розуміння канонів“. Се ніби доказує о. прот. Т-кий ось як: „У східній Церкві не вінчали четвертого подружжя, але до XI віку не вінчали другого, а до XIV віку — третього; отже відновлення у церковнім благословенстві не треба брати за доказ неважності подружжя або за вимогу розводу“. — Чи не дивнне, що о. прот. Т-кий відмовляє патріярхови Николаєви знання й розуміння канонів грецької Церкви, як вони в тих часах були в практиці? І не тільки самому патріярхови відмовляє сього, але цілому тодішньому, єпископатови грецької Церкви, бо єпископат, зібраний на соборі 920 р. в цілости затвердив становище Николая Містика і його розуміння канонів. На тому соборі були присутні також євтиміяни (що спершу погоджувалися з четвертим подружжям цісаря Льва, одначе також вони погодилися зі становищем Николая Містика. В „*tomus unionis*“ сього собору м. ін. кажеться: „І тому спільною думкою і рішенням постановляємо, щоб, зачинаючи від сього року..., ніхто не заключав (*contrahat*) четвертого подружжя, але щоб таке подружжя цілком відкидати. А колиб хтось зважився заключити таке подружжя, нехай буде віддалений від усякого зібрання і нехай не сміє ані до церкви вступити. доки буде перебувати в такому подружжю. Так на се гляділи й святі Отці, що перед нами жили.“¹⁾

О. прот. Т-кий твердить: „Четверте подружжя Льва VI було провиною не проти закону Божого, не проти церковних канонів (!), лише проти Прохирона IV, 25 — світського закону, виданого батьком цього цісаря, Василієм

¹⁾ Mansi, T. XII, col. 338.

Македонянином". І наводить о. прот. Т-кий старі канони (неокесар. собору і Василя Вел.), котрі справді знають про четверте подружжа, але уважають його не за подружжа, а за „скотське діло“, „многोजенство“, за стан лиш „де що кращий від розпусти“, в котрий деякі попадають“ — проти інтенції й вимог Церкви.

О. прот. Т-кий каже, що четверте подружжа в тому часі було заборонене в Византії тільки державним законом. А відкиж отся ідея передісталася до византійського державного права? Невже з римського права? Ні, саме з церковних канонів. Се церковні канони заборонювали четверте подружжа, як „скотське діло“, але що вірні всетаки „попадали“ в той, в очах Церкви, негідний стан, то Церква таких на кілька років відлучувала від участі в церковному життю, щоб не карати їхніх дітей за негідне життя батьків. Зрештою в тих часах, коли Церква й держава так тісно жили з собою, державні закони про подружжа були виразом церковних законів.

Отже зовсім неслухно пише о. прот. Т-кий: „Коли право канонічне дозволяло визнати подружжа Льва з Зоєю за законне, то це треба було зробити з огляду на особу цісаря, як людину, й на державні інтереси Византії“. Власне противно: церковні канони уважали четверте подружжа за протизаконне (як коли нині чоловік і жінка сидять на віру“), що без експіації підлягало „всенародньому осудженню“. А якже ж можна було царя відлучити від Церкви на яких сім років, щоб дав експіацію за те, що „попав“ у четверте подружжа? Византійський цар, відлучений на кілька літ від Церкви — се не далось ані подумати! А не відлучити його від Церкви за таке діло, за котре всіх відлучували — се булоби підкопуванням поваги Церкви й моралі. Що московський собор 1572 р. виїмково визнав четверте подружжа, Івана Грізного і як каже о. прот. Т-кий, „нікому ані з сучасників, ані з пізніших людей не прийшло до голови зробити закид московському єпископатови у знищенню віри й заламанню церковних канонів“ — се зовсім інша річ, або інші часи й інший світ. У дуже многих речах давня совість Церкви з ходом віків попустила. Николая Містика треба судити на тлі його часів і його світу, а не на тлі часу 600 років пізніше.

О. прот. Т-кий не бачить, як він сам собі суперечить. Перше написав, що „патріярх подивився на цей подружжій звязок як на знищення віри“ (Нива з 1934 р. стор. 164), а в статті, де мені відповідає, нехотячи признає, що й Теодор Студит дивився на практику вінчання другого й третього подружжа як на цілковите повалення канонів і Євангелія“ („Нива“ з 1935, стор. 104). Значить, що Николай Містик дійсно обороняв святу спадщину, яку унаслідив по св. Отцях.

О. прот. Т-кий каже заняті „критичне відношення до слів Николая Містика й оповідання J. Hergenröther-a“, а мені докоряє; „вельми згрішив о. Костельник, про таке відношення не подбавши“, бо критичне відношення „річ коначна для того, хто претендує на історичну об'єктивність“. Якжеж виглядає критичність о. прот. Т-кого? Він твердить, що „в справі Николая Містика маємо діло з одностороннім партійним розумінням“; що оповідання Містикове про цього царя сторонниче“; що „Николай Містик карикатурно змалював“ цивільну формальність четвертого подружжя царя Льва VI; що в його словах „маємо діло з тенденційною (щоб виправдатися в очах папи Анастаса III) гіперболею“; що „оправдування патріархом свого поведіння шите гнилими нитками“. — Чи се не завелика сміливість так обвиняти святого патріарха тільки на основі свого здогаду?! Перш за все мусимо завважати, що Николай Містик у тому своєму листі до папи зовсім не виправдує себе, а обвиняє Римлян, що вони приїхали до Царгороду, начеб з метою воювати з ним. У тому самому листі патріарх хвалить царя Льва у всьому, за виїмком його четвертого подружжя; пише про нього: „Найліпший і мені найдорожчий цар“; „зрештою чесний, але в сій справі зле поневолений“ (наложницею); „любовю Бога ти визнаєшся і мудрістю та іншими чеснотами ти обдарований“. ¹⁾ Патріарх дуже добре знав, що бувають десьнедєсь випадки четвертого подружжя, але, писав він до папи, цар допустився четвертого подружжя, „чого перед ним не зробив ніхто, не скажу з царів, але навіть ніхто з тих, що займають найнижче становище в магістратурі або з простих палатинян“. „Не стану говорити про заборону святих канонів або про інші кари, котрі з найвищою строгістю постановлені проти такого поганого подружжя“. ²⁾

„Щож мав я робити?“ пише дальше патріарх, „чи спочивати й спати, або як приятель журитися і його честю і добром Церкви та витривало (*strenue*) діяти? Ось борня, яку я мав звести при Божій помочі“. Упавши йому до колін і навіть до стіп, благав я його як приятеля, закликав як царя щоби не думав, що могутнім вільно робити те, що хочуть, але щоби памятав, що над царями поставлений той, котрий пролляв свою неповинну кров за Церкву“. ³⁾

Ось се справжній св. Николай Містик, якому й Латиняни дають свідоцтво: *pastoralis insuper zelus, constantia et eximia charitas merito opinionem sanctitatis Nicolao conciliasse videntur*“. ⁴⁾

А о. Т-кий не зжахнувся потоптати таку світлу особу

¹⁾ Migne, P. Gr, t. CXI, col. 195—198,

²⁾ Тамже,

³⁾ Тамже,

⁴⁾ Тамже, col. 15 (*Angelo Mai monitum*).

з „преісторії“ нашої Церкви. Він випишує такі місця з історичних пам'яток, де Николая називається „брехуном, що багато разів клявся й обіцяв дати цесареві відпущення й стількиж разів не додержав слова й зручно відкладав“ („Нива“ з 1935, стор. 106). О. прот. Т-кий не тільки що зовсім безкритично наводить сей цитат, а навіть не зазначає, (щоб сам читач міг зорієнтуватися), що ці слова взяті зі вступу до „*tomus unionis*“, який історики приписують цареві Константинови Порфірородному, синові царя Льва VI (такий заголовок має сей вступ у Mansi-я відки його о. прот. Т-кий цитує). Чи сей вступ дійсно написав сам Константин, чи хтось з його оточення, се неважне, але з його тексту зовсім ясно, що автор хотів, як найбільше міг, виправдати царя Льва VI. Все таки сей сторонничий автор характеризує четверте подружжя царя Льва VI як „*delictum*“ (переступлення), що його собор „відпустив“ покійному цареві. І свідчить сей автор, що на соборі 920 р. евтиміяни дійсно погодилися з Николаєм Містиком: „*Is (Константин Порфир.) Nicolao patriarcha cum universo pontificum coetu convocatis (nam Euthymius ad Dominum jam migraverat) auctor eis est, ut in unam sententiam mutuaque concordiam redirent, patrique suo etiam post mortem communi decreto delicti remissionem concederent*“.¹⁾

Супроти такого свідчення зовсім зайве було би ще раз і подрібніше виказувати, що писання о. прот. Т-кого про те, що ніби Николай Містик тому просив легатів з Риму, бо ані по соборі ще не міг собі дати ради з евтиміянами — се тільки урочення. Николай потребував легатів на те, щоби римська Церква признала становище грецької Церкви в справі четвертого подружжя, щоб роздор між грецькою й римською Церквою не поглиблювався і не продовжався, щоб усунути згіршення, котре у грецькій Церкві повстало з того приводу, що римські легати одобрили четверте подружжя царя Льва VI, а цар скинув патріярха Николая і прогнав його — без усякого протесту зі сторони Риму.

О. прот. Т-кий і тут собі легко радить. У своїх писмах до папи Николай Містик писав, що треба усунути „причину скандалів“, а о. прот. Т-кий грецьке слово *τὸ σκάνδαλον* (скандал, соблазнь, згіршення) завсіди перекладає як „розрухи“ (!), й виходить йому, що ніби в Царгороді були безупинні розрухи задля питання про четверте подружжя! Авжеж „згіршення“ й „розрухи“ не то само!

Також неповажно обійшовся о. прот. Т-кий з Анналами александер. патріярха Евтихія. З покликом на сі Аннали

¹⁾ Mansi, t. XVIII, col. 335.

о. прот. Т-кий пише, що цар Лев „для вирішення справи скликав у Константинополі в осени 906 року Собор, з участю легатів папи Сергія III та представників східних патріархів“; „Собор узнав законність його подружжя, як виймок з належного порядку річей“. Та в дійсності ніякого собору не було, а були лиш папські легати. В згаданих Анналах справді кажеться, що цар Лев запросив східних патріархів на собор у справі свого четвертого подружжя, але зараз продовжується там: „sed noluit quisquam ad ipsum accedere, nisi quod singuli nomine suo mitterent. Ac legatis se adiungentes episcopi quidem Constantinopoli, de negotio imperatoris dispiscendo, matrimonium ipsi licitum pronuntiaverunt“¹⁾. Це місце о. прот. Т-кий обійшов, начеб його взагалі не було.

Патріарх Евтихій виразно каже, що зі східних патріархів ніхто не післав до Царгороду своїх представників, а під тими „episcopi quidam“ з цілою певністю треба розуміти евтиміян, що приставали до римських легатів.

Так само те, що о. прот. Т-ий каже про уступки Николая Містика на соборі, де папські легати прийшли з ним до згоди, видумане всупереч усяким історичним пам'ятникам і незгідне з психікою патріарха Николая Містика, що не відступив від становища своєї Церкви, а радше пішов на вигнання.

Патріарх завсіди однаково писав до папі: „Propterea oportet id, quod factum est scandalorum origo, contra jus factum fuisse, ut non id aspiciant quasi in exemplar, qui in peiora tendunt“²⁾. І певне ані на соборі з легатами не відступив від того. А так і я ані на волос не відступаю від того, що я написав у статті „Історична об'єктивність“, бо не маю ні найменшої причини. Колиж мене о. прот. Т-кий ставить на одну дошку з Hergenrother-ом там, де Hergenrother, хоч Латинянин, віддає повну честь Николаєви Містикови, то я се й собі маю за честь.

III.

Уроєння.

Несмачною і голословною є та лекція про унію, з тим „співчуванням“ та „жалінням“ з уроєного, дуже високого пєдесталу, на який посадив себе о. прот. Табінський на 99 і 100 стор. „Ниви“ з 1935 р. Він пише: „Щиро співчуваю уніятм, котрі з о. Костельником свідомі такого положення, й жалю їх страждань, як цілком непотрібних. Вони наслі-

¹⁾ Mansi, t. CXI, col. 1145.

²⁾ Migne, тамже, col. 250.

док невластивого поставлення справи, а саме: розуміння, що уніятська Церква сплав церковного Сходу з Заходом, *alliance* двох світів і світоглядів. Звідти й виникають кілька найсумніших наслідків. — На уніятів з такою свідомістю завжди спадатимуть удари, чи то зправа, чи то зліва“.

Перш за все одно розрізнення: Щось інше ємої поняття про унію, якою вона повинна бути, а щось інше дійсна історія нашої уніятської Церкви та її нинішній стан (тут маємо на думці те, як собі різні наші впливові люди уявляли і уявляють унію та до чого прямували й прямують). Під першим оглядом я не потребую нічийого співчуття і думаю, що о. прот. Т-кий тут узяв „зависокого тон“.

А під другим поглядом — о. прот. Т-кий взагалі не бачить розрізнення, але цілу справу бере „в чамбул“ і таким, як я, сипле голословну лекцію, а під своєю власною адресою снує собі веселі урочення та ніби інкорпорує їх в реальному стані унії. Ось що він пише: На наше щастя, такому шкідливому з різних поглядів розумінню уніятської Церкви протиставляється інше її розуміння, розуміння Католицької української Церкви. В Церкві тій сполучаються в усій цілковитості вселенськість, католицизм з українською релігійною традицією, церковною культурою, релігійним генієм. Тому перш за все виключається з неї партійництво; не спадають на неї — далі — удари латинські на Греків, як і грецькі на Латинників. Вона стоїть осторонь завзятої боротьби тих і других (підкресл. наше): оцінює її в цілості й в окремих подіях зі свого погляду вселенського, католицького; отже — вічного, абсолютного; з любов'ю й пошаною ставиться до всього доброго й святого як на Сході, так і на Заході; відвертається від усього, що моглоб ділати згіршуюче без огляду на те, чи то витвір культури східної чи західної“.

Та який образ існує тільки в голові о. прот. Т-кого, а справжня історія і дійсність нашої Церкви, на жаль, зовсім не такі погідні.

У своїй статті „Історична об'єктивність“ я говорив не про мій власний ідеал унії, а про історичні прояви. Отже й о. прот. Табінський повинен був говорити про дійсну історію нашої уніятської Церкви, а не воювати своїми суб'єктивними ідеалами і підсувати їх замість історичного образу. Невже треба доказувати, що історія нашої уніятської Церкви се безупинна борня між церковним заходом і сходом? що вона ніколи не стояла осторонь завзятої боротьби тих і других? що її завсіди роздирали неоправдані претенсії і фалшиві поняття одних і других? що в ній завсіди було партійництво на тлі боротьби то між заходом і сходом, то між сходом і заходом.

А чи вміли наші люди трапляти й задержувати „спасенну міру“ в тій борні? В давній Польщі очорнювали Візантію, свою „хрестну матір“ (і очевидно „помагали“ нашій шляхті, щоби покинула східний обряд, а тим самим і нашу націю); в Росії очорнювали Рим; у теперішній Польщі, хоч саме тепер Апост. Столиця урядово віддає честь Візантії, називаючи наш обряд „византійсько-словянським“, наші люди мають „свій розум“ і знову стали очорнювати Візантію. В якій цілі вони це роблять? Певне в тій, що тим способом хочуть якнайлекше й найуспішніше утвердити привязання до Риму в нашому народі. Ба, але фалш був, є і буде завсіди зрадливий. В одних він викличе ненависть до своєї східної Церкви, а в других, котрі відкриють його, готов він викликати ненависть до Риму. Тих очорнювань і знеславлювань Візантії, її Церкви і нашої Церкви (тому, що Візантія є її „хрестною матірню“) в наших книжках і часописах за нової Польщі вже так багато накопичилося, що нелегко було би їх зібрати. Один приклад.

У „Новій Зорі“ з 1933 р. в ч. 47 з 29 червня о. Т. Галуцинський ЧСВВ пише про Візантію ось таке:

„Візантія се не що інше як захищений поганський Рим. Там знова цезаризм намагався піднести прапор проти духового царства Церкви. Коли Рим щораз більше виступав як столиця вселенської Церкви, Візантія стала захистом поганських (!) ідей і звичаїв, які уступали з вічного міста. Імператори переносилися знад Тибру над Босфор перенесли туди також офіційне поганство. (Розуміється в його відношенні до церкви). „Ностальгія за минулим“ була тоді живіша ніж коли інде“.

„Цісарський абсолютизм находив там податну почву. Без сумніву були й там виїмки, записані в історії золотими буквами; та не менше правда, що єпископи, священники й монахи переганялися (!) в підхлібствах і сервілізмі для імператора“.

„Християнський захід не мовчав. Голос папів підносився неначе крик болю і перестороги, кілька разів орієнтальне священство принижувалося у ніг візантійських цісарів. Сей голос Папів незвичайно дражнив імператорів знад Босфору“.

„Замість опанувати світ духом, церква на сході стала рабиною світа (!). Священників перемінено на стан державних функціонерів; патріярхи й єпископи стали надворними капелянами і дрожали перед неласкою імператорів (!). Нарід погордив (!) таким священством, яке не вміло пошанувати свого достоїнства й ідучи за приміром своїх церковних достойників, складав поклін царській короні, яка була одиноким джерелом всенародного почитання. Те що сталося в Царгороді повторилося потім у Москві і Петрограді“.

І ось в таким то „поганським Римі“ (Візантії) зроджена

Другого дня, в сам день уродин відправили о 10 год. рано оба Владики, Преосв. Нярадї і Преосв. Будка в сослуженню оо. крилошан дра Лаби і Дзеровича архиєрейську св. Літургію. Церква була виповнена по береги духовенством перегінського, рожнітівського й долиньського деканатів, гістьми-лікуванцями і народом. Співав церковний хор з Перегінська. Після Сл. Божої промовив Ювілят, дякуючи обом Владикам, Митр. Капітулі на руки о. крил. Лаби, духовенству на руки о. крил. Дзеровича, голови Тов. св. Андрея, духовенству найближчих деканатів на руки о. дек. Патрила і всім привним за щирі молитви і за всі побажання, зложені йому в день уродин. „Вдячність це вияв любови — говорив Архипастир — а люблячи Вас, мушу і Вам бути вдячним. Та передчасно складаєте мені признання, бо щойно Всевишній Суддя освітить усі діла на Свому суді і аж тоді може бути правдиво радісний день добре сповненого обовязку“. У відповідь на це промовив Преосвщ. Діонісій, який в сердечних, зворушливих словах підкреслив дотеперішню працю Ювілята для католицької Церкви та об'єднання всіх греко-католиків в одну велику родину та побажав йому, щоби його вплив, який уже такий великий і поза межами його єпархії, зростав і кріпшав та щоби Ювілят дїждався ще бачити „плоди плодів своїх“. Сердечні слова еп. Нярадїя, який прибув аж з далєкої Югославії, щоби зложити Митрополитови-Ювілятові свої побажання, зворушив і збудував усіх присутніх.

По Сл. Божій прийняв Митрополит побажання від духовенства, від імени якого промовляли: о. дек. Патрило з Перегінська і о. дек. Семків із Щирця.

В полудне зложила побажання делеґація ОО. Василян, а саме о. ігумен Градюк і о. ігумен Лазар Березовський.

Приїхала теж окрема делеґація від львівських українських центральних установ в особах ред. Василя Мудрого, інж. Юліяна Павликовського та ред. Волод. Кузьмовича, щоби зложити побажання від всего українського зорганізованого громадянства. Делеґація зложила Митрополитові устами ред. Мудрого побажання та вручила йому пам'яткову адресу, на якій під привітним текстом є печатки й підписи 52-ох українських львівських установ, організацій і редакцій. Складали побажання і жидівські делеґати, а жидівська Віроісповідна Громада у Львові вислала йому таку телеграму: „З нагоди 70-ліття уродин його Еміненції Рада і Виділ Жидівської Громади у Львові складають у стїп Й. Е. слова чести і глибокої пошани. Нехай нам буде вільно в цій урочистій хвилині бути виразниками почувань жидівського населення нашого міста для світлої, справді гуманної індивідуальности його Еміненції. Жидівське населення має для Вашої Еміненції щирю симпатію і складає Вам чолобитню, як

справжньому репрезентантові культури і найвищих етичних вартостей, який теж і до Ізраїля ставився завжди із зрозумінням і справедливістю. Нехай Всемогучий дасть Й. Е. найдовше життя і здоровля та обдарує своєю ласкою“.

По всіх церквах Архиепархії були в день уродин відправлені Сл. Божі в наміренню Ювілята, в багатьох місцевостях відбулися концерти, академії, сходини то що. Часописи, свої і чужі, помістили теплі згадки, а то й цілі статті, присвячені Митрополитови і Його ювілеєви.

З унійних справ. *V Унійна Конференція в Пінську.* В днях 5, 6 і 7 вересня ц. в. відбудеться V Унійна Конференція в Пінську на Поліссю, в тамошній латинській Духовн. Семинарії. Минулого року така конференція з різних причин не відбулася і тому розійшлися вже були поголоски, що пінські конференції вже загалом не будуть скликувані. Однак для молоді унійної акції, яка ведеться на українсько-білоруських областях польської держави, такі конференції конечні, бо вони є тим чинником, який намічує шляхи і напрямні для цілої акції, координує і об'єднує її та дає їй виразне ідеологічне оформлення. Спонукані тими мотивами, єпископи унійних областей рішили відновити славу вже традицію пінських конференцій. Конференцію скликує Пінський Єпископ, а відбудеться вона в такому порядку: В четвер 5. IX. о год. 9 рано в семинарській каплиці буде відслужена архієрейська Сл. Божя, а відтак промовить Єпископ. В 11 годині відбудеться у великій авлі святочна інавгурація конференції. В двох днях будуть прочитані такі реферати: Завдання і характер полеміки з православними (о. І. Урбан Т. І., редактор „Ogiens-y“ з Кракова), Наше відношення до Святих Православної Церкви (о. маг. Яц. Воронєцький), Погляди російських теологів на аскезу (професор університету в Вильні, о. Свірський), Духовенство латинського обряду і унійна праця (о. Ант. Немацевич Т. І., проф. папської семинарії в Дубні), Західні монаші чини і унійна праця (о. Кирило, Кап. проф. Дух. Сем. в Пінську). Крім цього реферати виголосять ще професор Богосл. Академії у Львові, о. др. Глинка і професор Дух. Семинара в Любліні о. др. Нехай. На закінчення конференції відправиться в суботу 7 вересня о год. 9 рано, в пінській катедрі архієрейська св. літургія у словянсько-византійським обряді враз з панахидою, яку за душу бл. п. Єпископа Лозинського, ініціатора Пінських конференцій, відправить Преосв. Чарнецький в сослуженню духовенства слов.-визант. обряду. По полудні того самого дня. буде влаштована прогулянка парохом або поїздом до Любешова, де в неділю 8. IX. буде посвячена церква слов.-визант. обряду ОО. Капучинів.

Зміни в професорськiм зборі папської семинарії в Дубні.

Із складу професорів папської духовної семінарії в Дубні відходять в новім шк. році отсі оо. професори: о. проф. Швайгль, що був духовником, відходить на таке саме становище до „Russicum“ в Римі. Професор філософії о. Ант. Святополк-Мірський і о. Казим. Рачицький відходять до Люблина на дальші студії. На їх місце приходять до дубенської семінарії: о. проф. Як. Мурілло (Еспанець), який вже тут був і зискав собі загальну симпатію і о. проф. Варшавський, що скінчив теологічні студії в Люблині і приходить сюди на місце о. Святополк-Мірського. Духовником семінарії на місце о. Швайгля іменованій о. Ант. Неманцевич який крім цього буде викладати фундаментальну догматику і білоруську мову.

До Луцької епархії прибуло двох нових священиків слов.-визант. обряду, а саме: о. Осип Годуцевич, що приходить до Краски і о. Іван Волянин, який мав труднощі при свяченню, бо жонатий, але дістав дозвіл з Риму.

Альбертинський дім оо. Єзуїтів слов.-визант. обряду піднесений до гідности колегії. На ректора назначено о. Станислава Лаского, який буде одночасно магістром новіціату на місце о. Сакача Т. І., який відходить до Югославії. Настоятелем парохії в Альбертині на місце о. Маркила Високінського Т. І., якого перенесли до Дубна, назначено о. Петра Бужака Т. І.

Концерт питомців львівської Духовної Семінарії. Тов. „Рідна Школа“ влаштувала впродовж місяця серпня цілу низку концертів в честь Маркіяна Шашкевича при допомозі й силами питомців львівської Духовн. Семінарії. Хор львівських студентів богословії має вже віддавна свою славу, тому не диво, що всюди, де концерти відбувалися, концертіві салі були вщерть виповнені публікою, яка мистецьким виконанням була одушевлена та всюди щиро витала ідейних і патріотичних богословів. Своім концертним турне питомці сповняють велику національно-патріотичну місію. Обіхали вони досі всі більші місцевости у львівським і тернопільським воєвідствах.

Ватикан виповість Німеччині конкордат. „National-Zeitung“, що виходить в Базилеї у Швайцарії, повідомляє, що Ватикан, з огляду на переслідування католиків в Німеччині має намір виповісти 1. вересня ц. р. конкордат з Німеччиною, заключений з нею 1933 року. Ватиканські круги числяться теж із можливістю, що Німеччина сама ще скорше виповість цей конкордат.

Кард. Пачеллі про німецьке поганство. З нагоди недавнього католицького конгресу в Празі кард. Пачеллі вислав на протипоручення папи письмо з подякою до оломуцького архієпископа дра Пречана. Крім подяки є в тім письмі також виразний осуд протикатолицької акції в Ні-

меччині. „Держави, — пише кардинал — що поборюють Христову ідею, тимсамим приготовляють собі власний упадок, коли сходять зі шляху християнської культури, йдуть до своєї загибелі. Бо не є правда, що держава може розвиватися без помочі християнства.

XIV конгрес „Рах Ромапа“. В днях 31. серпня до 4. вересня ц. р. відбудеться в Празі, а відтак від 5 до 8. вересня в Братиславі XIV конгрес міжнародної організації католицької академічної молоді „Рах Ромапа“. Наради конгресу будуть обертатися біля головної теми „Нова людина в новій добі“. Одночасно відбудеться також конгрес словянської католицької інтелігенції, яка творить секцію сеніорів т. зв. „Slavia Catholica“. По конгресі відбудуться прогульки до Тренчанських Теплиць і в Високі Татри.

В конгресі возьмуть участь і українські католицькі студентські організації.

Ювилей на Велеграді. Цього року минуло 200 літ від відбудови теперішнього величавого храму на Велеграді (на Моравії), який був знищений пожежою 1719 р. Крім цього в сім році припадає 1050 річниця смерти св. Методія, мощі якого спочивають на Велеграді. Святкування обох цих ювілеїв відбудеться аж у 1936 р. з того приводу, що цього року відбувся вседержавний католицький зїзд і йшло про те, щоби не відривати уваги католиків від нього іншими святочними імпрезами. В 1936 році відбудеться на Велеграді також VII уніоністичний конгрес.

Тяжкі хмари над католиками в Німеччині. Цьогорічна конференція німецького єпископату в Фульдї викликає серед усіх католиків Німеччини зацікавлення, повне тривоги й непевности. Конференція, скликана 19. серпня ц. р., має розглянути незвичайно важливі справи, звязані з положенням, витвореним ненавистю до католицизму серед націонал-соціалістичних кругів, яка щораз більше поширюється.

Католики Німеччини і їх душпастирі поважно затривожені дальшою судьбою Церкви у III Німеччині, що нею володіє Гітлер і його помічники, які явно пропагують і піджують теорію расизму і неопоганства, не зважаючи на постанови Конкордату. Антирелігійні тенденції прикметні нині найбільш впливовим провідникам нац.-соціалістичної партії, яка всупереч урядово проголошеному „позитивному християнству“ цілим своїм поступованням протиставиться виразно засадам Христової науки. Ще недавно один з нац.-соціалістичних провідників Юл. Штрайхер мав сміливість прирівняти Гітлера до Спасителя, а членів штурмових відділів до апостолів. Це факти, що свідчать про велику небезпеку, яка грозить німецьким католикам, факти щораз численніші, тому не диво, що над конференцією єпископів у Фульдї зависла тяжка жура і страх за майбутність, голов-

но-ж беручи під увагу обставину, що неопоганський рух захоплює собою щораз ширші кола. Над німецькою державою повисла загроза повороту до того самого стану, в якому вона знаходилася в поганських часах перед Христом, коли то всесильно панувало право крові і п'ястука. Що такий стан наближається, видно із заяв провідників сучасної німецької молоді, які вже не раз підкреслювали, що правдиво релігійним є той, хто цілою душею відданий державі. Те обожання держави і культ для сучасного політичного режиму пропагують також недільні радієві авдиції, що їх надають державні радіостанції. Замість богослужень і релігійних авдицій, які нині рішучо заборонені, висилається обряди „німецького культу“, відправлювані з великою повагою і торжественністю, при співах (хорових і сольових) давніх германських пісень.

Майже на кожній ділянці приходить тепер до зударів між Церквою й урядом III Німеччини, який пропагує те все, що заборонює Церква, м. ін. стерилізацію. Націонал-соціалістичний уряд — як видно з його дотеперішнього поступовання — змагає мабуть до одної мети: до підпорядкування Церкви державі, а що Церква, річ ясна, не може на це згодитися, тимбільше, що за нею права, загарантовані Конкордатом, заключеним в 1933 році. Всі ці важливі й неприємні справи є предметом конференції в Фульдї. Пастирського листа, що в скороченню подасть, як щороку, рішення конференції, очікують німецькі католики із зрозумілою нетерплячкою.

Як інформує КАП, в деяких берлінських колах рознеслися поголоски, що рішальні урядові чинники мабуть є за більше поміркованою політикою супроти Католицької Церкви, здаючи собі справу з того, що репресії й переслідування можуть тільки зашкодити гітлерівському режимови.

Відновлення Луцького Чеснохресного Брацтва.

Дня 30. липня ц. р. волинський воєвода затвердив статут Луцького Чеснохресного Брацтва, яке було засноване ще в 1617 році, а грамоту царгородського патріярха разом із статутом Ставропігії одержало 1623 року. До часу прилучення Волині до Росії брацтво жило і розвивалося на підставі привілею, наданого йому королем Жигмонтом III у 1619 році. Російський уряд, по довгій перерві, відновив його в 1896 році, надавши йому свій статут, який ставив брацтву явно політичні цілі — зміцнення „русской народности“. Від 1920 року існування брацтва було властиво безстатутове і через 11 літ воно старалося про затвердження нового статуту, який дав би йому можливість жити й працювати у межах польської держави, але без успіху. Згадані заходи скінчилися тим, що в 1931 році, розпорядком міністерства Р. В. і П. О. брацтво розв'язано, а його майно віддано під догляд дер-

МОЖНА НАБУТИ:

Праці Богословського Наукового Товариства

які виходять під проводом о. проф. Дра Йос. Сліпого.

- Т. I. Св. свщм. Йосафат Кунцевич (S. Josaphat Kuncevyč) — матеріали і розвідки з нагоди ювілею. Зібрав о. Др. Й. Сліпий. Ст. 261. 8°.
- Т. II. Dr. Jos. Slipuj: De principio spirationis in SS. Trinitate P. VIII + 120. 8°.
- Т. III. о. Др. Спирідон Кархут: Граматика української церковно-словянської мови (Grammatica linguae ecclesiastico-slavicae ucrainicae). Ст. XIX + 284. 8°.
- Т. IV—V. Аскетичні твори св. Отця нашого Василія Вел. (Opera Ascetica S. Basilii Magni). — Пер. з грецького митроп. Андрей Шептицький. Ст. XIV + 490. 8°.
- Т. VI. Др. Володимир Січинський: Архітектура Катебри Св. Юра у Львові. (L'architecture de la Cathedrale de St. Georges a Leopoli). Ст. 97 + XXX. 8°.
- Т. VII—VIII. Др. Саломія Цьорох, ЧСБВ: Погляд на історію та виховну діяльність СС. Василянок (Conspectus historiae et operae paedagogicae Sororum Ordinis Sancti Basilii M., Ст. 256. 8°.
-
- о. Йосиф Сліпий: Богословське Наукове Товариство і його статут. Ст. 19. 16°.
- Богословське Наукове Товариство у Львові в першій десятиліттю свого існування (1923—1933). Ст. 92. 8°.

... на місяць перед Місією
і Празником я замовляю все

СВІЧКИ „КЕРОС“

Н И В А

Часопис присвячений церковним і суспільним справам

Виходить раз у місяць в 2 $\frac{1}{2}$ арк.
з проповідничим додатком
— в 1 арк. до кожного числа —

Передплата вносить 12 зл. річно,
півріч. 6— зл., чвертьрічно 3— зл.
для Америки 2·50 долари річно.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів. вул. Коперника Ч. 36
Чекове конто: 151.092

З М І С Т:

	Стор.
<i>о. Омелян Квіт:</i> На актуальні теми	289—294
<i>о. Степан Хабурський:</i> До проблеми виховання нашої молоді	294—297
<i>о. прот. П. Табінський:</i> Релігійні питання в церковнім роз- колі XI в.	297—303
<i>о. Др. Г. Костельник:</i> Посмертне життя	303—308
<i>о. Петро Хомин:</i> На унійній конференції в Пінську	308—316
<i>о. Микола Цегельський:</i> Програма для конференцій КАУМ на I. рік	318—323
Всячина	323—328

ЗНАНА ЗІ СОЛІДНОСТІ КРАВЕЦЬКА РОБІТНЯ

ВАСИЛЯ ХОМИНА

у Львові вул. ДОМІНІКАНСЬКА II.

б. співробітника першорядних заведень, в Білгороді і Загребі (Югославія). Виконує всякі замовлення з обсягу мужеських і священничих одягів, як: реверенди, мантоліни, колпаки, кольоратки, папістики, загортки, порохівники, плащі, футра, фраки, смокінги, маринарки, студентські однострої і т. п. Гарнітури з власного і доставленого матеріалу.

Ціни як найприступніші. Солідне виконання, після найновіших взорів моди і випробованого англійського крою.

Цінник для Високопреп. Духовенства.

1. Реверенда грецька з гварантованої крепи	80—125 зл.
2. „ римська „ „ „	75—120 „
3. „ „ „ „ камгарну	70—115 „
4. Пальто зимове з сибєрини на вовняній ваталіні	95—155 „
5. „ літнє з бельської крепи	90—145 „
6. „ „ з камгарну	85—130 „
7. Мантоліна римська	35— 70 „
8. Порохівник	40— 80 „
9. Колпаки	5— 15 „
10. Кольоратки	2— 10 „

За виконання і якість матеріалу беру цілковиту відвічальність.

НИВА

Часопис присвячений церковним і суспільним справам

Виходить раз у місяць в 2¹/₂ арк.
з проповідничим додатком
— в 1 арк. до кожного числа —

Передплата вносить 12 зл. річно,
півріч. 6— зл., чвертьрічно 3— зл.
для Америки 2⁵⁰ долари річно.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Коперника Ч. 36
Чекове конто: 151.092

о. Омелян Квіт

На актуальні теми

1. Католицька преса на селі.

Дуже цікава стаття була поміщена у ч. 7—8 „Ниви“ п. з. „Католицька преса“. Я вповні погоджуюся з думкою шановного автора за створенням одного католицького щоденника для всего українського катол. духовенства та катол. інтелігенції (для цієї останньої в особливий спосіб). Думка гарна, і дай Боже, щоби вона здійснилася вже в найкоротшому часі.

Та чи легко її здійснити? Всякому відомо, що наша преса, особливо щоденники, в порівнянні з чужинною пресою, є дуже дорогі. Дорогі тому, що наклад щоденників дуже малий. Щоденникови просто годі у нас видержати, коли б не мав якихсь інших засобів, або не оперся на інших виданнях, н. пр. господарської літератури, яка розходитья масово і собою піддержує щоденник. Скільки то розписується і визначається конкурсів, премій, льосувань, нагород, щоби здобути цього передплатника. Є духовні, що передплачують „Мету“, „Нову Зорю“, „Укр. Бескид“, та ще й інші політичні часописи. Але є багато таких, що вдоволені, коли мають одно число „Христос Наша Сила“, а „Мету“ вже приймають як за кару. Знову є багато світської інтелігенції, яка купує „Wiek“, „Kurjer“, щоби лиш не „Діло“, або „Новий Час“. Ось на цьому пункті кульгає сила і розвиток української преси загалом.

Та ще важніша справа з селом. Тут люди, у відношенню до своєї чисельности, найменше читають. Можливо, що тут і там передплачують якусь господарську газету, зате католицької преси майже не знають. А чейже знаємо, що моральний стан по селах з запіллям сектанської й комуністичної агітації є жалюгідний. Сюди даром приходять ворожі Церкві видання. Крім цього у тайний спосіб приходять на село література, що розписується про змислове збочення та змальовує порнографію.

Це все є й по містах, але тут хоч зовнішня форма у поведенню людини не є така драстична, як на селі. Коли людина наукової вартости блудить, живе в індиферентизмі чи навіть атеїзмі, то у практичному життю ще заховує якусь етику, і коли шукає правди, може ще колись її знайти. Затє коли простолюдин живе у безбожності і невірстві, є страшний у практичному життю. Тут вже грає ролю тільки примітивний інстинкт, що знає злочин і кров. Вже нині чуємо на вулиці села у день безстидну бесіду, читаємо про збещення божих домів, місць (вправді ще не в нас) та напади на людей.

Тому першим нашим завданням є, поширити католицьку пресу по наших селах. І є священники, що дійсно стають місіонерами цього друкованого слова між народом. Усю свою перечитану пресу і книжки вони роздають між людей, замовляють 10 примірників „Правди“, 10 примірників „Христос Наша Сила“ і кольпортують між парохіянами. Це дуже важка праця і оцінити її може тільки той, хто сам пробував зеднювати передплатника, або кольпортувати газету. Але є ще села, де нема ні одної католицької газети у хатах, де навіть члени брацтва, члени релігійних товариств, навіть найближчі провизори Церкви зовсім не передплачують й не читають катол. преси. І нікому навіть не в думці, що чейже якийсь обовязок вимагає, щоби хоч ті, ніби світила релігійного життя, передплатили собі катол. газету.

Тому нехай кожний священник покладе собі на совість ширення катол. преси між парохіянами чи то безвпинною заохотою в церкві, чи в читальні, а найбільше особистою кольпортажею. Він може не мати доброї вимови до проповідей, може бути обезсилений віком до активної праці і впливу у місцевих установах, та все це зробить за нього катол. газета, яка з рук до рук перейде поміж хати і сповнить гідно свою місію. Друковане катол. слово під сучасну хвилю, як каже теперішній Святіший Отець, це одинокий засіб для оборони катол. Церкви і ширення царства Божого на землі.

Коли осьтак масово буде поширена катол. преса з углядженням культурно - освітніх, економічних, господарських й інших ділянок життя між найширшими і найнижчими кругами нашого громадянства по селах і містечках, тоді катол. щоденник стане життєвою потребою свідомих католиків, він

створиться вневдві, буде мати силу опертя і гідно сповнить свої завдання.

2. За борбу з павуками.

У порівнянні до передвоєнного стану український нарід під оглядом культурно-освітніх здобутків багато поступив вперед. Поширено цілу мережу культурно-освітніх установ по селах, розвинено пресу, світську і католицьку (останньої давніше у нас не було), та ріжними докладами й імпрезами поглиблено свідомість у ширших кругах громадянства. Та все це ще за мало. За короткий час цього духового пробудження, чи відродження. Ще тут і там сіріє сутінок духової темряви.

Є багато сіл, де люди вірять у чари, ворожбу, забобон. Багато сусідів ненавидять себе і живуть літами у ворожнечі тільки на підставі здогадів про якусь таємничу силу Катерини чи Івана, через яких корова не доїть, конина відійшла, тощо. Є ще по деяких селах знахорі, які лічать людей кінськими методами. Хоч вже не один недужий через таке лічення осліп, або дістав закаження крови, то всеж таки несвідомі люди не раз цілими мілями їдуть до знахора, бо він окутаний таємною силою і якимсь секретом. Є ще по селах „славні“, окружні ворожбити, які за своє „я так пороблю“ беруть у несвідомих по 50, 70 і 100 золотих. В одній місцевості навіть малий жидок є таким всевідучим ворожбитом. Буває, люди божеволіють від цього „пороблення“, але їдуть мілями, платять, та навіть нікому не признаються і тримають справу у найбільшій тайні, щоби другі з них не сміялися. Стидаються, і їдуть до ворожбита. Особливо кого окрадуть злодії (а злодійства нині по селах дуже багато), так зараз їде чоловік до ворожбита питати, хто обікрав. Цигани та інші обманці мають велике поле до попису не тільки по наших селах, але й містах. І є ще по селах баби-повитухи, які не тільки виконують акушерію, але дають ріжні ради у жіночих справах. Найстрашніше це те, що такі баби-повитухи радять і переводять в неімовірний спосіб операції зігнання плоду.

Нехай хтось заперечить, що це неправда! Коли ж правда, тоді треба щось радити проти цього. Отже найперше душпастирі на місцях, проповідями в церкві, докладами у місцевих установах зведуть борбу з чарами, ворожбою і забобом. Особливо у цьому селі, де „славний“ знахор чи ворожбит має свою резиденцію, там треба тих темних духів публично напаягнувати та загрозити виключенням з Церкви. Всякі їх надужиття подавати до публичного відома. Крім цього зладити список, порушити цю справу на соборчиках та подумати над засобами, як перепинити руїницьку роботу цих критих павуків.

Баби-повитухи мусять у першу чергу визначатися чесним, характерним і релігійним життям, та частіше приступати до св. Тайн. Якщо б трапився випадок, що повитуха радила, або доконала на жінці зігнання плоду, треба заборонити її виконувати обовязки акушерки, не вписувати її імени до метрики, парохіянам публично поручити не кликати її до породів, її злочин у загальній формі подати до публичного відома, а в протоколярній формі до адміністраційної влади. Чейже вже багато баб-повитух за свою злочинну роботу зігнання плоду (що звичайно кінчиться закаженням крові і смертю) зістали засуджені на кількالكітну вязницю. Вкінці подбати про те, щоби якусь свідому, чесну і побожну жінчину вислати з села на курс акушерії, яка гідно і совісно сповняла б свій обовязок. Бо є багато баб-повитух, які поняття не мають з ділянки акушерії та наражують наших селянок на страшні недуги.

В такий спосіб усунемо цю духову темряву села, яка є закалою двадцятото століття, та перепинемо злочини змислової розперезаности і зігнання плоду, що останніми літми найбільше розточують мораль села.

3. Нехай зникнуть тіни.

У ч. 7—8 „Ниви“ Всеч. Автор о. І. Б. помістив коротеньку статейку під сумним наголовком „Тіни деканальних соборчиків“, яка коротко і яскраво змальовує характер дек. соборчиків, їх трактування, а вслід за цим їх успіхи. Всеж таки аргументи Всеч. Автора за цілковитим знесенням дек. соборчиків¹⁾, хочби й заміною їх на реколекції, не витримують критики і тут, здається, на місці була би коротка відповідь до слів св. Євангелія „Марто, Марто...“ Але, хоч може в іншому наміренню, заторкнув Всеч. Автор досить важну справу, себто заставність і кошти соборчика.

Що соборчик для священника-господаря є дійсним тягарем і він приймає його нерадо, як кару, що парохі не просять нині нікого з духовною помічю на празники та інші важні нагоди, — це факт. Та з цього ще не виходить, щоби касувати соборчики. Коли я їду на соборчик, то не на те, щоби погоститися, але їду на важну духовну нараду, на вирішення великих важних справ, на науку догми, на душпастирську практику, та багато інших справ, яких нині є чимало. Чому нам не переломити традиції справді заставного приняття, хоч господар без сотика, і чому я мав би соромитися взяти собі з дому на соборчик друге снідання в кишеню? Чому приняття має тревати 3 години, а самі наради ледви якийсь час, і то переривані невмісною балачкою,

¹⁾ Всч. Автор статті „Тіни дек. соборчиків“ не пропонував цілковитого знесення соборчиків, тільки зредукування їх числа. — Завв. Редакції.

неприятністю усіх осіб, журбою за податок і солому, та іншими дрібницями? Річ у тому, щоби вже раз зникли ці „тіни“ як тіни, і соборчик став соборчиком.

Важний є нинішній час. Католицька Церква переживає нині часи переслідувань, наче за перших віків християнства. Чейже кожний священик бачить на власні очі, як ставляться до Церкви нові держави, як низько впала мораль міста і села, яке здичіння між молодю, як шириться розпуста, як розточує релігійне життя різного роду сектанство, як стогне нарід від хронічних крадіжей, нападів, кровавих поррахунків та інших злочинів нинішнього зматеріялізованого духа часу. За мало навіть 4 соборчики на рік. Взірцеві деканати мають що місяця, як не соборчик, то конференцію (нпр деканат городецький). Нам треба сходитися як найчастіше, треба радити, помагати собі, здобувати науку, знання, нові засоби, треба роздумувати, ночей не спати, бо царство сатани виповіло нині діявольську борбу самому Богові. Кожного дня назрівають нові, актуальні справи, ординаріяти засипують нас різними письмами, наказами, вказівками, а ми це все вирішуємо чотири рази на рік, а може ще менше. А як це все практично виглядає, кожному власна совість скаже. Соборчик є конечний на селі, бо тоді там місія у той день. Нехай висповідасмо людей, що перед своїм парохом затаїли гріхи, нехай подивимось на парохіян, на церкву, на працю місцевого пароха.

Ще важну річ підносить Всеч. Автор „Тіней деканальник соборчиків“, а саме, невмісну поведінку у дискусії молодих священиків. Невжеж в духовному життю маємо перевести розподіл: „це молоді, а це старі“? Невже ж маємо завести таку методу, яку ведуть наші люди політичної думки? Ні! Уважаю, що цього в нас не сміє бути і не буде!

Молоді люди дивляться на старших людей як на модель життя і жадають від них не концепції і бажань, але свідоцтва-фактів. Молоде покоління, коли воно жиє духово, має нахил до мірення сил на заміри і вичуває внутрішню потребу узгіднення усіх поривів свого життя з дійсним світом. В тій цілі, коли бачить творчість старшого покоління, не дуже нею переймається, за те під впливом цієї творчости старших творить власну синтезу і правду. Може бути, що молодші священики не мають практичного знання, занадто певні себе, зарозумілі на свою теорію і в багатьох випадках не мають рації. Вони ділають під вражінням, з охотою, і тут потрібно тільки батьківської керми з боку старшого покоління. Крім цього ділає тут молодший вік, природна енергія, свіжість ума й охота до праці. Тому конфлікт є потрібний, і коли є добра воля, він буде плідний. Конфлікту між одними й другими тільки там нема, де старше покоління живе без ідеї, життєвого заінтересування і розмаху.

з глибини людського серця виринає самочинно: „Тебе поєм, Тебе благословим Тебе благодарим, Господи“... Сей благодарний елемент є особливим знаменем Нового Завіту, як завіту благодати (Йоан 1, 17), найчистішим овочем, яким є якраз св. Літургія. А якщо додамо до того ще свідомість нашого відкуплення і задоситьучинення Спасителем тою жертвою за наші гріхи і наше примирення, та що жертва Літургії є одинокою нашою реабілітацією перед трибуналом (як жертва примирення) Божої справедливості, то тоді благодарення в Літургії набирає особливого змісту, значіння і сили, тоді ціла літургічна жертва є актом „благодарення „Εὐχαριστία κατ' ἐξουχίαν“.

Це булаб звязь, так сказатиб, загально-ідеальна, абстрактна.

Б. Та не менше звязана є Літургія з конкретним і реальним життям чоловіка, через що є вона життєво-актуальною. Ціле життя в усіх його фазах, з усіма його потребами душі і тіла, з його щоденними турботами, з його смутками й радощами, погідними і хмарними хвилями, відбилося в Літургії ніжним, але сильним акордом; знайшло в Літургії свій відголос, як тужна і благальна пісня мандрівника-скитальця на цій долині сліз¹⁾.

Вже з самого початку Літургії, по перших словах благословення слідує щира молитва вірних; „О еже ізбавитися нам от всякія скорби, гніва, біди і нужди, — щоби змилосердився Господь і „заступив, спас і помилував своєю благодатю“²⁾.

І так через цілу Літургію, скільки разів ми ті прохання відновляємо і повторюємо. Тільки на коротку хвилину, на час самого жертвоприношення вірні забувають на себе, заступаючи Херувимів і Серафимів на землі, щоби відтак осмілені приносом такого великого дару-жертви, вже з повною надією на вислухання, предложити ще раз свої прохання (молитви жертвуючого священика і просительна ектенія) і як діти з довірям „со дерзновенієм“ призивали небесного Бога! Отця свого в тій пречудовій синівській молитві „Отченаш“, — реасумуючи в ній всі свої прохання. І так від початку до кінця: величання, славословія і благодарення, переплітани густо нашими проханнями так тісно зрослися зі собою, що творять одну дійсно величаву своїм змістом, безконечну своєю вартістю і мистецькою красою своєї зовнішньої форми і внутрішньої гармонії, органічну цілість, котра є не лиш подихом традиції віків, але сама собою викликує вражіння божественности.

¹⁾ О. Ю. Дзерович „В який спосіб навчити дітей набожного слухання Сл. Божої“ — Нива 1926, стор. 57.

²⁾ Оба ці прохання це зміст усіх наших мольб. В Літургії найчастіше повторюються, слідуючи безпосередно по собі.

В. Щось в роді „входової брами“ до нутра Літургії творять т. зв. „намірення“. Тою „брамою“ можуть всі входити: живі і мертві, здорові і хорі, присутні і „в темниціх і в заточеній суцїї“. Користати з неї можемо все, в кождому моменті нашого життя: у всіх потребах душі і тіла, своїх і братії; з мольбами, проханнями і благодареннями, словом: всі і вся, о всіх і все, і з усім і про все. Справді безмежна широчінь! Йде вона так далеко, що не лиш жертвуючий священник, але навіть кождий вірний присутний учасник може мати своє особисте намірення, в котрому хоче жертвувати літургію.

Г. І ось тут одно із завдань літургічного виховання: відкривши дітворі очі на безконечну величч, силу і вартість безкровної жертви Літургії і показавши їй „входову браму“, навчити її користуватися нею, забігати тою брамою до самого жерела Божої любови і милосердя,¹⁾ звязати і сплести з життям чоловіка ту жертву так тісно і сильно, щоби ціле життя ніхто і ніщо не могло відірвати його від неї. І так як тільки крізь призму жертви Божого Сина глядить Господь Бог на наш світ і людське життя, так треба, щоби ціле життя чоловіка було перепущене наче крізь ту збираючу сочку-безкровну жертву, щоби перейшло крізь огнище тої жертвенної любови Божого Сина, „перейшло через руки“ Того, „Імже вся биша“ „і без него нічтоже бисть єже бисть“ (Й. 1. 3); Того що є Альфа і Омега, перший і останній, початок і кінець (Об. Й. 23. 13) — всебуття. — Ось тут основа літургічного виховання.

Розуміється, що життя Церкви, як містичного тіла Христа, має в Літургії своє особливе узгляднення, а саме: в її змінних частях. Не лише неділі і великі свята, але кождий день в церковному році має свою окрему службу.

¹⁾ О. крилош. Др. Ю. Дзерович. „Як навчити дітей...“ Одною з найцінніших заміток є отся (дарма що поміщена на прикінці): „Діти повинні бути — в нашому случаю мусять бути — призвичаєні вислухувати Сл. Божі в якімсь наміренню“. А скільки їх є, тих намірень! — Не св. причастя приймає в якімсь наміренню“ (як у нас часто за латинянами (в них св. Причастя уживається наче щось окреме від Літургії) пишеться і говориться), але приносити жертву і участувати в ній в якімсь наміренню, а св. причастя, як суттєва часть участі в жертві вже тим самим партиципує в наміренню, подібно як і священник має тільки одно намірення, в якому приносить безкровну жертву, при св. причастю немає вже окремого намірення і не може мати. Тому літургії Пржедеосвц. Дарів не можна служити в якомусь наміренню“, а прецінь св. причастя є тут всім (св. причастя як тайна може мати тільки одно намірення: особисте освячення). Подібно в богатьох інших випадках ми наслідуюмо чуже, чого не розуміємо, занехуючи своє, котрого не знаємо.

рішення поставленого питання, очевидячки, без значіння, бо в них подібність жертви старозавітньої до новозавітньої установлюється не в матеріальнім відношенню, а в ідейнім сенсі: обидві жертви приносяться за очищення й визволення — одна від прокази, друга — від гріха. В коментарі на Євангелію Матееву Оріген пише: „Коли мова про закваску, то це образowo говорить про науку: чи то в Законі, чи в писаннях після-законних. Тому ніколи не приноситься закваска на жертівник: бо молитви повинні бути не образом науки, а тільки проханням від Бога добра“¹⁾. Вираз: „ніколи не приноситься закваска“, взятий у значінню буквальному, вказує на практику постійну, а зокрема сучасну Орігенові; але його можна розуміти також як мову про богослуження старозавітнє; в кожному разі не настільки він ясний, щоб вважати його за очевидне свідцтво. Рівнож ніякого певного висновку не можна зробити й з назви евхаристичного хліба *ἄρτος κοινός* — „хлібом звичайним, чи загальним“, яку назву дають йому де-котрі церковні письменники²⁾, бо в перші віки християнської ери хліб прісний був так же широко уживаний у суспільстві, як і квасний, і медичні авторитети розходилися між собою в погляді — на більшу пожиточність того чи другого³⁾.

Перше з виразніших даних про евхаристичну практику на Сході належить Афраатові — богословському письменникові і (правдоподібно) єпископові Мезопотамської Церкви († 345). В *Demonstratione XII de Paschate* пише він: „Ізраїль після пасхи через сім днів їсть опрісноки, до двадцять першого дня місяця, і ми також держимось (*observamus*) опрісноків“; далі подає він правило, яке виконувалося в званої Церкві: „Коли день пасхи, в котрий постраждав Спаситель (розуміється „пасха страстна“, день роззяття), падає в нас на перший день тижня, ми по закону мусимо справляти свято слідуєчого (першого) дня, обходячи цілий той тиждень у страстях Господніх і з опрісноками, бо після пасхи до двадцять першого дня є сім днів опрісночних. Коли ж страсти припадають на якийсь інший день, то тих (сім днів) не треба обходити; п'ятниця ж та є для нас днем святочним“⁴⁾ Обходячи за юдейським звичаєм дні опрісночні, вірні натурально і в Службі Божій протягом них уживали опрісноків так відповідно до прикладу Христа, який за твердженням Афраата їв пасху з учениками Своїми по закону Ізраїлеву — *secundum*

¹⁾ Origenis In Matth. XII, n. b, Migne P. G. XIII, c. 989.

²⁾ S. Justini Apologia I, c. 66, Migne P. G. VI, c. 428; S. Irenaei Lugdun. Contra haeres. IV, c. 18, Migne P. G. VII, c. 1028; s. Gregor Nys. De baptismo Christi, Migne P. G. XLVI, c. 581.

³⁾ Cornelius Celsus II, c. 24, 25; Galenus I, c. 2.

⁴⁾ S. Aphraatis Demonstratio XII de Paschate, n. 8, 12; Graffin R et Parisot J., Patrologia Syr. Paris 1894, t. 1, p. 522, 534—535.

legem Israëli¹⁾, як і тому, що іншого хліба тоді не випікали й у своїх домах не мали. Чи уживали вони опрісноків і поза вказаними, на це ніяких вказівок слова Афраата не дають.

Евхаристія тільки на опрісноках існувала в юдейсько-християнській секті ебонітів. Св. Епіфаній Кипрський передає про них слідуєчу відомість: „Наслідуючи святих у Церкві, відправляють вони тайну з року в рік (ἀπὸ ἐνιαυτοῦ εἰς ἐνιαυτόν) на опрісноках, а другу частину тайни — на одній лише воді“²⁾. Вираз „з року в рік“ пояснюють звичайно в сенсі: „що року“, а тому гадають, що ебоніти відбували свою Евхаристію лише раз на рік, — очевидно в свято юдейської пасхи, на спомин Тайної Вечері Спасителевої. Але — здається — більше раці розуміти той вираз у сенсі: незмінно, постійно. В такому разі ухилення ебонітів полягало на тім, що в них для Евхаристії опрісноки бралися постійно протягом цілого року, тоді як у практиці церковній — в певні лише дні (зазначені Афраатом). Очевидно, в св. Епіфанія мова про практику Кипрської Церкви. Можливо, що така практика існувала в Церквах Александрійській і Єрусалимській та що її має на увазі Михайло Керулярій, оскаржуючи патріархів названих Церков, що згідно з його відомостями іноді (ἐστὶν ὅτε) відправляють тайну на опрісноках“³⁾. Можливо також, що подібну практику наслідувала від своєї духовної матери-Церкви Александрійської Церква Етіопська (Абісинська), в якій заховується традиційний звичай у Вел. Четвер відправляти Службу Божу на безкваснім хлібі⁴⁾.

В V віці зустрічаємо на сирійським Сході прихильників як квасного хліба, так і безквасного. Знаменитий борець проти несторіянства єпископ Едеський Равула († 436 р.) докоряв єпископові Пери, що в його громаді евхаристичний хліб приготується невластиво: „надмірно його заквашують, дбайливо солять і стараються спекти і зробити таким, щоб була з цього пожива, а не тайна Тіла Христового, яне представляється опрісноком“⁵⁾ Свідощтво те стверджує, що на Сирійським Сході існувала практика квасного хліба, але ще не була вона загальною, бо інакше Равула не стояв би за хліб опрісночний.

Погляд Равули знайшов цілковите застосовання на території, положеній на північний схід від Едеси, — в Вірменії. Коли там прийнято відправляти Службу Божу на опрісноках, питання це вирішується в науці неоднаково. Самі Вірмени визнають свій обряд за традицію, наслідувану від основника своєї Церкви св. Григорія Просвітителя (302—335); на думку ж дослідників вони впровадили його після свого відділення від Візантійської Церкви (на соборі в Тиві, в 524 чи 527 р.), з цілю відокремитися від неї, навіть у літургічній практиці. Припущення те, цілком незнане давні-

¹⁾ Ibid. 537.

²⁾ Epiphanius Adversus haeres. XXX, c. 16; Migne P. G. XLI, s. 432.

³⁾ Michaelis Caerul: epistola ad Petrum c 10; Migne P. G. CXX, c. 789.

⁴⁾ Le Brun, Explicat. de la messe. Paris. 1778. IV, p. 558; V. p. 117. Dictionnaire de théol. cath. I, c. 2659.

⁵⁾ Cverbeck, S. Ephraemi Syri... aliorumque opera selecta. Oxford 1865, p. 232. A Vacant -- E. Manganot, Dictionnaire de théologie catholique. T. I. Paris 1903, c. 2656.

шим грецьким полемістам, не має за собою ніякої іншої підстави, крім погляду на квасний хліб в Евхаристії, як первісну й загальну традицію Сходу. До наших часів зберігся полемічний трактат проти Вірмен та деяких їхніх релігійних звичаїв, зокрема — опрісноків; трактат цей, приписуваний то Яковові Едеському, (+708) то Якові Соругови (+521 р.), монофізитським письменникам¹⁾, говорить за існування в Вірмен опрісночної традиції як що не раньше їх відділення від Византійської Церкви, то принаймні — в кінці VII в. В кожному разі заслугує на спеціальне підкреслення факт, що Трульський Собор 692 р., спростовуючи різні вірменські літургічні обряди (правила 32, 33, 56, 81 і 99), не торкається опрісночного хліба. Його мовчання про визначнішу літургічну особливість Вірмен, проти якої виступали монофізити, не можна зрозуміти інакше, як лише в тім сенсі, що Церква Грецька тоді ще толерантно дивилася на опрісноки, як на *ἀδιάφορα*²⁾.

Однако, не може бути сумніву, що найбільш поширеною на Сході була практика квасного хліба. Нині держаться її не тільки православні, а й несторіяни й монофізити, які відділилися від православних у V віці й своєю згодою з ними в цій практиці вказують на спільну традицію. Цілком ясне й високо авторитетне свідоцтво про евхаристичний хліб на Сході, а разом і на Заході маємо з другої половини VI віку. Є це бесіда про причастя, виголошена св. Григорієм Великим у Константинополі, під час перебування там у характері легата папи Пелагія II, в 577—585 рр. Св. Отець зложив у ній слідуюче визнання: „Звичайна річ, що чимало людей явно хвилюється з-за того, що в Церкві одні приносять хліб безквасний, а другі — квасний. Та ми знаємо, що св. Церква поділена на чотири чини (*τάξεις ordines*), а саме: Римський, Александрійський, Єрусалимський і Антіохійський, котрі називаються взагалі Церквами. і хоч одну держать вони віру, однако уживають різних таємниць обрядових (*διαφόροις ἑρῶνται ὀφφικίων μυστηρίοις — diversis utuntur officiorum mysteriis*). Звідки походить, що Римська Церква приносить хліб безквасний? — З того, що Господь прийняв тіло без якого будь змішення (*χωρὶς τινὸς μίξεως — sine ulla commistione*), як написано: „Слово стало тілом і вселилося між нас (Іван. I, 14). Отак безквасний хліб стає тілом Христовим. Інші вище названі Церкви приносять хліб квасний — тому, що Слово Отцеве вбралося в тіло,

¹⁾ Dictionnaire de théologie catholique. T. I, c. 2656; T. VIII, c. 290.

²⁾ З Східних христیان, крім Вірмен, відправляють Евхаристію на опрісноках ще Мароніти, що в кінці VII в. відступили від Вселен. Церкви й визнали монотелітство аж до 1182 р., коли поєдналися з Столицею Апостольською. Найбільш правдоподібно, що цей обряд вони прийняли від Латинян, в момент свого поєднання з ними. Corblet, Histoire du Sacrament, de l' Eucharistie. Paris 1885, t. I, p. 172. Dictionnaire de theol. cath. I. c. 2658—9.

і є істинним Богом і істинним чоловіком так, як закваска змішується з мукою, й стає істинним тілом Господа нашого Ісуса Христа. Але настільки Церква Римська є Церквою, наскільки й вище названі є Церквами задля несплямованої віри: настільки хліб безвасний, наскільки квасний у причасті стає єдиним тілом Господнім і Спасителевим. А без сумніву, як ми сказали, це одна Божа свята дія, як та, яку учинила жінка, про котру читаємо в Євангелії, що взявши закваску, положила в три мірки муки, аж поки вкисло все“.

(Далі слідує пояснення притчі про закваску, Мт. XIII, 33) ¹⁾.

Для історії нашого питання наведене свідчення надзвичайно важне так з огляду на точну дату й ясність, як і зміст. Що правда, в наукових дослідях не здобуто воно признання й уважається за апокриф ²⁾, бо відоме лише в передачі його св. Томою Аквінатором (в III часті Summae Theologiae, в катенах на Матея с. XXVI, в трактаті Contra Graecos). Однак, заслуговує воно цілковитого довіря. Св. Тома не перший його використав: на нього посилався ще кардинал Венедикт у диспуті, веденій з грецькими монахами в Константинополі в 1207 р., і противна сторона не тільки не заперечила автентичности даного свідчення, а навіть не поставила під сумнів. Николай Гидрунтський, що записав цю диспиту, передав слова св. Григорія буквально, очевиднож списавши їх з якоїсь книги, вони дуже близькі до редакції, в якій наводять їх св. Тома в трактаті Contra Graecos. Порівнюючи обидві редакції, легко зауважити, що а) грецька поправніша від латинської й що б) вона була оригіналом для останньої; аналізуючи ж першу, не трудно помітити тяжку її конструкцію й латинізму, що зраджує в її авторі Латинянина, — а все це потверджує заввагу св. Томи, що наведену бесіду св. Григорій В. виголосив грецькою мовою, коли виконував чинности легата в Константинополі, та що в тій мові вона переходується (в грецькій його житії) ³⁾.

Ту ж саму бесіду мав на увазі й Теоріан, видатний грецький філософ і діяч за Мануїла Комнена, коли в одному листі до монахів писав слідує: „Я розмовляв про Боже причастя з визначнішими Латинянами — із самим святішим патріярхом Венеції Ериком (Генрихом Дандоло), мужем вельми мудрим. — Але ніколи не чув я, щоб хто (з них) розпустив язик на наше причастя. Бо хто з мудрих осмілиться висловити хулу на всесвяту тайну, чуючи блаж. Григорія, автора Діяльога, в слові про Боже причастя“ ⁴⁾. Теоріан належав до тих інтелігентних представників Сходу, що визнавали важність Евхаристії так на кваснім, як і безкваснім хлібі, і в тім сенсі вказав на слово св. Григорія (очевидячки знане також монахам, до яких він писав). Це не могло бути інше, як те, що його під подібною назвою наводять кард. Венедикт [*Ἁγιος Γρηγόριος Διάλογος, περὶ τῆς ἀναίμακτου θυσίας διαλεχόμενος*] і св. Тома Аквінат (*quae et qualia sacramenta detrahentibus responderit, т. т. св. Григорій*). Знайомство з наведеним словом св. Григорія зраджує ще Лев Переяславський, полеміст половини XI в. А саме, євангельську притчу про закваску пояснює він у тім же

¹⁾ Еп. Арсеній, Николая Гидрунтскаго три записки о собесѣдованіяхъ Грековъ съ Латинянами по поводу разностей въ вѣрѣ и обычаяхъ церковныхъ. Новгородъ 1896, стор. 38—40.

²⁾ За виїчком хіба М. Lequien'a: *Dissertat. Damascen. VI. n. XLI; P. G. XCIV, c. 404—407.*

³⁾ „Audiant Graeci super hoc B. Gregorium in Dialogis (=Dialogum), quae et qualia, sacramenta detrahentibus responderit Graeco sermone, cum in Graecia trans legatione fungeretur — Haec sunt verba Gregorii, quae in Vita ipsius Graeco sermone reperiuntur. Lequien, c. 404—405.

⁴⁾ *Epistola ad monachos de divers. ritibus. Lequien, c. 407.*

сенсі, що і св. Григорій (у **Николая Гидрунтського**): під жінкою розуміє Церкву (св. Григорій — апостольську проповідь, або Церкву), під закваскою — науку Христову (св. Григорій — знання св. Письма), під трьома мірами муки — тіло, душу й дух (так саме св. Григорій¹).

Ще виразніші дані внутрішні: в Церкві Вселенській визнається чотири чини (*τέσσαρες τάξεις*, *quatuor ordines*), тоб-то Византия ще не здохла від Риму признання прав патріархату; нема сумніву, що Схід і Захід держать одну несплямвану віру (*τὴν ἀπόβλητον πίστιν*); вибір того чи іншого хліба для Евхаристії ще не виправдується прикладом Христа й Апостолів, або значінням закваски. Така ментальність вказує на добу, яка значно попереджувала не тільки часи полеміки про опрісноки, а навіть Фотія; вповні відповідає вона другій половині VI в. Нарешті, й те треба мати на увазі, що для фабрикації обговорюваного тексту не було сенсу: в полеміці за чи проти опрісноків рішаюче значіння на мавалося прикладові Христа й поглядові на закваску, а не свідоцтвам свято-отецьким, як це було напр. в полеміці про *Filioque*.

Маємо таким чином авторитетний доказ, що вже в другій половині VI віку в евхаристичній практиці Церкви існувала та сама різниця між Сходом і Заходом, з-за якої в XI віці розпочалася гостра полеміка, що ця різниця вже тоді звертала на себе увагу, непокоїла сумління деяких вірних і спонукала пастирів давати вяснення.

Ще наведемо одно свідоцтво, яке звичайно приписується Іванові Філопонові (коло 600 р.), а на ділі належить Никиті Пафлагонянові, сучасникові патр. Фотія та його заклятому ворогові²); отже походить з другої половини IX в. Свідоцтво те тим гідніше уваги, що воно поставлене в зв'язок з головним аргументом грецьких полемістів, „що в 13 день місяця, на передодні пасхи законної справлено було Тайну Вечеру й що тоді Христос з учнями не їв (пасхального) ягняти“³). У доказ свого твердження Никита, між іншим, пише: „Ото кажуть, що в цей день була вечеря з опріснокими, коли приносили пасхальну жертву, бо одночасно їли ягня й опрісноки з гіркими травами. Але найбільше спростовує їх слідує: на вечері не було нічого подібного з того, що я сказав (приписаних законом обрядів). І не безквасний хліб дав Христос своїм ученикам як зображення власного тіла (*ἀντίστολον τοῦ ἰδίου σώματος*): бо так діялось би й до нині. Як би день той був першим опріснотним, не могло б у них бути квасного хліба“⁴). Никита сучасну йому евхаристичну практику ставить на доказ, що Тайну Вечеру справлено з хлібом квасним; значить, практика ця на визан-

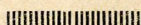
¹) **Николай Гидрунтський**, стор. 40, Павловь, *op. cit.*, стор. 121—122. Зовнішні дані про свідоцтво всходять, таким чином, до початків полеміки про опрісноки.

²) Павловь, *op. cit.*, стор. 36—37 і *Demetracopulus Andr., Graecia Orthodoxa. Lipsiae. 1866, p. 4.*

³) Так починається працат **Никити**, виданий уперше Кордерієм з іменем Івана Філопона, під назвою: „*De Paschate disputatio*“ і передрукований в *A. Galandii Bibliotheca veterum Patrum. Tom XII, Venetiis 1778, p. 610—617.*

⁴) *A. Galandii. Op. cit., p. 614.*

тійським Сході була вже загально прийнятою традицією. Не всі однак освічені сучасники Никити думали так, як він. Фотій, реферуючи трактат якогось анонімного автора „про свято пасхи“ зауважив: „Золотоустий і Церква кажуть, що Христос перед Тайною Вечерею справив вечеру законну“, тоб-то пасхальну¹⁾.

о. Др. Г. Костельник

Посмертне життя

на основі св. Письма

I

„Дослідники біблій“

1. Ні з одної іншої релігії не розвинулося стільки різних сект, як з християнської. Це сталося не тільки тому, що християнська віра вже стара та що вона поширена між різними народами, а головню тому, що зміст християнської віри дуже багатий, без порівняння багатіший від змісту всяких інших релігій. Нодна інша релігія не має стільки св. книг і таких різнородних та глибоких, як християнська. Жиди мають тільки книги Старого Завіту, а ми, християни, маємо книги Старого й Нового Завіту. І саме зміст новозавітних св. киик дуже субтельний та багатий. Християнська віра не є виложена в св. Письмі шкільним способом, як якась наукова система, де всі правди віри були би так докладно виріжені, відділені й здефініовані, як у катихизмі, або в підручниках догматики, але виложена християнська віра в св. Письмі звичайним життєвим способом, себто способом такого оповідання, яким у життю звичайно послугуємося. На основі св. Письма виринають різні теологічні квестії, як нпр. що таке Пресв. Тройця? що Бог Отець? що Син Божий? що Св. Дух? що св. Тайни й скільки їх? що „апостол“, „єпископ“, „пресвитер“? яка достойність Христової Матери? що небо, пекло? що ангели? що стан природи, що стан надприроди? що це сотворення? і т. ін. А що ці квестії в св. Письмі не є здефініовані шкільним способом, то одні християни розв'язували їх по свому, інші знову по свому, залежно від своєї вдачі, уподобань, ступня освіти і т. ін. З того, побіч вічної католицької Церкви, що непомильно поясняє св. Письмо, творилися та щораз творяться нові секти.

Хоч в історії християнської віри були вже сотки й сотки різних, нераз аж дивачних сект, то щойно в другій поло-

¹⁾ Bibliotheca, cod. CXVI, Migne P. G. CIII, c. 393.

вині ХІХ в. повстала така секта, що заперечує по-смертне життя — ніби на основі св. Письма! Це американська секта „дослідників біблії“ („біблійники“, за англійським виговором „байбелники“, badacze biblij, Bibelforscher). Вони називаються також „руселіти“ („роселіти“), „люди зоріння тисячліття“, „свідки Єгови“¹⁾.

Друге життя, позагробове життя, посмертне життя стояло перед очима всім християнським сектам як одна з основних, св. Письмом уповні виразно засвідчених і висказаних правд християнської віри. Отже така дуже спізнена поява секти „біблійників“ уже й сама собою свідчить, що ця секта в дійсності ломить і зневажає основні правди св. Письма, а не щоб вона відкривала у св. Письмі якісь такі нові правди, котрих досі ще ніхто не помічав.

2. По світовій війні американські секти зробили наїзд на нещасну й духово захитану Європу. Між ними з'явилася й секта „дослідників біблії“ — найбільше багатомовна й найбільше солодкомовна зпоміж усіх християнських сект. Саме тим вона й небезпечна. Гріх і кару за гріхи секта „біблійників“ зводить нінащо, а душу годує сензацією й приємною фантазією і так „потішає“ людей („біблійники“ власне тим і хваляться, що вони „потішають“ людей). Секта „біблійників“ лишає стільки самоволі своїм членам, що навіть не хоче виступати як формальна релігійна секта зі своєю церковною організацією, а виступає як „Міжнародне Товариство Дослідників Біблії“ (International Bible Students Association). „Біблійники“ не мають ніяких своїх молитов, ніяких церковних відправ, ніяких свят — вони не навчають людей, як їм по божому жити, і навіть не мають на гадці заправляти їх у тому, тільки хочуть зруйнувати здоровий розум у християн і вмовити у них свої фантазії, що виплодилися в їхньому „попсованому розумі“. Дійсно, ніяка інша християнська секта не має такого „попсованого розуму“ (Рим. 1, 28), як „біблійники“.

Писання, доказування „біблійників“ не видержують ні найменшої критики. Вони говорять наче з горячки. Але кричать на весь світ, криком хочуть його здобути. Видають без кінця книжок у різних мовах і за марну ціну розкидають їх по цілому світі. Для орієнтації вистарчить виписати з книжечки „Царство — Надія світа“ Рутерфорда: „Циркуляція усіх книжок Судді Рутерфорда виносить поверх 93,500.000 примірників“. Усякі публікації „біблійників“ в українській (звичайно дуже неграмотній мові — „свій до свого“) просто заливають Галичину. „Божий плян віків“,

¹⁾ Гл. Й Рутерфорд: Царство — Надія світа. Brooklyn, New York, U. S. A. 1931. Стор. 29—31.

„Гарфа Божа“, „Вартова Башта“ (періодичне видання), „День пімсти“, „Міліони людей тепер жиючих ніколи не помруть“, „Царство якого всі бажають“, „Світ в заколоті“, „Боротьба на Небі“, „Царство — Надія Світа“, „Де знаходяться Померші?“, „Другий прихід Христа“, „Фотодрама сотворення“ (з образками) і т. д.

Основником секти „дослідників біблії“ є Карло Таце Руссель, роджений 1852 р. у Піттсбургу (Пенсильванія) в Америці. Помер він 1916 р. Вихований був у кальвінській вірі, по званню купець. Свою нову віру він вперше проголосив друком 1873 р. („Божий плян віків“), значить ще як молодець, що мав щойно 21 років. У „зеленій“ голові зродилася віра „біблійників“, зеленою вона й залишилася на завсиди! Атже ані сам Син Божий не дозволив собі на те, щоб у такій молодості стати основником нової віри.

„Боротьба на небі“ каже про Русселя, що він впродовж свого життя „виголосив 30.000 промов, написав книжок, обнимаючих около 50.000 сторін друку а все те було пояснювання св. Письма“¹⁾. Ледви чи якийсь інший основник нової віри числив свої промови (Христос Господь певне ні), колиж Руссель числив свої, то, видно, хотів похвалитися своїм рекордом в американському стилі. По Русселі найвизначнішим працівником пера між „біблійниками“ є вже згаданий Й. Ф. Рутерфорд, автор книжок „Гарфа Божа“, „Міліони тепер жиючих ніколи не помруть“, „Чи живі можуть говорити з умершими“, „Царство — надія світа“, „Де знаходяться померші?“ і мн. ін.

3. Короткий зміст науки „дослідників біблії“ ось такий:

1) „Біблійники“ приймають св. Письмо Старого й Нового Завіту „за збір божого обявлення“. (Враз із протестантами вони приймають тільки 66 св. книг, а католи. Церква приймає 72 св. книги).

2) Ісуса Христа „біблійники“ признають за Спасителя, одначе вони не вважають його ані за Бога, ані за ангела, тільки за чоловіка²⁾.

Зрештою наука „біблійників“ про Ісуса Христа, як взагалі про все, дуже баламутна. „Коли Ісус був на землі, він не був безсмертний, але Бог учинив його безсмертним, коли воскресив його з смерти“³⁾. По свому воскресенню Христос уже перестав бути чоловіком, а став духом. „Він умер як чоловік, але воскрес як дух і стався первороднем і учасником Божественної природи“⁴⁾.

3) Посмертного життя, життя душі без

1) „Боротьба на небі“, стор. 10.

2) „Гарфа Божа“ стор. 97—100.

3) „Де знаходяться померші?“, стор. 17.

4) Тамже, стор. 31.

тіла нема. „Кожний чоловік є сам душа; але він не має ще додаткової душі“¹⁾. „Нема такого сотворіння, котре могло би існувати, не маючи організму або тіла“²⁾. Це значить, що людина не має безсмертної душі, отже зі смертю тіла гине також душа; власне це душа, що гине, бо тіло остається. З цього твердження „біблійників“ виходить, що також сатана мусить мати тіло, бо він є „сотворінням“. Колиж сатана має тіло, а ми його всетаки не бачимо, то як заперечити, що також душі померших людей можуть мати таке невидиме тіло й можуть дальше жити?!.. Та „біблійники“ не дбають про льогіку, а плетуть, що їм любо.

„Біблійники“ намагаються доказати, що ніби св. Письмо нічого не знає про посмертне життя і не навчає про це життя.

4) Нема ані пекла, ані чистилища. Карою за гріхи є смерть людини, а не пекло, ані чистилище. Св. Письмо ніби ніде не говорить про пекло, а говорить тільки про „шеол“ (єврейське слово) та „гегенну“ (грецьке слово). „Шеол“ це гріб, могила; а „гегенна“ це знищення.

5) Віру в посмертне життя, в небо (де мали би перебувати праведні душі) і пекло та чистилище видумав сатана і обманює людей тою вірою. „Сатана навчив людей вірити, що невелике число людей добрих Християн іде зараз по смерті до неба, а велике число їх іде до чистилища... Діявол і його слуги (священники) учать, що Бог є завзятим ворогом, котрий любить мучити свої сотворіння“³⁾. „Біблійники“ „потішають“ людей!

6) Над земським світом панує сатана, упавший ангел, він є земським „богом“, а його слугами є передовсім священники. „Сатана не є безсмертний“⁴⁾. Його знищить Ісус Христос „при кінці віка“ і відбере від нього панування над світом та утвердить своє царство, а діяволи взагалі перестануть існувати.

7) При кінці „віка“ (не „світа“, бо кінця „світа“ не буде), що вже ніби наближується, Ісус Христос зійде з неба на землю й воскресить усіх померших людей, а властиво наново їх сотворить (бо їх душа згинула, а тіло розсипалося), та заснує на землі своє блаженне тисячелітне царство.

Котрі з людей ні тоді не „підчиняться Божим законам“⁵⁾ („козли“ з Христового оповідання про страшний

1) Тамже, стор. 15.

2) Тамже, стор. 13.

3) Тамже, стор. 40.

4) Тамже, стор. 17.

5) Тамже, стор. 41.

суд), ці будуть знищені враз зі сатаною; це буде їх „друга смерть“, вічне неіснування — кара за гріхи. А праведники вічно житимуть з Христом у „земським раю“. Це буде „друге життя“ в розумінню „біблійників“. Біблійники дуже маячуть при цих своїх фантазіях. То раз кажуть, що праведники по воскресенню „зістануть переіменені із людей на духові істоти, будуть духами“¹⁾; то знову, що „Бог пробудить їх з смерті, і дасть кожному відповідне йому тіло“²⁾; „чоловік поверне до первісного життя, яке мав Адам, і буде жити на землі“³⁾. Алеж Адам мав тіло і не був „духом“!

„Біблійники“ пишуть ще й більші нісенітнеці. Знаємо, що це їх начальна теза, що ніби посмертного життя нема. А суддя Рутерфорд всетаки пише: „Також ви і всі, що повмирили, а не удостоїлися бути з Христом на небесах, якщо будуть послухні Господу, будуть жити і вже не помруть“⁴⁾.

З цього виходило би, що деякі праведники, котрі повмирили, живуть тепер з Христом на небесах, отже бодай деякі людські душі по смерті тіла живуть. Ще парадніше є твердження Рутерфорда: „Тепер ніхто не може хоронити (сповняти) слова Ісусового і жити, аж прийде на це відповідний час. Коли той час прийде, тоді мертві прокинуться із смерті і пізнають правду, і тоді будуть хоронити слово і жити вічно“⁵⁾. Щож це значить? А ось те, що в земським життю, яке воно тепер, ніби не можна сповняти божої волі по Христовій науці, не можна жити так, як Христос від нас домагається... Очевидно тим паде ціле євангеліє й ціле св. Письмо.

Тай пощо вже тепер змагатися, щоб жити по євангелію, коли Христос при кінці „віка“ всіх воскресить — не на суд, як у євангелію стоїть, а на те, щоби всі мали нагоду надуматися і „підчинитися Божим законам“ та вічно жити.

Чи це виплід глупоти „біблійників“, чи може доцільне руйнування віри замаскованого атеїзму? Більше треба побоюватися цього другого, що мабуть використовує глупоту „біблійників“ і сипле грішми для їхньої пропаганди.

4. Було би не тільки зайве, але просто немудре розписуватися про всі небиліці, котрими воює секта „біблійників“, та опрокидувати їх.

Ми сказали, що їх письмаки любуються в релігійній сензації, і саме тому, як Німець каже, мають „Schreibwut“ (шал писання) — ніхто їх не переписе. Але хто числив би зеренця піску на пустині? Яка з того була би користь?

1) Тамже, стор. 35.

2) Тамже, стор. 46.

3) Тамже, стор. 36.

4) Тамже, стор. 48.

5) Тамже, стор. 50.

всього упередження, а то й ворожости, з якою до неї ставляться: польське православ'я, уряд і державна адміністрація, польське католицьке громадянство, ба навіть латинське духовенство, — мусить мати щось в роді свого парляменту, функції якого сповняли досі пінські конференції.

Найвищий провід унійної акції в Польщі належно оцінює вагу і значіння таких конференцій і тому її скликано і цього року на день 4—6. вересня.

Наша греко-католицька Церква в Галичині, хоч відсутня від всякої участі в неоунійній акції, цікавиться питанням відродження унії на православних землях, дарма, що має на справу теперішньої унійної акції свій власний погляд, і тому все на запрошення вислала своїх представників на ці конференції, і вони своїми виступами грали на них не останню ролю.

Поїхали представники нашого духовенства і на цього-річну конференцію: відпоручники Богословської Академії у Львові, представники монаших Чинів і часописні кореспонденти.

До Пінська найкраще їхати поїздом, що відходить зі Львова в год. 17:15; деякі вози цього поїзду мають пряме получення з Вільном, так що, крім одногодинної зупинки в Здолбунові, не треба ніде довше задержуватися, а переїдається шойно в Лунинці біля 4 години ранку.

*
*
*

В переділі, де ми примістилися, було тісно, так само цілий наш віз був переповнений, а коридорі завалені клунками, що не ворожило вигідної їзди, а вже просто виключало якенебудь спання. Однак така тіснота і переповнення тревало найдалі до Бродів, а від Здолбунова вагони світили пустками. В нашому вагоні найбільший відтинок на тім шляху, бо аж зі Львова до Лунинця, зробило тільки нас трьох і один залізничий емерит з Лунинця, що прилучився до нас шойно в Краснім, вертаючись з Тернополя від сина, що служить при поліції. Зрештою ніхто не їздить; причиною цього може нічна пора, але найголовніше — важка матеріальна скрута. Більший рух може відбуватися, мимо кризи, хіба тільки між більшими торговельними чи промисловими осередками, а тут на цих безмежних просторах, почавши від Рівного до самого Вільна нічого подібного немає. Це тихі дрімучі околиці і тихий, мовчазний та пригноблений люд, національно найменше освідомлений, а культурно і господарськи відсталий і убогий, — українські, а далі білоруські Поліщуки, що їх урядова статистика ще й досі якось не може зачислити до певно означеної національної групи, це експериментальний терен, на який кладеться багато надій.

Околиці, через які переїжджаємо, окутані п'ятьмою ночі;

за Бродами залізничні перестанки один від одного дуже віддалені. Пробуємо спати, та сон не бере. Великі вузлові станції в Здолбунові і Рівні майже порожні. За Рівним трохи здрімалися, та в Сарнах збудили нас якісь два жидки, що втиснулися до нашого переділу, але зараз на найближчій станції, Дубровиця висіли. У нічній темряві переїжджаємо великі і сплавні ріки, Случ і Горинь. За станцією Удриць починає на світ благословитись, нічна темрява щораз більше уступає, а перед очима виступає щораз виразніше закутаний у вохку, сіру мряку монотонний поліський краєвид: ліворуч, куди оком не глянь, перетикані корчами лозини і вільхи мочарі, що виблискують водами якихсь повриваних річищ. Здається, що весь цей великий простір це одно трясовиння і аж дивно, як туди люди ходять і працюють. Переїжджаємо ріку Припять, велику і широку, на якій блимають вогні, що вказують дорогу парходам, які плывуть нічу, бо саме в тому місці сторчать у воді останки кам'яних стовпів із старого залізничного мосту. Мимо дуже ранньої пори біля одного стовпа довгий човен, повний людей; певно їдуть на сінокоси у недоступні мочарі. За Припятью краєвид ніби трошки піднявся, здається, що ґрунт якийсь трохи твердший, а далі те саме: води й трясовиння, трави і комиші, вільхи і на сухіших місцях карловата сосна. На лісову галяву вибігла серна, збуджена мабуть свистом залізниці; зразу пристанула і глянувши своїми гарними, розумними очима на поїзд, скочила в ліс.

Перед нами рівнина, засіяна корчами вільхи і стогами сіна, а за тим якась оселя в пісках. То Лунинець, велика вузлова станція, де ми пересідаємо на лінію Лунинець—Пінськ—Берестя. Ждемо тут відносно недовго, бо всего 2 години. До поїзду, яким ми приїхали, всіло кількох подорожніх і після того велика станція опустошила майже зовсім. Гріємось гарячим чаєм у великій стайній реставрації, саля якої гарно прибрана пальмами й фікусами та випханим болотняним плацтвом (дикими качками, чаплями, шуліками). Лучинець, повітове містечко, з широкими пісковими вулицями, у які можна по коліна запастися, з кількома склепами і „готелями“ біля станції, з гарно удержаним пам'ятником марш. Пілсудського перед самим залізничним двірцем. Також близько станції невеличкий костел і гарна, хоч і в каззоннім стилі, мурована церква. Місто має гімназію, кіно, щось дві друкарні і літом... цілі хмари комарів, що просто життя мешканцям затроюють. Лучинець лежить уже на білоруській національній території, але мова мешканців ні білоруська ні українська, як звичайно на пограниччю двох народів, та ще й таких близьких собі. Дві жінки, що замітали станцію, говорили, оскільки судити на підставі вриваних фраз, чисто по українськи. На станції з'явився і перший Поліщук, одягнений

у темно-сірій сіраку, підперезаний червоним поясом, в білих полотняних штанах і в лапцях з лика на ногах. Середнього росту і старший віком, худощавий, з запалими лицами, з повільними і несмілими рухами.

О 6-тій годині поїзд, зложений із двох вагонів, рушив у напрямі Пінська. Краєвид дуже гарний: пісчана рівнина і ліси, березові та соснові. На полях селяни орють вузькі ниви, полевыми доріжками котяться невеличкі возики, однокінки з каблуками. Такі вози уживані в цілій майже Пінщині. Села, що попри них переїжджаємо, якісь понурі: чорні, деревляні будинки, густо біля себе будовані, без дерев і зелені, роблять сумне, аж прикре вражіння. Краєвид змінється що хвилі, та в загальній сумі виходить: пісчаний і болотняний край, засіяний тисячними стогами сіна, закосичений темно-зеленими вільхами, білими березами і кучерявими соснами.

Цёмны бор, кусты, балоты,
Кучы лоз і дубняку,
Речкі, купіны, чароты (= очерети)
Море трау і хмызьняку.

(Як. Колас).

За стацією Парохонськ, краєм ліса, здовж залізничого шляху розстелився довгою і широкою лентою легко рожевий верес, дрібний осінній цвіт, що навіває тугу за літом. За Городищем, положеним над озером Городиським, з гарним бароковим побенедиктинським костелом з XVII ст., на ліво простягнулась у безконечну, здається, далечінь зелена рівнина, поперетинана сталевими лентами рік. Обабіч залізничого шляху поля, — ліси лишилися далеко за нами, зате більше сіл, що тонуть в зелених садах.

В год. 7:15 рано поїзд заїхав на доволі велику пінську стацію. Ми всіли на фіякра і широкими вулицями, вимощеними великими рінками, попри які побудовані самі деревляні дома й дімки (деякі аж у землю врослі), поїхали до центру міста, де розмістилися в доволі порядній і чистій гостинниці „англійській“. Обмившись, пішли ми зараз спати, бо цілонічно їздою були страшно змучені. По двогодиннім відпочиіку пішли ми до Духовної Семинарії, де відбуваються зїзди, щоби зголосити свій приїзд. Молодий ректор, о. др. Петрані дуже зрадів нашим приїздом; він був разом із о. Кирилом, Капуцином східного обряду (Голяндцем) і професором в Дух. Семинарії, технічним керманичем конференції і — треба признати — вивяєався із свого доволі важкого завдання добре. По обіді відвідали ми ще й пінського єпископа, Преосв. Букрабу, що мешкає у єпископській палаті, положений серед розкішного городя при вул. Костюшка. Крім цього кілька годин того першого дня, вільного від нарад, посвятили ми на бодай побіжні оглядини Пінська.

Пінськ — справжній осередок Полісся, положений на трохі піднятій, лівій березі Піни, до якої якраз тут впадає Струмень. Давня княже столиця, яка по розгромі Турова Татарами в 1240 році стає осередком Турово-Пінського князівства. Нині повітове місто поліського воєвідства, що начислює щось понад 30 тисяч мешканців, переважно Жидів (70%). Має декілька монументальних святинь, що своїми розмірами просто придавлюють нужденні і брудні домики і „кам'яниці“. Одинокa європейська вулиця — це вул. Костюшка з різnorodними крамницями, рухлива, з добрими хідниками. З церков найвеличавший єзуїтський костел з XVII ст. в бароковій стилі, а при ньому над самою Піною колегія, у якій за російських часів була приміщена православна духовна семінарія, а костел був перемінений на церкву. В середині костел зовсім порожній. При вул. Костюшка латинська барокова катедрa з другої половини XVII ст., а біля неї латинська духовна семінарія — те все давній францісканський монастир, в коридорах якого на стінах оригінальна стінопись, що зображує події із життя св. Франціска. Крім латинських храмів є ще бароковий православний собор з XVII ст., б. домініканський костел; при ньому має свій осідок полський православний архієпископ. Православні мають ще церкву св. Варвари на периферіях міста, а жиди оригінальну божницю з XVII ст. Над Піною великий річний воєнний порт з цілою річною флотилею, крім цього пристань для пасажирських пароходів, вітрильників, моторівок і всякої величини човнів. Місто має дві державні і кілька приватних жидівських гімназій, латинську Вищу Духовну Семінарію і згадану вже єзуїтську колегію та є осідком вищих військових, судових і адміністраційних властей. Через Піну перекинута великий залізно-бетонний міст, куди веде дорога безмежним поліським низом на південь. Найбільший торговельний рух панує на майдані біля єзуїтського монастиря та над самою Піною. Розуміється, що того торговельного значіння, що його мав Пінськ перед війною — коли то було пряме корабельне отримання з Києвом — нині не має. Крім того широка і славна ріка все оживлена, бо комунікація із деякими ближчими і дальшими селами відбувається тільки водою. На човнах везе мужик всіляке своє добро (навіть живий інвентар) на продаж до міста і навпаки. Човном орудують прекрасно не тільки мужчини, але й жінки; водний шлях уживаний найбільше весною, коли великі простори залиті водою, і осіню, підчас довгих слот. Тільки в зимі, як води рік і плеса озер скуються ледом, а непроглядні простори вкривються глибоким снігом, Поліщук витягає свої човна з води, та переховує їх дома аж до весни. Тоді теж звозять з тяжче доступних місць сіно.

Пінськ лежить ще на українській національній території і всі села довкруги нього українські. Українська мова Полісся захвала в собі багато архаїчних форм і під цим оглядом вона дуже зближена до наших гірських, головню закарпатських говорів. Ноша теж українська: білі, часто вишивані сорочки й штани, сірі або бурі сіраки, підперезані червоним вовняним поясом власного виробу, на ногах найчастіше лапці із лика, а на голові кашкет. Вишивки на сорочках і запасках майже виключно в рослинні (рожі) мотиви. Польські статистики чомусь ще й досі зачисляють Пінськ і околиці до білоруської етнографічної території (донедавна вони цю приналежність розтягали на ціле майже Полісся). Чому вони це роблять, легко догадатися. Але попадаються і між нашими географами такі, що Пінськ уважають білоруським. Тимчасом я вже це не перший раз ствердив, що в Пінську говорять по українськи, або як казав хлопець, що їхав з нами човном по П ні, по „хохольськи“, бо „тут всі хошли, хоч попадаються і польські“ (себто Поляки); розуміється, що мова ця має свій поліський акцент, літературної мови може тут ніколи й не чули, бо від соток літ нарід не мав і не має своєї рідної школи, ні своєї рідної Церкви, нема тут ніяких освітніх чи культурних товариств, нема ні друкованого слова — все те тут з одного боку незнане, а з другого небажане. Нарід затурканий, заляканий, зразу то й по свому з вами говорити боїться.

Полісся, — цікавий куток рідної землі — забуте нами всіми і покинуте на ласку судьби. Ніхто ним не цікавиться і кожний ставить до нього з упередженням. А тут для наших географів, етнографів і лінгвістів маси цікавого матеріалу. Хто був раз на Поліссю, той мусить полюбити його екзотичну красу. Білорусини, які замешкують північну частину Полісся, ним більше цікавляться, воно навіть дочекалося свого поета (Якуб Колас), який його монотонну з першого погляду природу дуже талановито оспівав.

* * *

Наради конференції зачалися в четвер 5. IX. В годині дев'ятій відправив Преосв. Букраба в скромно, але незвичайно естетично урядженій каплиці Дух. Семинарії, Службу Божу в наміренню конференції, після чого виголосив коротеньку проповідь, у якій підкреслив, що діло церк. зєдинення стрічає багато труднощів і перешкод, які мають своє жерело в природнім і чисто людським розумінню цього Божого діла. Ті труднощі повинні якраз зоохочувати всіх тих, хто береться за діло із надприродних спонук, до ще більшої і щирішої праці над здійсненням Христового заповіту „Да всі єдино будуть“.

В авлі Духов. Семинарії зібралося багато (біля 70)

унійних працівників і симпатиків. Більшість творили духовники східного обряду. Унійних працівників все прибуває і Боже діло, над якими вони працюють, мимо тисячних перепон, росте і міцнішає. Яка різниця між першою конференцією а нинішньою! Тоді тільки несміливий почин, надиханий апостольською ревністю і сильною вірою бл. п. Пресв. Лозинського з маленьким гуртком його співробітників, а нині вже стільки активних унійних діячів! Заступлені східні галузі латинських монаших чинів: ОО. Єзуїтів, Капуцинів, Облатів, а крім цього східні монаші чини: ОО. Василіяни, Редемптористи, Студити і десятки східних зєдинених світських священиків. Прибуло теж декілька одиниць з поміж латинського духовенства, прихильних і щиро відданих ідеї унійної праці між незєдиненими. Такі одиниці це справді білі круки між польським духовенством. З єпископів прибули: Преосв. Букраба, як предсідник, Преосв. Чарнецький, виленський суфраган Преосв. Міхалькевич і пінський суфраган Преосв. Нєміра. До президії покликано й представників нашої гр.-кат. Церкви. Саяя. в противенстві до попередніх конференцій, не прибрана ніякими прапорами.

Відчитано привітні пнсьма й телеграми, які наспіли на конференцію і вислано відтак привіти до Св. Отця, папського нунція Мармаджія в Варшаві і до митроп. Шептицького.

Предсідник повідомив, що конференція скінчиться скорше, як було передбачено, а то тому, що посвячення церкви ОО. Капуцинів східного обряду в Любешові, на яке їде більшість учасників, відбудеться з огляду на вибори не в неділю, але вже в суботу, — а також відпаде реферат о. Воронєцкого, бо він захорував.

Після того відчитано цілу низку рефератів, що заповнили півтора дня. Реферати були прочитані в такій черзі: редактор „Oriens-y“ *о. І. Урбан Т. І.* „Завдання і характер полєміки з православними“, професор Папської Семинарії в Дубні *о. А. Неманцевич Т. І.* „Духовенство латинського обряду й унійна праця“, проф. пінської Дух. Семинарії *о. Кирило Капуцин східн. обряду* „Західні монаші чини й унійна праця“, проф. Дух. Семинарії в Любліні *о. др. М. Нєхай* „Віра православних в очищування душ по смерті“, проф. Богосл. Академії у Львові *о. др. Л. Глинка* „Єдність католицької Церкви і ріжнородність обрядів“ і проф. виленського університету *о. др. Ігн. Свірський* „Погляди російських теологів на аскезу“.

Реферати, як бачимо, були, з дуже маленькими виїмками (о. Урбан і почасти о. Неманцевич), занадто сухі й теоретичні, а дискусія, що могла внести більше життя, була з огляду на скорочений час конференції, дуже обмежена. Не знаю, хто укладає програму конференцій, але на

майбутнє треба рішучо виключити чисто академічні реферати, а за те дати більше таких, що порушували б практичні, пекучі й актуальні проблеми. Інакше конференції стануть чистою й сухою формальністю, незв'язані з життям і нічим не причиняться до успішного розвою акції.

Малось вражіння, що конференція наче боїться торкатись актуальних питань унійної акції в Польщі. А тих проблем так багато назбиралося! Ніде правди діти: в останніх роках наступив помітний застій в унійній акції, а причина цього застою не в самій акції, бо вона наглядно консолідується, але поза нею. І ось про ті причини конференція повинна була заговорити, їх основно передискутувати, винести відповідні рішення, і що найважливіше, до тих рішень пристосуватися. Вправді нема змоги всіх примусити числитися з рішеннями конференції, але деяку езекуцію конференція повинна мати! Треба тільки до конференції, а ще більше до унійної акції ставитися щиро і більше з серцем, не трактувати всего як панщину, як щось, чого не хочеться, а тільки на чийсь признак муситься зроби́ти. Забагато чинників, що не узнають унійної акції, шкодять їй і спинюють її розвиток, не сміє її саботувати ще й католицьке духовенство, тим більше що воно так любить деклямувати про свою католицьку місію на Сході Європи. Слушно витворюється переконання, що найгірше до унійної акції ставляться в католицькій Польщі, що ця акція нікому з поміж польського громадянства непотрібна, а для латинського духовенства просто невивідна, що вона — як про це влучно сказано в 15/16 числі „Przegląd-y Wileńsk-ogo“ — є для польського католицизму „pestis perniciosissima“, тому що з одного боку „здержує перехід православних на латинський обряд“, а з другого „утруднює польщення Білорусинів і Українців“.

Унійна акція в Польщі мусить нині боротися з усіма тими труднощами й перепонами, з якими боролась весь час за часів історичної Польщі. Перш за все, вона ще й досі правно як слід не оформлена і не усамостійнена; ще й досі не має вона власного єпископа із повнотою єпископської власти. Підчинення вірних східного обряду, з тою хвилею, як вони вертаються до церк. єдності, — під власть латинських єпископів і лат. духовенства, це хіба не дуже принадне для нікого, та ще й нині, в часах збільшеної національної свідомости. Це найбільший козир в руках противників Унії. До того єпископи, юрисдикції яких вона підчинена, не мають до неї надто великого одушевлення, латинське духовенство — як уже сказано — тим більше, московське православ'є весь час воює проти неї брехнею й ненавистю, українська гр.-катол. Церква не може й не сміє дати їй ніякої допомоги, а державна адміністрація ледви її толєрує, ставлячи на її шляху безліч перепон.

При ній остали тільки Ап. Візитатор, Преосв. Чарнецький (без ніякої власти) і жмінка священників, які по геройськи видержують усі ворожі атаки, наклепи й доноси та піддержують на душі своїх вірних.

Такий невідрадий стан сучасної унійної акції повинен був сколихнути цілою конференцією, а тимчасом на ній читано вчені, академічні реферати, дискутовано над далекими, нереальними справами, замість глянути гіркій правді в очі. Між теорією (конференція) і практикою (унійна акція на місцях) була рішучо завелика віддаль.

Не диво, що між учасниками не було ніякого одушевлення чи радості з приводу конференції. До салі, де панувала нудьга і втома, заглядав сумовито поліський краєвид, над яким другого дня нарад збирались темні, густі хмари і раз враз падав холодний дощ, викликаючи ще смутніший настрій.

По скінчених нарадах ухвалено отсі резолюції: Унійна Конференція в Пінську 1) на внесок Й. Е. еп. Міхалькевича звертається з проханням до о. І. Урбана Т. І. видати нову книжку, що малаб, оскільки можна, вичерпуючо обговорити закиди православних полемістів проти католицизму; 2) уважає за потрібне видати Апостольські Конституції *Demandata, Allatae sunt i Orientalium dignitas* у мові латинській та в польськiм перекладі з додатком виїмків інших папських енуціяцій у справі східних обрядів; 3) пригадує прохання ІІІ Конференції, висловлене у 5-тій резолюції, щоби в католицьких церквах обох обрядів у цілій Польщі визначити кожного року один день, присвячений поученню вірних про єдність Церкви і про унійну акцію, як також молитвам за цю єдність та евентуально збірці пожертв на цілі унійної акції; 4) висказує бажання, щоби чергова унійна конференція відбулася за два роки в днях тижня і не безпосередньо перед святом або неділею. Не є пожадана надмірна скількість рефератів — вистарчить три реферати денно.

Після того Преосв. Букраба подякував усім за участь і замкнув конференцію.

Більшість учасників на чолі з єпископами Преосв. Букрабою, Преосв. Чарнецьким і Преосв. Немірою поїхали до Любешова в Камінь—Коширському повіті на посвячення нової церкви східного обряду, що її збудували, а злядно відбудували тамошні ОО. Капуцини східного обряду. На жаль, задля далекої дороги і лихих залізничних получень, з Галичан ніхто туди не поїхав, бо всі спішилися на неділю до дому.

* * *

До вечора осталося нам кілька вільних годин, що їх зужили деякі на оглядини міста, а нас трьох постановило зробити водну прогульку по Піні й Струменю.

За кілька золотих найняли ми моторове човно із шумною назвою „Renaissance“ і виїхали з пристані прогулькових кораблів у сторону воєнного порту. Пливемо попід залізнично-бетонний міст, попри надбережну торговцю біля єзуїтської колегії, минаємо доплив Копанець і через т. зв. німецьку браму (якою в часі війни Німці нікого не пускали) віжджаємо на т. зв. Озеро, яке є властиво широким бічним руслом ріки. Під лівим берегом стоять чорні кади з рибою, на шуварах і очеретах сохнуть сіти на рибу, т. зв. жаки, а через озеро вбитий цілий ряд деревляних стовпів, що розмежовують селянську власність від державної. У воєнному порті багато кораблів, більших і менших, з ріжними назвами. На деяких з них сторчать блискучі дула гармат і скоростріли. У порті рух: маринарі при роботі: чистять кораблі, гармати, скоростріли, на одному вибирають з печі хліб. На противному березі склади вугілля і ріжного технічного знаряддя, а також маленькі домики для вартових. На широкому плесі Озера, залитому сонцем, багато рибалок, що сидять у човнах і ловлять рибу. На право місто, гамірне, й метушливе, а на ліво, зелені шуварі, синє небо і маєстатична тишина. Зпоміж шуварів злетів темно-брунатний шуляк (коршун), що знісся тихо на широких крилах в гору, щоби звідтам стрілою кинутись униз на добичу.

Вертаємось назад до міста. Над нами літають чудові срібно-сірі чайки, перед нами пописуються у воді пливачки (тут кождий мистцем у плаванню — навіть Жиди, хоч як вони води бояться). Минаємо Копанець, залізничний міст, а всюди на берегах і в човнах рибалки. Ловля риб вудкою дозволена кождому без ніяких обмежень, сітями можуть ловити тільки власники берегів.

Моторівка несеться скоро по тихім плесі води, а їзда нею незвичайно приємна. Біля шкільної веслярської пристані віжджаємо у русло Струменя, що саме тут впадає до Піни. Струмень широчезна ріка з низькими берегами, вкритими зеленим шуваром. З одного і другого боку вигідні пляжі на жовтім піску. Пливемо на південь, проти води. Плесо води спокійне, гладке і ясне, як скло, а з нього вистрілюють час від часу наче срібні іскри: це риби кидаються і блестять у золотих проміннях заходячого сонця. Моторівка врзується у плесо і залишає за собою філі, що на сонці грають срібно-бурштиновим коліром. Проти нас їде великий човен (галера), увесь навантажений сіном, із двома керманичами. Попри оба береги розвішані жаки. Довкруги, куди оком глянь, зелена рівнина, засіяна стогами сіна.

В далечині, на сході, із зеленими просторами зливаються темно-гранатові хмари. Над берегом якесь самітне господарство з кількома будиночками, критими очеретом. При березі човни, а на березі порозвішані сіти на рибу; риба це одно із джерел невеличких доходів Поліщука.

2) Друга точка: Якщо хочемо молодь пригорнути до кружка, то в першій мірі на початках посвятим більше часу руханковим вправам. Їх треба правильно після підручника і поступенно уживати для фізичного виховання і оздоровлення на зверх життя в КАУМ-і. Однак в початках добре вистерігатись якоїсь військової „муштри“, а зводити все до ритмічних вправ, узгляднюючи всякі ритмічні забави-гри в гуртках, при чім з успіхом можна пристосовувати свіви які будуть усіх інтересувати. Навіть посторонні будуть любитись сею точкою програми. Ся точка певно усе вдасться і буде з великим успіхом переведена. Хто зна, чи сею точкою не придбаємо найбільш членів для КАУМ-а. При виборі книжок до сеї точки послужать нам хочби сі підручники: „Пластові гри й забави“ П. Франка, „Товариські гри і забави“ Данила Весняного, і „Життя в пласті“ Тисовського. А знайдемо дещо і в „Нашому Приятелеві“, „Світі Дитини“ „Дзвіночку“ і т. д. Звертати увагу на правила доброго виховання і гігієну тіла.

Ще одна заввага: В статуті подано поздоров: „Готовсь“ і „Гаразд“. Це неповні відповідає Католицькій Акції. Може він бути уживаний лиш в місцевостях, де молодь зовсім просякнута світським духом, байдужа для Христа, а навіть стидається християнського привіту, бо так світом вихована. Колиб по наших селах, священник заводив привіти: „Готовсь“ і „Гаразд“, то воно викликалоби згіршення, бо нарид привик до старого християнського привіту, ще Апостолами уведеного: „Слава Ісусу Христу“. Моя гадка така: Ось н. пр. зібраний кружок жде священника на сходинах чи вправах і при його вході провідник взиває: „Готовсь!“ а тоді всі хором поздоровляють: „Слава Ісусу Христу!“ Рівнож у вправах можна би його вже уживати.

3) Третя точка: В парі з фізичним вихованням мусить піти і духове, але в початкових сходинах може ще переважати фізичне, а пізніше певно буде переважати духове. В першій мірі треба викладати катихизам. Головно на селах у нас вистане взяти матеріал після програми навчання, приписаної Митр. Ординаріятю для вселюдних шкіл з приміненням, що слухачами тут не діти, а старша молодь. То вистане і на кількадесять сходинок. Де молодь ходить на вечірні і священник їх катихизує в Церкві, то сю точку можна опустити сміло на сходинах, бо вона взята в Церкві і так заощаджується час, а молодь не перемучується. Якщо священник вважатиме стан знання молоді невідповідним, тоді хай зверне увагу на браки знання правд віри і візьме їх собі до обговорення на сходинах, одначе тоді не треба мучити молоді сухими катихизмовими формами, вистане, щоби кождий зрозумів засади і зміст тих правд. Вчити їх так, щоби кождий умів простим розумом збити тих недовірків, що в його селі є.

Звертати більше уваги на християнські практики і участь у Службі Божій, приймаання св. Тайн, відпусти, молитви, відвідини Найсв. Тайни Евхаристії, пости і т. д. Не переводити цього примусом, але так часто обучати (коротко але все), доки самі не переконаються про великі користи з тих духових практик та доки не наберуть охоти до них. Ідеалом сеї точки має бути: щоби всі Українці створили один спільний фронт правдивої католицької віри з пристосуванням її до життя одиниць, родин, суспільности і політичного. КАУМ має власне виховати перші кадри з молоді — людей характеру, чистоти обичаїв, ідейних, світських апостолів, відданих на службу Христови й Україні. Не вдається цього доконати з молодю, то почати сю працю із шкільними дітьми. Для старших треба давати реферати на різні квестії нинішніх часів, як а) „про Католицьку Акцію“, її ціль, конечність. б) про секти, (тут послужать нам книжки „Правда“ і брошури „Духовні вправи“ видання перемиської Епархії і статті в „Христос Наша Сила“ і т. д.) в) з історії Церкви г) літургії і т. д.

4) Четверта точка: Національне освідомлення. Основою тут буде грамотність і свідомість, що я є Українцем. Утворити кружок неграмотних, й зобовязати письменних взяти на себе обовязок навчити неграмотних. Приклад: один грамотний двоєх неграмотних. З рахунків взяти матеріял 4 ділань, міри, ваги, обчислення поверхні (площа, поле). Що до історії України, то подають нам: Акраса, Крипякевича, Терлецького. Замість читати, краще дати короткі виклади (15 минут), а як читати, то найкраще з „Народньої Справи“, бо вона писана популярно і дуже займаючою для простолюдыя Крім читання історії України треба узгляднити в першу чергу всі загальні актуальні питання, а відтак місцеві. Дати реферат про читальню „Просвіти“, кооперативу, „Рідну Школу“, „Сільський Господар“, молочарство, садівництво, бжільництво, городництво і т. д. Розуміється тільки тоді, якщо таких рефератів не дають інші установи в селі, або сі члени не ходять до тих установ з яких небудь причин.

Зміст сеї точки: виховати молодь на свідомих, добрих і пожиточних Богу і Народови християн-Українців, ідейних працюючих громадян, обовязкових у праці для народу аж до пожертвування себе самого. Нинішні наші установи учать нас, що ми не маємо правдивих і характерних робітників на народній ниві.

5) Пята точка. Треба на сходах порушувати і суспільні питання, а навіть дати кілька приступних викладів, відповідно до даної місцевости. А щоби злагіднити суспільні напруження, то треба членів заохочувати до харитативної діяльности, цитуючи св. Письмо, гарні приміри

з села при нагодах. Навчити їх нести першу поміч в яким небуть нещастю: н. пр. убожество, слабість, пожежа, елементарні нещастя і т. д. Сю точку найліпше розвести на сходинах підчас гутірки при кінці н. т. що нового чувати в селі? Такі харитативні діла будуть мати більше значіння, як проповіді й виклади. Крім цього хай молодь ширить і розпродує лиш католицьку пресу, щоби нею виперти безбожну, соціялістичну пресу. Як де обставини дозволять, то творити варстати праці: фабрики, пекарні, цегольні, організації шевців, кравців, ткачів, теслів і т. д. Бо Католицька Акція має обняти ціле життя, має дати хліб душі і тілови.

До заповданого тут загального матеріялу входить ще багато інших предметів і матеріялу, але і цей вистане на рік, ба навіть — розвинений — на кілька літ. Точні програми на поодинокі сходи́ни тяжко подати, бож це залежати буде від особливих обставин і також від того, чи це будуть сходи́ни новиків, чи доросту, чи юнаків, чи сходи́ни відбуватись будуть кілька разів у тиждень, місяць, чи тільки раз. Дальше, чи з хлопцями, чи з дівчатами. Треба взяти під увагу дану околицю, ступень розвитку молоді, інтелектуальну, національну, фізичну сторінку і т. д. Багато будуть могли з цієї програми скористати кружки, які мають таких провідників, що самі вмють багато із заповданих точок вести. А як таких нема, то треба конче таких приготувляти, бо сам священник ніяк не поконеє всего. На його плечах спочивають завеликі тягарі: праця в церкві в десятеро більша як колись, апостольство молитви, Католицька Акція мужів, жінок, КАУМ, сходи́ни новиків, доросту, юнаків, те все окремо для хлопців, окремо для дівчат і то найменше два рази в тиждень. Дальше школа, читальня, коопера́тива, молочарня, „Рідна Школа“, „Сільський Господар“, ріжні комітети, родина, власна господарка (бо треба нині не вистарчають) і мно́гі інші заняття. Тому священник му́сить сам собі уложити програму після ви́ше поданих точок, як на це дозволять обставини. Програму тре́би собі уложити на рік, а найменше на піврік, якщо мають бути успіхи. При тім треба конче вести денник сходи́н, так як шкільний. Робім те, що можемо. Кожний, що має під рукою статут КАУМ, правильник КАУМ, організаційні вказівки для кружків КАУМ та осьтут подані точки, до того ще своє знання і „Мету“, легко собі програму уложить.

Евентуально подам тут програму на 12 сходи́н, які кожна парохія може легко в однім році відбути. Полишаю на боці сталі точки на кожних сходи́нах, як молитва, контро́ля присутніх, гутірка і т. д. (гляди організаційні вказівки), а подаю лиш головні теми на кожні сходи́ни.

I. сходи́ни: Один Бог — одна правда. Идеалом для Українця є: утворити один націон. фронт (партії розби-

вали нарід і нищили церковну єдність, родять свари і незгоду). Плекати одну правдиву католицьку релігію, бо лиш тут правда. Всякі інші релігії розбиваються на численні секти, а в кожній інша правда, а правда є лиш одна в катол. Церкві. КАУМ пізнав правду в кат. Церкві і поширить та закріпить її в цілому українському народі.

II. сходи́ни: Ми є Українці. А перед Богом ми теж Українці. Жидівський нарід і перед Богом був жидівський і також так в святім письмі записаний. Ми маємо служити Богови як Українці і в історії служення Богові не сміємо плямити свого імени. Подати кілька прикладів з історії жидівського народу і свого народу. КАУМ покаже в ділах: що хто більше любить Бога, тим краще любить свій нарід.

III. Об'єднання в катол. Церкві. Христос оснував Церкву. КАУМ має співпрацювати, щоби весь український нарід об'єднати в кат. Церкві, Як? Красу цієї Церкви серед Українців піднести, так на зовні, як і в нутрі, щоб ті, що до неї належать, побачивши і почувши відправу, — чулися як в небі (кн. Володимир Великий). Отже: 1) плекаймо церковний спів, 2) складаймо жертви на прикрасу церкви, 3) вишивання фелонів, хоругов, обрусів і т. д. 4) дбаймо про чистоту в церкві, 5) побожно поведімся в церкві, 6) боро́нім святі місця від зневаги, 7) дбаймо про порядок в церковних процесіях.

IV. сходи́ни: Прапор Христа це найкращий прапор, що повіває над світом, бо то прапор Божий. Колиб Українці стояли вірно під цим прапором, не мали би сих страшних нещасть, що їх вони переживають. Приклад: коли ізраїльський нарід держався Бога, жив в гаразді, а як тільки відступав від Нього, переходив в неволю та страждав. З нашої історії навести князів: Володимира і Ярослава Мудрого, Данила і ин. Що написано на прапорі? — З Христом не згине Український Нарід. „Я побідив світ“. По Голгофті прийде і для України воскресення. Отже КАУМ держатиме високо прапор Христа.

V. сходи́ни: Обовязки КАУМ-а: 1) щоденна молитва, 2) Служба Божа в неділі і свята, а навіть на будні 3) катихизація, 4) части св. Сповідь і Причастя. КАУМ буде точно і совісно сповняти свої християнські обовязки, а тим готується до сповнення великого національного обовязку. Бог кличе КАУМ до великого післанництва.

VI. сходи́ни: Дальше про обовязки: 1) правдомовність і побожність; через вправу сі чесноти набувати.

VII. сходи́ни: Апостольство молитви: 1) його вага, 2) його обовязки. Кожний член КАУМ-а стане членом Апостольства Молитви, бо він перший до всякого доброго діла для Христа.

VIII. сходи́ни: Наш світогляд. Бог і Україна.

давно в часі археологічних розкопок в околицях старовинної Антіохії зроблено цікаве відкриття, а саме: в скалах на південь від міста знайдено старовинну християнську святиню в печері. Кам'яні стіни тієї святині покриті незвичайно цікавими фресками, які рішено ближче оглянути і з тою метою зачали їм відчищувати. При тій роботі найдено зариту в землі дерев'яну скриню, запечатану колись, як виглядає, смолою і покриту написами, до відчитання яких вже приступлено, а також знаком риби (старохристиянський символ Христа). В скрині находилася кришталева чаша, як здається, римської роботи, висока більше-менше 10 см., а широка біля 5 см., на дуже низькій стовпику, що вказувало би на її походження десь з I століття перед нашою ерою. Тому що існує звідомлення про здобуття Бальдуїном I, в часі першого хрестоносного походу, Кесарії сирійської, у якій між іншими клейнодами знайдено і хрустальну чашу, що мала — по тодішньому переданню — служити Ісусови Христови підчас Тайної Вечері, — повстав здогад, що знайдена у скрині чаша є саме тою дорогою реліквією. Розуміється, що справа вимагає докладнішого провірення, до чого певно причиняться дальші розкопи, а передусім відчитання таємного напису на скрині.

Спростування неправдивих вісток. В часописах появилось спростування канцелярії Апостольської Адміністратори для Лемківщини, яким опрокидуються неправдиві вісти, подані львівською українською пресою, будьто би греко-католицькі вірні на Лемківщині переходили дальше на православіє. — Канцелярія стверджує факт, що від часу, як Апостольський Адміністратор о. др. Масцю обняв управу нової церковної одиниці, не було ні одного випадку відступства від католицької Церкви і переходу на православіє, чи якусь секту. Противно, багато осіб в останніх місяцях вернулось із православія назад до греко-католицької Церкви, а ці навернення тривають і дальше.

Зі свого боку радіємо дуже цим спростуванням; та тішимося, що праця о. Адміністратора, ведена серед незвичайно важких і складних обставин, за такий короткий час може похвалитися вже такими успіхами. Дай Боже, щоби діло навернення збаламучених й отуманених Лемків до своєї рідної католицької Церкви, було в найближчій майбутности зреалізоване, чого від серця о. Апост. Адміністраторови бажаємо.

Переслідування духовенства в СРСР не устають. За останні місяці в СРСР арештовано декілька православних єпископів, що належали до т. зв. Патріяршої Церкви (найрадше баченої в большевицьких урядових кругах), на чолі якої стоїть митр. Сергій.

Як доносить „Час“, із СРСР виселено католицького епі-

скопа Амудрі, що був близьким співробітником бл. п. еп. Малецького. Єпископа було завізвано до ГПУ, де йому зроблено деякі пропозиції, які він рішучо відкинув. Тому що еп. Амудрі є французьким горожанином, большевицькі влади не важились пристосувати до нього звичайні в такім випадку санкції, а тільки вислали його поза границі „раю“.

Заборона духовної одежі. Як відомо, турецький диктатор Кемаль Ататурк, що насильно модернізує свою державу, видав закон, яким заборонюється носити духовну одежу духовникам всіх релігій. Із християнських віроісповідань виїмок зроблено тільки відносно царгородського патріарха. У зв'язку з тією заборонаю в червні ц. р., більш тисячки духовних осіб, священників, монахів і монахинь в Істамбулі мали скинути духовну одіж. Більшість духовних рішила не послуhati закону і покинути бувшу турецьку столицю та виїхати за границю.

Небувала релігійна маніфестація у Ленінграді. Варшавський тижневик „Мечъ“ в ч. 36 з 15. IX ц. р. помістив лист учасників великої релігійної демонстрації в Ленінграді ось якого змісту: „Дня 10. серпня цього року відбулася в Ленінграді велика християнська демонстрація проти насильств над християнами. Ці насильства видно в замкненню богатьох церков, масових засланнях і арештах священників, пасторів, ксьондзів і родин священослуживців, в накладанню непосильних податків на церкви, які ще осталися, і т. п. Організатори демонстрації використали зручне церковне свято і зібрали на Смоленськім кладовищі біля 30 тисяч людей. Від 9 години рано зачали прибувати на кладовище робітники з усіх кінців міста. Хоч число трамваєвих возів зменшено, о 5 год. по пол. було ціле кладовище заповнене людьми. Міліція перевела масові арешти серед учасників демонстрації. Щоби розігнати демонстрантів, піша і кінна міліція кілька разів атакувала товпу. В часі тих атак робітники і їх діти ховалися за могили і в гробівці. Щойно в першій годині в ночі удалось міліції очистити кладовище від демонстрантів. Успішна демонстрація 10. вересня буде мабуть нагодою до уряджування дальших таких демонстрацій проти жорстокого переслідування християн і в других містах. — *Група учасників демонстрації.* Ленінград 11. серпня 1935“.

Згадана демонстрація — річ досі серед большевицької дійсности нечувана — свідчить як не мож краще, що релігія в царстві сатани, мимо лютих переслідувань, представляє собою велику силу.

Авдієнція нунція Орсеніго в Ватикані. Апостольський нунцій в Берліні, архиєп. Орсеніго, який в цих днях прибув до Риму, був прийнятий на довшій приватній авді-

єнції у св. Отця і відбув кілька важних конференцій в секретаріаті стану і з ватиканськими знавцями німецьких справ. Як інформує римський кореспондент віденської „Reichs-post“, на тих конференціях обговорювано м. ін. справу впливу нового німецького подружого законодавства на права католиків, застережені в конкордаті. Нунцій Орсеніго має по повероті до Берліна представити німецькому урядови деякі постуляти в справі католицьких релігійних організацій, передусім товариств молоді.

Найближчий евхаристійний конгрес. Найближчий світовий евхаристійний конгрес відбудеться в 1936 році в столиці Філіппинських островів, Манілі. Конгресовий комітет робить вже приготування до цього великого свята. Архієпископ Манілі, Mgr. O' Doherty виїхав у тій цілі до Риму, щоби порозумітися з іншими членами комітету. Філіппинські острови це визначно католицький край. На 12,664.000 мешканців є 8,724,965 католиків. Ці острови, як відомо, відкрили португальські моряки, а відтак завоювали їх Еспанці в XVI ст. Християнство завели там еспанські оо. Августинці. Церковна єрархія складається з одного архієпископа і вісьмох єпископів. Від 1898 р., себто від часів війни між Зєдиненими Державами й Еспанією, Філіппини остають під протекторатом Зєд. Держав, які мають тут свого губернатора.

Таки збурили. На підставі рішення уряду Радянської України приступлено до розбірки славного Михайлівського монастиря в Києві, що повстав ще в XII ст. Причиною збурення — як ми вже повідомляли про це — є те, що він становить перешкоду в „модернізації“ вуличного руху в Києві.

Справа виконання Modus Vivendi в Чехословаччині. Чеська преса запевняє, що ще протягом цього місяця буде проголошена папська булла про нові границі єпархій Чехословаччини і установа митрополії для Словаччини. Одночасно має появитися розпорядок уряду в справі церковних маєтків.

Профанація каплиці келецького єпископа. Польська преса, — від часу смерти марш. Пілсудського в травні ц. р., коли то келецький єпископ Лосінський мав заборонити дзвонення і вивішення жалібних хоругов з приводу смерті маршалка — подає заєдно вістки про різні напасти й пакости, роблені єп. Лосінському. М. ін. підчас його побуту в Трускавці (при кінці травня і в червні ц. р.) уладжено в Трускавці і Дрогобичи дуже немилу демонстрацію проти нього, включно із жалібними клепсидрами, а недавно появилися в часописах вістки, що святокрадська рука не пощадила навіть єпископської каплиці. Польська Католическа пресова агенція (КАП) вислала до Кельців спеціального де-

легата для одержання інформації. Делегатові сказав сам еп. Лосінський ось що: „Що я вам можу сказати? Про все, що досі діялося, знаєте вже. До цієї пори ніщо не змінилось. І далі майже щоденно в бруковій пресі кидаються на мене очернення. Яка велика ненависть злих людей до мене, свідчить найкраще те, що вже вісім разів вибито мені шиби в палаті. Та цього замало, бо допустилися зневаги святого місця, моєї приватної каплиці. Хтось із напасників кинув у вікно каплиці літрову фляшку, повну чорнила, яка впала на престол, розбилася і облила чорнилом престол, хрест із Розп'ятим та кивот. Сліди цього варварства ще й досі є. Це дуже болючі факти. — Також багаті журби спричинило нам здержання платні. Вже третій місяць остаємо без гроша. Положення дуже поважне, тому що не тільки духовенство бідує, удержуючися виключно тільки із скупих кризових доходів, але жахом проймає журба про долю духовної семинарії. Шкільний рік за плечима, а нема грошей на його удержання. Як справи уложаться, не знаємо. Маємо надію на Боже Провидіння“. (Przegląd Katol.)

Світова конференція пресвітеріянів в Подебрадах. В днях 4 до 10 вересня ц. р. відбулася в чехословацькій купелевій місцевості Подебради світова конференція пресвітеріянів (визнавців науки Кальвіна) при численній участі делегатів різних країв Європи. Конференцію скликав євангелицький збір Чеських Братів, найсильніша протестантська організація Чехословаччини. Як доносить „Prager Presse“ делегати (50 з 45 держав) інтересувалися найбільше вістками про протестантський рух у Східній Галичині і на Волині; інформацій уділяв голова центрального європейського комітету проф. Келлер і перший суперінтендент українського реформованого збору в Галичині, пастор Василь Кузів. — Можемо сподіватися нового наступу кальвінських „спасителів“ на наші села, що несе з собою руїну релігійно-моральних цінностей народу.

З православної Церкви. Чи справді Собор і вибори патріярха в СРСР? Рижські і естонські часописи донесли, що комісар релігійних культур СРСР — Ярославський (Губельман) зажадав від московського митрополита, „містоблюстителя“ патр. прест. Сергія скликати на 14. вересня ц. р. Всеросійський Церковний Собор духовенства і мирян, на яким, по приказу, має бути вибраний всеросійський патріярх. Другою точкою собору мав би бути суд над заграничними єпископами, які ще й досі не підчинилися юрисдикції московського патріярхату, а третьою — справа другої женячки (второбрачія) духовенства. Кандидатами на патріярший престол, що їх собі бажає совітська влада, намічені: митрополит Сергій і б. Єкатеринбурзький архієпископ Григорій. Повідомлення з просьбою прибути на собор

вислано заграничним єпископам московської юрисдикції: японському митрополитови Сергієви і американському архиєпископови Веняминови.

Тяжко повірити в те, щоби большевики в самому розгарі протирелігійної боротьби годилися на скликання собору і вибір патріарха. Одиноким мотивом до цього був би хіба собор заграничних єпископів, які не признають московської юрисдикції, що має відбутися в 1936 році.

З Української Правосл. Автокефальної Церкви в Канаді. „Українські вісти“ доносять, що з початком липня ц. р. відбувся в Саскатуні в Канаді Собор Української Автокефальної Православної Церкви в Канаді, на який явилось понад 60 делегатів. В нарадах взяв участь також і голова Української Автокефальної Церкви в Зед. Державах архиєп. Іван Теодорович. На соборі обмірковувано питання про зєднання Укр. Автокеф. Правосл. Церкви в Америці й Канаді із Царгородським патріархом. Більшість голосів поручено архиєп. Теодоровичеви розпочати переговори з Царгородським патріархом в цій справі. Якщо б прийшло до зєднення, тоді певно буде видвигнена квестія єпископських свяченя архиєп. Теодоровича.

Церковний собор Російської Православної Церкви за границею. Як подає „Слово“ з ініціативи митр. Антонія приготавлиється на 1936 рік скликання церковного собору Російської Заграничної Церкви з участю духовенства і мирян. Над підготовкою собору працює Передсоборна Комісія під головуванням архиєп. Анастазія, що складається з чотирьох духовних і девятьох світських членів. Комісія видала окрему відозву до всіх православних вірних і розіслала анкетні листки. Утворено дві підкомісії: правничу і фінансово-організаційну. Програма Собору обнімає всі сторінки життя Церкви.

Десятьліття автокефалії православної Церкви в Польщі відсвятковано 17. вересня ц. р. богослуженням, що його відправив у православнім соборі в Варшаві (на Празі) волинський архиєп. Олексій. По відспіванню „Тебе Бога Хвалим“ проголошено многоліття митр. Діонісієви, єпископам, Польській Державі і її урядови, духовенству і всім вірним. По молебени митрополичий хор відспівав по польськи „Boże, coś Polskę“.

Печатається за дозволом Митрополичого Ординаріату у Львові
Видає Бог. Наук. Товариство
Відповідальний редактор: о. Петро Хомин.

З друкарні „Бібльос“, Львів, Японська 7. Тел. 14-78.

В Адміністрації „Ниви“ Львів, вул. Коперника 36

МОЖНА НАБУТИ:

Праці Богословського Наукового Товариства
які виходять під проводом о. проф. Дра Йос. Сліпого.

- T. I. Св. свщм. Йосафат Кунцевич (S. Josaphat Kuncsevyc̃)
— матеріали і розвідки з нагоди ювілею. Зібрав о. Др. Й.
Сліпий. Ст. 261. 8°.
- T. II. Др. Jos. Slipuj: De principio spirationis in SS. Trinitate
P. VIII + 120. 8°.
- T. III. о. Др. Спиридон Кархут: Граматика української цер-
ковно-словянської мови (Grammatica linguae ecclesiastico-sla-
vicae ucrainicae). Ст. XIX + 284. 8°.
- T. IV—V. Аскетичні твори св. Отця нашого Василя Вел.
(Opera Ascetica S. Basilii Magni). — Пер. з грецького митроп.
Андрей Шептицький. Ст. XIV + 490. 8°.
- T. VI. Др. Володимир Січинський: Архітектура Катедрі Св.
Юра у Львові. (L'architecture de la Cathedrale de St. Georges a Leopoli). Ст. 97 + XXX. 8°.
- T. VII—VIII. Др. Саломія Цьорох, ЧСВВ: Погляд на історію
та виховну діяльність СС. Василиянок (Conspectus historiae
et operae paedagogicae Sororum Ordinis Sancti Basilii M.,
Ст. 256. 8°.
- о. Йосиф Сліпий: Богословське Наукове Товариство і його
статути. Ст. 19. 16°.
- Богословське Наукове Товариство у Львові в першій
десятиліттю свого існування (1923—1933). Ст. 92. 8°.

Церковні дзвони

доставляють

ЛІЯРНІ ДЗВОНІВ

Братів Фельчинських
в КАЛУШІ і ПЕРЕМИШЛІ

Новина! Розбиті дзвони особливої вартости спюємо під гарантією, вони відзискують попередню краску і силу тону, через те перетоплення дзвонів зайве.

Остерога! Остерігаємо перед агентами якоїсь жидівської ліярні дзвонів зі Станиславова, які волочаться по селах та ярмарках і подаючи себе за наших відпоручників, напихають людям послідню тандиту. Ми як ніколи так і тепер не послуговуємось агентами в тій надії, що хто забажає доброго товару, довідається про нас з українських часописів, а жидівського агента з його дзвонами відправить до найближчої божниці.

... на місяць перед Місією
і Празником я замовляю все

СВІЧКИ „КЕРОС“